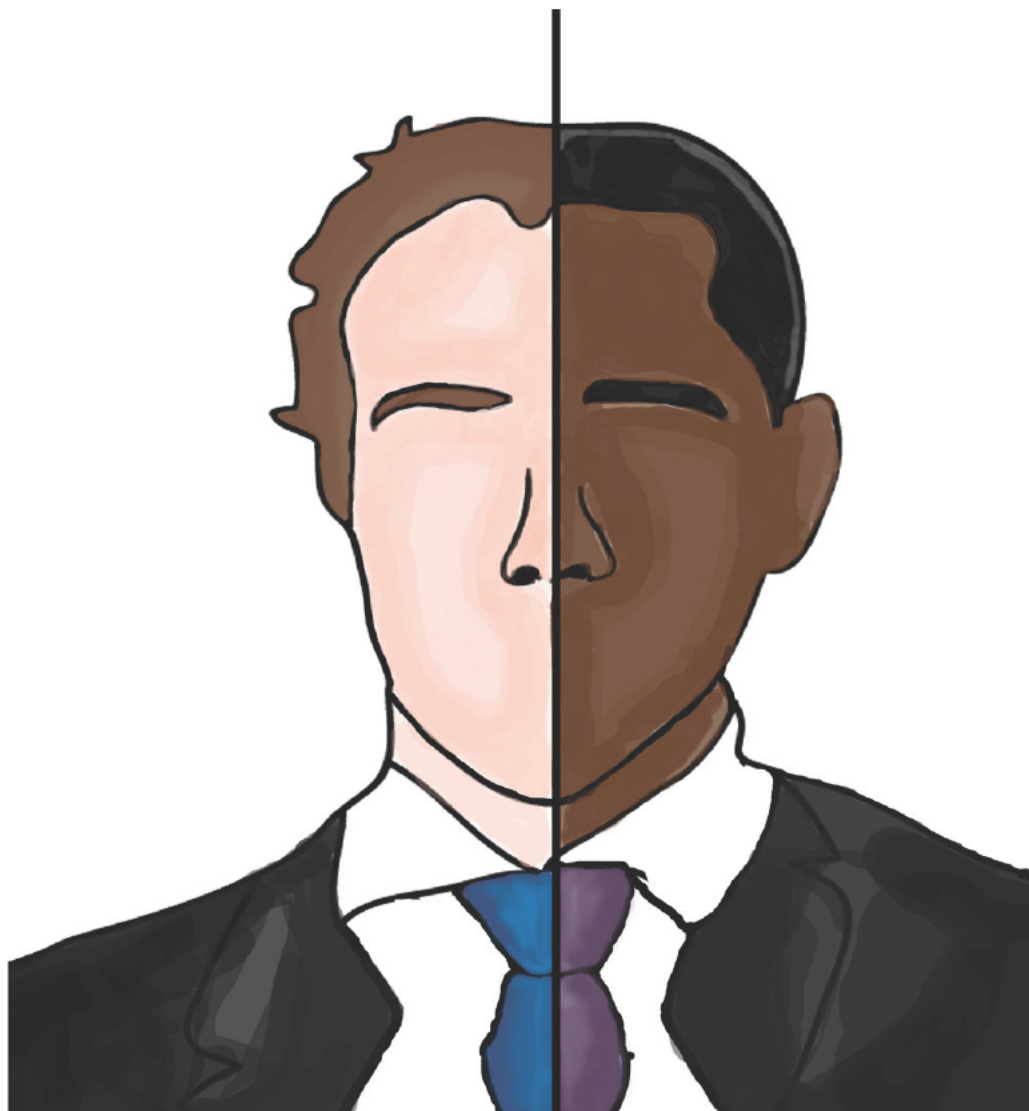

Adoptie: Wie ben ik?

Vooronderzoek voor het format Verwesterd

Door Tim Thijs Ketting

Dit afstudeeronderzoek is ingediend om te voldoen aan de eisen van de hbo-bachelor Journalistiek.

In opdracht van de Christelijke Hogeschool Ede / Ede Christian University of Applied Sciences (2017).

Dit afstudeeronderzoek is een origineel werk dat beschikbaar is gesteld aan de CHE University of Applied Sciences om naar eigen oordeel te vermenigvuldigen of te verspreiden via bibliotheken en databases.

Plaats, datum:

Handtekening:

Ede, 3 juli 2017

‘Veel adoptiekinderen zijn wanhopig op zoek naar zichzelf en zoeken een antwoord op de vraag: ‘Wie ben ik?’’

René Hoksbergen, emeritus-hoogleraar adoptie

Inhoudsopgave

INLEIDING	5
HET FORMAT	6
LEESWIJZER	6
SAMENVATTING	7
1. BEGRIPSBEPALING	8
1.1 PUBERTIJD IN RELATIE TOT IDENTITEITSONTWIKKELING	8
1.2 OVERIGE BEGRIPPEN	9
2. MEDIAVERKENNING	10
2.1 AUDIOVISUELE PRODUCTIES UIT DE AFGELOPEN TWEE DECENNIA	10
3. LITERATUURSTUDIE	15
3.1 PSYCHOSOCIALE EN EMOTIONELE PROBLEMEN	15
3.2 GEMENGDE VS. PURE ADOPTIEGEZINNEN	19
3.3 TERUGKEER NAAR HET GEBOORTELAND	20
4. ANALYSE INTERVIEWS	23
4.1 GEÏNTERVIEWDE PERSONEN	23
4.2 PSYCHOSOCIALE EN EMOTIONELE PROBLEMEN	24
4.3 GEMENGDE VS. PURE ADOPTIEGEZINNEN	25
4.4 TERUGKEER NAAR HET GEBOORTELAND	26
5. VERANTWOORDING ONDERZOEKSMETHODE	28
5.1 INTERVIEWS	28
5.2 MEDIAVERKENNING	30
5.3 MEESTERPROEF	30
6. DE MEESTERPROEF: VERWESTERD	32
6.1 HET FORMAT	32
6.2 ONLINE TOEPASSING	33
6.3 TRAILER	33
7. CONCLUSIE EN AANBEVELING	34
8. REFLECTIE	36
NAWOORD	38
WOORD VAN DANK	40
REFERENTIES	41
BIJLAGEN	46

Inleiding

‘Ik kan niet met zekerheid over mezelf zeggen: ‘Ik weet wie ik ben’. Er is altijd een stukje pijn en afwijzing; een gevoel dat je door je adoptie onbewust met je meedraagt. Ik heb altijd het idee dat als ik me aan mensen laat zien, ze van me weg zullen lopen.’ – Mariam, 19 jaar.

Adoptie: het lijkt zo’n nobel streven. Je helpt een kind uit zijn armoedige situatie, om het er een beter leven in Nederland voor in de plaats te geven. In de praktijk blijkt het plaatje echter lang niet altijd zo rooskleurig. Steeds meer wordt duidelijk dat de uitwerking van een adoptie zich niet beperkt tot een enkeltje Schiphol, maar dat het een blijvend litteken tot gevolg kan hebben.

Het idee ‘afgestaan te zijn’ kan met name in de pubertijd confronterend zijn. Juist nu het adoptiekind op zoek gaat naar zijn identiteit kunnen de onduidelijkheden of harde waarheden uit het verleden parten spelen. Antwoorden op kenmerkende pubervragen als ‘Wie ben ik’ en ‘Waar kom ik vandaan’ zijn vaak moeilijk te vinden, waardoor het adoptiekind juist in deze fase met psychische problemen te maken kan krijgen (Schechter, Carlson & Simmons, 1964; Brodzinsky, Schechter, Braff & Singer, 1984; Bimmel, 2005; Hoksbergen & Walenkamp, 2000).

Kritiek op adoptie is van alle tijden: al sinds de vroege jaren ’80 worden er met enige regelmaat vraagtekens bij gezet (Walenkamp, 2007; Weeda, 2011). Wel lijkt de toon de laatste jaren dwingender geworden. Zo schreef de Raad van Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) onlangs een advies aan de Minister van Veiligheid en Justitie waarin het hem nadrukkelijk verzocht te stoppen met interlandelijke adoptie (RSJ, 2016). Het advies van de RSJ had een rondetafelgesprek in de Tweede Kamer tot gevolg; de uitwerking hiervan moet nog blijken.

De ontwikkeling van een méér kritische kijk op adoptie heeft ongetwijfeld alles te maken met de reeks aan negatieve mediaberichtgevingen over interlandelijke adoptie van de afgelopen jaren. Zo berichtten zowel Zembla als Brandpunt in recente reportages over de corrupte praktijken die in de *adoptie-industrie* plaats zouden vinden. Uit de reportages blijkt dat veel adoptiekinderen in het bezit zijn van vervalste, niet-kloppende identiteitspapieren, wat de zoektocht naar hun identiteit alleen nog maar moeilijker maakt.

Dat interlandelijke adoptie in zwaar weer verkeert blijkt ook uit de significante daling in het aantal adoptieverzoeken van de afgelopen vijf jaar: waar er in 2011 nog 1.216 verzoeken vanuit Nederland werden ingediend, waren dat er anno 2015 nog maar 631. Het aantal adoptiekinderen dat in 2016 daadwerkelijk naar Nederland kwam bereikte bovendien een historisch dieptepunt van slechts 214 kinderen. In 2004 waren dit er nog 1307. De verwachting is dat het aantal interlandelijke adopties de komende jaren structureel laag zal blijven (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2016).

Het format

Dit theoretisch vooronderzoek legt de basis voor het tv-format *Verwesterd*, dat inmiddels is verkocht aan het productiehuis Postlounge. In *Verwesterd* ruilen adoptiepubers in de leeftijdscategorie 14 tot 19 jaar hun westerse bestaan in voor het primitieve leven in hun geboorteland. De tieners verblijven een week op de plek waar ze ooit het levenslicht zagen, in de hoop daar hun identiteit te vinden. Tijdens hun verblijf gaan ze op zoek naar een antwoord op de vraag: 'Wie ben ik?' Blijken de pubers te zijn verwesterd of niet?

In dit theoretische vooronderzoek wordt in voorbereiding op de uitvoering van het format onderzocht wat de impact is van een adoptie op de identiteitsvorming van (puberende) adoptiekinderen. Daarnaast is het doel van dit onderzoek om het netwerk uit te breiden en contacten te leggen die later van nut zullen zijn bij het maken van de tv-serie.

Leeswijzer

De opzet van dit onderzoek is tweeledig, bestaande uit een theoretisch vooronderzoek en een journalistiek product. In het theoretische vooronderzoek wordt op basis van uiteenlopende literatuur en persoonlijke interviews getracht een antwoord te vinden op de hoofdvraag: 'Wat is de uitwerking van interlandelijke adoptie op de identiteitsontwikkeling van (puberende) adoptiekinderen in Nederland?' Dit gebeurt aan de hand van de volgende deelvragen:

- Wat zijn de psychosociale en emotionele gevolgen van een adoptie voor het adoptiekind, in relatie tot de hechtingsproblematiek. (Hoofdstuk 3.1 en 4.2)
- Welke invloed heeft de samenstelling van een adoptiegezin (gemengd vs. puur) op de ontwikkeling van het adoptiekind? (Hoofdstuk 3.2 en 4.3)
- Waarom en wanneer ontwikkelen adoptiekinderen de behoefte terug te keren naar hun geboorteland? (Hoofdstuk 3.3 en 4.4)

Het journalistieke beroepsproduct *Verwesterd* bestaat uit een formatbeschrijving, een online toepassing en een aanvullende trailer. Om de originaliteit van het format te bewaken zijn deze producten (inclusief het contract met Postlounge) toegevoegd aan een exclusieve bijlage, welke enkel in te zien is door de beoordelaars van dit onderzoek. Om toch een impressie te geven van de inhoud van het beroepsproduct, zal er in hoofdstuk 6 globaal worden ingegaan op elk van de producten.

Om de journalistieke meerwaarde van het vooronderzoek en het beroepsproduct aan te tonen, wordt er in hoofdstuk 2 een mediaverkenning uitgevoerd. In dit hoofdstuk zal worden bekeken hoe er de afgelopen twintig jaar over adoptie is bericht en waarom *Verwesterd* hier een aanvulling op is.

In hoofdstuk 7 wordt er op basis van de interviews, literatuurstudie en de mediaverkenning een slotconclusie getrokken, aangevuld met een aanbeveling van het format *Verwesterd*. In de methodologische verantwoording van hoofdstuk 8 worden zowel de onderzoekstechnische keuzes (interviews & mediaverkenning) als de productmatige keuzes (meesterproef) verantwoord, waarna er in hoofdstuk 9 op het werkproces zal worden gereflecteerd.

Samenvatting

Nederland telt ruim zestigduizend adoptiekinderen, waarvan zich er momenteel circa zesduizend in de pubertijd bevinden. Waar de pubertijd toch al bekend staat als een onstuimige periode, is dat voor adoptiekinderen in bovengemiddelde mate het geval. Zo blijkt uit verschillend onderzoek dat geadopteerde pubers vaker dan niet-geadopteerden met psychosociale- en gedragsproblemen kampen (Versluis-den Bieman, 1994; Bimmel, 2005), vijf tot zes keer vaker uit huis worden geplaatst (Geerars, 't Hart & Hoksbergen, 1991) en vaker als 'zintuigelijk, neurologisch of emotioneel gehandicapt' te boek staan (Brodzinsky, 1992, pag. 24; Brodzinsky & Steiger, 1991).

Al vanaf de basisschoolleeftijd vormen adoptiekinderen een risicogroep voor het krijgen van dergelijke problemen, maar in de midden-adolescentiefase (vijftien tot achttien jaar) geldt dit in hoge mate (Hoksbergen & Walenkamp, 2000; Brodzinsky, 1992; Versluis-den Bieman, 1994).

De afgelopen twee decennia is er door verschillende media over de problemen met adoptiekinderen bericht. De laatste jaren lag hierbij een sterke nadruk op de misstanden die in interlandelijke adoptieprocedures plaatsvinden. Zo blijkt uit diverse recente televisiereportages dat er niet zelden met identiteitspapieren van adoptiekinderen wordt gesjoemeld. Naar aanleiding van deze kritische berichtgevingen schreef de Raad van Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) onlangs een officieel advies aan de Minister van Veiligheid en Justitie, waarin hem werd verzocht interlandelijke adoptie te heroverwegen.

Het doel van dit vooronderzoek is om te achterhalen wat het betekent om geadopteerd te zijn en welke uitwerking het heeft op iemands identiteitsontwikkeling. Om hier een antwoord op te krijgen is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *'Wat is de uitwerking van interlandelijke adoptie op de identiteitsontwikkeling van (puberende) adoptiekinderen in Nederland?'*

Op basis van een tiental uitgevoerde interviews met adoptiekinderen en deskundigen en een uitgebreid literatuuronderzoek kan worden geconcludeerd dat een adoptie de zoektocht naar een eigen identiteit kán bemoeilijken. Dit omdat de adoptiekinderen vaak weinig of niet-kloppende informatie hebben over hun stamboom en levensgeschiedenis. Hierdoor kan het voor adoptiekinderen moeilijk zijn om een antwoord te vinden op de vraag: 'Wie ben ik?' Met name in de pubertijd kan dit voor de nodige problemen zorgen. In de praktijk lijkt het echter in grote mate afhankelijk van iemands specifieke levensgeschiedenis en karakter of dit ook daadwerkelijk gebeurt.

De mediaverkenning uit dit onderzoek heeft uitgewezen dat er de afgelopen jaren door diverse media sterk is aangedrongen op een méér kritische kijk op adoptie. Programma's die enkel de rooskleurige kant van de adoptiethematiek belichten worden steeds minder gewaardeerd en als ongepast beoordeeld. Het format *Verwesterd* sluit goed aan op deze ontwikkeling en heeft daarom een reële kans zendtijd op de Nederlandse televisie te krijgen.

1. Begripsbepaling

Begrippen die mogelijk voor verwarring of onduidelijkheid kunnen zorgen, worden in dit hoofdstuk verder toegelicht. Te beginnen met een afbakening van het begrip ‘pubertijd’. Want wanneer wordt iemand puber genoemd, en op wat voor manier verhoudt dit zich tot zijn identiteitsontwikkeling? In navolging hierop zullen in hoofdstuk 1.2 de overige -mogelijk onduidelijke- begrippen uit dit vooronderzoek verder worden toegelicht.

1.1 Pubertijd in relatie tot identiteitsontwikkeling

Onze jeugd heeft tegenwoordig een sterke hang naar luxe, heeft slechte manieren, minachting voor het gezag en geen eerbied voor ouderen. Ze geven de voorkeur aan kletspraatjes in plaats van training... Jonge mensen staan niet meer op als een oudere de kamer binnenkomt. Zij spreken hun ouders tegen, houden niet hun mond in gezelschap en tiranniseren hun leraren.

SOCRATES (CA.470-399 V. CHR.) Uit Wij zijn ons brein (2011)

Het begrip ‘puber’ kent zijn oorsprong in het Latijnse woord *pubescere*, dat ‘groeien van haar’ betekent (Oskam & Van Lokven, 2013). Doorgaans worden jongeren van 12 tot 19 jaar ‘puber’ genoemd. In deze zogenaamde pubertijd of adolescentie laat iemand de kindertijd achter zich, op weg naar volwassenheid (Oskam & Van Lokven, 2013; Castelein, Riha & Hagenbeek, 2016). Waar de lichamelijke ontwikkeling normaal gesproken als vanzelf gaat, geldt dit niet of in mindere mate voor iemands psychosociale en maatschappelijke ontwikkeling: iedere puber zal zelfstandig op zoek moeten naar zijn eigen identiteit. In deze zoektocht spelen vragen als ‘Wie ben ik?’ en ‘Wat wil ik?’ een centrale rol (Oskam & Van Lokven, 2013).

Volgens Erik Erikson is de pubertijd bij uitstek de levensfase waarin iemand zijn ‘onafhankelijk zelf’ of ‘eigen identiteit’ ontwikkelt. Het vinden van deze identiteit kan worden geremd door de hoeveelheid verschillende rollen die de puber in deze fase speelt. Daarom definieert Erikson de pubertijd ook wel als: *identiteit tegenover rolverwarring* (Castelein, Riha & Hagenbeek, 2016). Naarmate de pubertijd vordert ontwikkelt iemand normaal gesproken een stabiel zelfbeeld, waarin hij vrede vindt met zichzelf. Bij adoptiekinderen kan dit proces worden bemoeilijkt doordat eenduidigheid over hun nationaliteit, naam, leeftijd, huidskleur en familie vaak ontbreekt. Hierdoor heeft het adoptiekind een reeks aan extra rollen die het moet overwegen. Is het bijvoorbeeld kind van zijn biologische ouders of van zijn adoptieouders? En welke nationaliteit past bij het kind: de nationaliteit uit het paspoort of de nationaliteit van het geboorteland? Zeker adoptiekinderen die weinig of geen informatie over hun oorsprong en levensgeschiedenis hebben, kunnen achtervolgd worden door dergelijke identiteitsvragen (Bogaerts, Blockmans & Van Aelst, 1998).

Sorosky, Baran & Pannor (1975) deden onderzoek naar de identiteitsontwikkeling van adoptiekinderen uit binnen- en buitenland en kwamen tot de conclusie dat veel adoptiekinderen zich in de adolescentiefase verdiepen in de ‘basis van hun bestaan’, maar hierbij geregeld stuiten op een gevoel van ‘afzondering en vervreemding’. Dit komt doordat er een breuk is ontstaan in ‘de continuïteit van de elkaar opeenvolgende generaties’ (Juffer, Hoksbergen & Waardenburg, 1986). De mate waarin het

adoptiekind bezig is met zijn verleden en hoe het dit beleeft, houdt volgens ander onderzoek verband met de kwaliteit van de relatie met de adoptieouders (Juffer, Hoksbergen & Waardenburg, 1986). Zo blijkt de mate waarin adoptieouders hun adoptiekind emotionele ondersteuning bieden bij de zoektocht naar zijn identiteit, van invloed is op het zelfbeeld dat het adoptiekind van zichzelf vormt (Bogaerts, Blockmans & Van Aelst, 1998).

Een belangrijk begrip binnen de identiteitsontwikkeling dat enige toelichting verdient, is *etniciteit*. Volgens Anthias & Davis (1992) kan dit begrip worden omschreven als ‘het behoren tot een bepaalde groep en het delen van de bestaansvoorwaarden van die groep’. Deze bestaansvoorwaarden slaan op alle kenmerken die een groepsidentiteit kunnen creëren, zoals taal, religie, huidskleur en een gedeeld(e) verleden of toekomst (Wekker & Åsberg, 2007). Op basis van deze definitie zou je kunnen stellen dat veel interlandelijke adoptiekinderen door hun adoptie worden uitgesloten van de dominante etniciteit, simpelweg omdat ze niet kunnen voldoen aan deze bestaansvoorwaarden. In de praktijk is daar wat voor te zeggen. Zo toonde onderzoek van Wekker & Åsberg (2007) aan dat geadopteerden van kleur een ‘andere, nieuwe individuele betekenis toekennen aan hun etnische identiteit door hun socialisatie in adoptiegezinnen, waar kennis over hun etnische en culturele achtergrond ontbreekt.’ Als gevolg hiervan kan het adoptiekind een duale verbondenheid ontwikkelen met zowel zijn geboorteland, als met het land waar het opgroeit.

1.2 Overige begrippen

Dit onderzoek richt zich uitsluitend op adoptiekinderen die middels een interlandelijke adoptie, vanuit het buitenland, naar Nederland zijn gekomen. De desbetreffende adoptiekinderen hoeven niet per definitie een andere huidskleur dan hun adoptieouders te hebben, maar dit zal in veruit de meeste gevallen wel het geval zijn. Dit omdat verreweg de meeste adoptiekinderen uit ‘niet-blanke’ continenten komen. Ter indicatie: 48% van de in 2016 geadopteerde kinderen kwam uit Azië en 20% uit Afrika (Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2016).

Een veel voorkomende term in -met name- hoofdstuk 3.1 en 4.2 is *hechting*. Bij de benadering van deze term worden de gangbare definities uit de ontwikkelingspsychologie aangehouden, namelijk: ‘Hechting is het proces van interactie tussen een kind en zijn vaste verzorgers’, en: ‘De wederzijdse affectieve band tussen een kind en zijn vaste verzorgers’ (Boudewijnse, Oskam & Van Lokven, 2005, pag. 150).

In hetzelfde hoofdstuk wordt bekeken welke psychosociale en emotionele problemen een adoptie tot gevolg heeft. Met *psychosociale en emotionele problematiek* wordt bedoeld: ‘De gevoelsmatige problemen die het welbevinden aantasten en die dikwijls ook merkbaar zijn in gedrag.’ Psychosociale problematiek kan worden onderverdeeld in *internaliserende en externaliserende problematiek*. Internaliserende problematiek speelt zich met name af in het gevoelswezen van de mens, terwijl externaliserende problematiek zich vooral uit in gedrag (Boudewijnse, Oskam & Van Lokven, 2005, pag. 51). In dit onderzoek en in de daarbij horende interviews ligt de nadruk op de internaliserende problematiek.

In de context van gezinssamenstellingen (hoofdstuk 3.2 & 4.3) wordt er over pure en gemengde adoptiegezinnen gesproken. Pure adoptiegezinnen zijn gezinnen bestaande uit enkel adoptiekinderen; gemengde adoptiegezinnen bestaan uit een combinatie van biologisch eigen- en adoptiekinderen.

2. Mediaverkenning

Het is november 2002: Zembla lanceert de reportage *Adoptieverdriet*, waarin het de discutabele adoptie van twee Haïtiaanse broertjes aan de kaak stelt. Ruim vijftien jaar later, in mei 2017, zendt Zembla met de reportage *Adoptiebedrog* een vergelijkbaar verhaal uit. Opnieuw worden de wanpraktijken binnen het adoptiecircuit aan het licht gebracht; ditmaal met een nóg kritischere inslag. Verder lijkt er in vijftien jaar tijd weinig veranderd: adoptie doet nog steeds stof opwaaien, roept nog steeds emoties op en is nog steeds voer voor televisieprogramma's.

In dit hoofdstuk wordt bekeken hoe verschillende media de afgelopen twee decennia over adoptie hebben bericht. Hierbij wordt ingezoomd op televisieprogramma's, reportages en talkshows afkomstig uit de databank van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. Op basis van de uitgevoerde analyse zal worden aangetoond waarom *Verwesterd* een aanvulling is op de tot nu toe geproduceerde adoptiegerelateerde content.

2.1 Audiovisuele producties uit de afgelopen twee decennia

De zoekterm 'adoptie' levert in *Beeld en Geluid* tweeëntwintig pagina's aan audiovisuele producties op. Dat zijn welgeteld 255 uitzendingen. Lang niet al deze producties hebben adoptie echter als (hoofd)onderwerp. Daarom volgt hier een selectie van elf videoproducties met adoptie als hoofdthema. De programma's zijn op volgorde van jaartal gerangschikt.

Spoorloos (1990-heden) - KRO (na 2015, KRO-NCRV) *

Het programma *Spoorloos* wordt al decennialang goed bekeken. In het jaaroverzicht van kijkonderzoek.nl prijkt *Spoorloos* met een gemiddeld kijkcijfer van krap 2,3 miljoen op een verdienstelijke 28^e plaats. Daarmee heeft het overigens wel een heel aantal plaatsen ingeleverd: in 2006 en 2007 stond het nog op plaats 4. Door de jaren heen is de opzet van het programma een aantal keer gewijzigd. Zo begon het programma ooit als een studioprogramma, waarbij ook de emotionele hereniging in de studio plaatsvond. Anno 2017 is het studio-onderdeel vervangen voor een voice-over en vindt de hereniging doorgaans plaats in het land van herkomst. De kern van het programma is door de jaren heen echter behouden gebleven: mensen (veelal adoptiekinderen) gaan op zoek naar hun uit het oog verloren familieleden.

Vesuvius: 'Kinderen van verre' (13-3-'97) - IKON

Presentator Cees Grimbergen opent het programma met de volgende woorden: 'Zielige kinderen in arme landen die ouderliefde en eten te kort komen. Dat beeld inspireerde de afgelopen tientallen jaren 25.000 Nederlands echtparen tot het adopteren van een kind uit een ver land. En die kinderen kijken nu terug op hun adoptie'.

Na zijn openingspresentatie vraagt Grimbergen de adoptiekinderen hoe het is om geadopteerd te zijn. Een twintigjarige adoptiejongen antwoordt hierop: 'Het gevoel dat je afgestaan en weggedaan bent neem je altijd met je mee.'

*Producties die zijn gebruikt in de trailer van *Verwesterd*.

Je gaat je afvragen of het feit dat je ‘anders’ bent de reden is dat je niet bij je biologische ouders mocht blijven. Met name in de pubertijd vond ik het lastig om vriendschappen en relaties aan te gaan, omdat ik bang was opnieuw afgestaan te worden.’ Een andere geïnterviewde, een vierentwintigjarige geadopteerde vrouw, herkent zich niet in deze woorden. Zij geeft aan weinig tot geen problemen met haar adoptie ondervonden te hebben. Naar eigen zeggen komt dit doordat ze op veertienjarige leeftijd haar biologische moeder heeft ontmoet.

Zembla: ‘Adoptieverdriet’ (21-11-’02) - NPS, VARA

Een Zembla-verslaggever duikt in een vijftal adopties van Haïtiaanse adoptiekinderen en doet dit aan de hand van de vraag: ‘Hoe betrouwbaar is de informatie over buitenlandse adoptiekinderen, en hoe betrouwbaar zou deze moeten zijn?’ Hij komt tot de conclusie dat onjuistheden in de informatie over adoptiekinderen voor een groot deel te wijten zijn aan onzorgvuldig handelende adoptieorganisaties. Met name de organisatie *Flash* blijkt lang niet altijd zijn zaakjes op orde te hebben. Ondanks dat de reportage een overwegend kritische inslag heeft, eindigt de aflevering met minder stellende woorden: ‘De ellende is zó groot voor de kinderen die helemaal niets hebben; die kinderen lijden écht. Adoptie is nodig, en dan mag je risico’s nemen. Maar je moet natuurlijk nooit een adoptie doen als je denkt dat het niet klopt’.

En Terecht – Recht op naam en nationaliteit (30-11-’03) - VPRO

In deze aflevering uit de negendelige documentairereeks *En Terecht!* komen adoptiekinderen aan het woord die hun naam hebben laten veranderen. De geïnterviewde adoptiekinderen doen *on camera* hun verhaal; sommigen van hen worden ook thuis opgezocht. De adoptiekinderen hebben allemaal hun eigen redenen voor hun naamsverandering: ‘ze haatten hun Nederlandse naam’, ‘vonden hun echte naam mooier vonden’, of ‘voelden zich anders dan hun Nederlandse naam’. Een geïnterviewde jongeman vertelt dat hij ooit heeft geweigerd zijn schooldiploma te ondertekenen, omdat hij daar zijn Nederlandse naam aantrof. Hij wilde het diploma enkel ondertekenen wanneer zijn Colombiaanse naam daarop vermeld zou staan.

Grenzeloos verlangen (2006-2007, twee seizoenen) - EO

In dit reality-programma worden aspirant adoptieouders gevolgd tijdens de adoptieprocedure van hun kind. Presentatrice Marion Lutke zoekt de adoptieouders eerst thuis op, en volgt ze daarna van vertrek tot thuiskomst. Het land van herkomst van de kinderen varieert van Polen en Hongarije, tot China en de Filipijnen. De presentatrice vertolkt een betrokken rol in het adoptieproces en onthoudt zich van het stellen van kritische vragen. In 2014 kreeg *Grenzeloos Verlangen* met het RTL-programma *Met open armen* een commercieel vervolg. Beide programma’s werden door producent *Sky High* geproduceerd, en verschilden enkel wat naam en presentatrice betreft van elkaar. Waar *Met open armen* veel stof deed opwaaien, was dat bij *Grenzeloos Verlangen* niet het geval.

*Brandpunt: ‘Dubieuze adoptiepraktijken’ (9-1-’11) - KRO **

In deze betrokken Brandpunt-reportage staat het ontroerende verhaal van de uit Ethiopië geadopteerde Betty centraal. Betty ontmoet in de reportage haar biologische ouders, terwijl ze altijd in de veronderstelling is geweest dat haar ouders niet meer in leven waren. Parallel aan het verhaal van Betty verdiept Brandpunt-verslaggever Aart Zeeman zich in de misstanden uit de Ethiopische adoptiewereld. Hij ontdekt dat het verhaal van Betty geen uitzondering op de regel is; gesjoemel met identiteitspapieren

en het misleiden van biologische ouders blijkt er aan de orde van de dag. Doordat jonge kinderen méér geld opleveren dan oudere kinderen, zijn veel geboorteaktes vervalst. Ook Betty blijkt in werkelijkheid een jaar ouder te zijn dan haar paspoort doet vermoeden.

*Dokument: '6 adopties' (6-11-'11) - NCRV **

Deze tweedelige documentairereeks vertelt het verhaal van een gezin met zes adoptiekinderen, waarvan de ouders anderhalf jaar na de adoptie zijn gescheiden. Na de scheiding neemt de vader de opvoeding van de kinderen voor zijn rekening. Zowel de vader als de kinderen komen aan het woord, waarin ook ruimte is voor de moeite die de kinderen ten gevolge van hun adoptie hebben ondervonden. Zo zegt een van de adoptiekinderen: 'Ik heb veel problemen gehad en dat komt doordat ik ben geadopteerd. Mijn ouders hebben mijn geboorte meegemaakt, maar hebben me daarna direct weggedaan. Wanneer je dan in Nederland óók voor problemen zorgt, geeft je dat het gevoel dat je niets waard bent. Ik heb dagen dat ik er heel veel aan denk.' In deel twee van de reeks vertrekken de kinderen daadwerkelijk naar Brazilië, waar ze tevens hun biologische familie ontmoeten. Omdat de kinderen met een sterk dialect spreken en er nogal 'verwesterd' uitzien, zorgt dit voor hilarische fragmenten.

Brandpunt: 'Kind op bestelling' (23-11-14)

Als reactie op het programma *Met open armen*, komt Brandpunt met deze kritische reportage *Kind op bestelling*. De reportage toont de donkere kant van adoptie. Dit in tegenstelling tot het programma *Met open armen*, waar volgens presentator Aart Zeeman een 'té rooskleurig beeld' van de adoptiethematiek wordt geschetst. Hij stelt: 'Wat het programma niet laat zien, is dat er achter de schermen van adoptie vaak enorme drama's schuilgaan.' En: 'Mensen denken dat adoptie goed is, maar in de praktijk draait het toch bijna altijd om geld'. Zeeman vindt verder dat het belang van het kind steeds meer naar de achtergrond wordt verdrongen, en dat adoptie tot een 'miljardenbusiness' geworden is. Volgens Zeeman is dit al vele jaren bekend, en is het daarom kwalijk dat er in het programma *Met open armen* een romantisch beeld van adoptie wordt geschetst.

Dit is de dag – ARENA: 'Adoptie moet worden afgeschaft' (3-12-'14) - EO

In het discussieprogramma ARENA wordt bediscussieerd of adoptie wel of niet goed is voor een kind. Dit naar aanleiding van het programma *Met open armen*. Volgens presentator Tijs van den Brink is de realiteit van een adoptie lang niet altijd rooskleurig, en kunnen adoptiekinderen -vooral in de pubertijd- last van gedragsproblemen krijgen. Hij opent het debat dan ook met een kritische vraag: 'Is adoptie goed voor een kind, of moet het afgeschaft worden?' In het programma gaan zes personen die op enigerwijze iets te maken hebben met adoptie met elkaar in discussie over deze stelling.

Met open armen (2014-2016, twee seizoenen) - RTL4

In het reality-programma *Met open armen* volgt Natasja Froger Nederlandse stellen die een adoptiekind in het land van herkomst op gaan halen. Het programma zorgde voor het nodige tumult. Zo weidde onder andere Brandpunt er een kritische uitzending aan. Een van de critici die in de reportage aan het woord komt is Hilbrand Westra, voorzitter van de stichting United Adoptees International (UAI). Volgens Westra schaadt *Met open armen* het belang van adoptiekinderen en zorgt het dat ze 'ongevraagd en onbedoeld lijdend voorwerp worden van emotie-tv voor commerciële

doeleinden.’ RTL counterde in een reactie dat het programma enkel gebeurtenissen vastlegt die zonder camera ook plaats zouden vinden en wees daarnaast naar de EO, die met het programma *Grenzeloos Verlangen* een gelijksoortig programma uitzond (NU, 2014). *Met open armen* opende haar eerste seizoen met een kijkcijfer van 1,1 miljoen kijkers. De eerste aflevering van seizoen 2 werd met 765.000 kijkers een stuk minder goed bekeken (Tomas, 2016). Er lijkt geen derde seizoen te komen.

Zembla: ‘Adoptiebedrog’ (17-05-’17) - VARA

In deze reportage verdiept een Zembla-verslaggever zich in een aantal dubieuze adopties van adoptiekinderen die in de jaren ’80 vanuit Sri Lanka naar Nederland zijn gekomen. Uit de reportage blijkt dat de identiteitspapieren van de destijds geadopteerde adoptiekinderen niet kloppen. Hierdoor hebben de adoptiekinderen ineens geen weet meer van hun daadwerkelijke geboorteplaats- of datum. Een geïnterviewde adoptievrouw zegt hierover: ‘Ik ben mijn identiteit kwijt. Ik dacht altijd dat mijn moeder op 21 juli -dat is mijn verjaardag- aan mij dacht, en ik aan haar. Maar dat is dus niet zo: het valt allemaal weg.’

Verder wordt in de documentaire aandacht besteed aan het advies dat de Raad van de Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming onlangs aan de Minister van Veiligheid en Justitie schreef, waarin hem werd verzocht te stoppen met interlandelijke adoptie. De uitzending eindigt met de woorden van een gedupeerd adoptiekind: ‘Van mij mag adoptie per direct stoppen.’

Analyse

Een vergelijking tussen *Kinderen van Verre* (1997) en *Adoptie moet worden afgeschaft* (2014) levert enkele interessante constatering op. In beide programma’s wordt de uitwerking van adoptie bediscussieerd; de toon waarop dit gebeurt verschilt echter wezenlijk van elkaar. Waar Grimbergen in de introductie van *Kinderen van Verre* vooral de nadruk legt op het ideaal van adoptieouders om ‘zielige kinderen te helpen’, accentueert Tijs van den Brink in *Adoptie moet worden afgeschaft* de problemen die een adoptie met zich mee kan brengen. Grimbergen onthoudt zich van een (negatief) oordeel in zijn presentatietekst, terwijl dat van de stelling *Adoptie moet worden afgeschaft* niet gezegd kan worden. Tijs van den Brink begint zijn debat met de kritische vraag: ‘Is adoptie goed voor een kind, of moet het afgeschaft worden?’, terwijl Grimbergen begint met de woorden: ‘Geadopteerd zijn betekent opgroeien zonder bloedband met je ouders. Wat zijn de gevolgen daarvan?’ Verder verwijst Tijs van den Brink in zijn presentatie naar een onderzoek (Geerars & ’t Hart & Hoksbergen, 1991) dat uitwijst dat adoptiekinderen zesmaal vaker uit huis worden geplaatst. Grimbergen verwijst niet naar een dergelijk onderzoek.

In de Zembla-reportages *Adoptieverdriet* (2002) en *Adoptiebedrog* (2017) wordt met een kritisch oog naar adoptie gekeken. In beide reportages worden onheuse praktijken aan de kaak gesteld, en komen gedupeerden aan het woord. Wel is de kritiek in *Adoptiebedrog* meer uitgesproken, terwijl er in *Adoptieverdriet* juist meer ruimte wordt geboden aan een positief tegengeluid. Dit blijkt ook uit de eind-quote van *Adoptieverdriet*: ‘De ellende is zo groot voor de kinderen die helemaal niets hebben. Die kinderen lijden echt. Adoptie is nodig, en dan mag je risico’s nemen. Maar je moet natuurlijk nooit een adoptie doen wanneer je denkt dat het niet klopt.’ De makers van *Adoptieverdriet* lijken hiermee een slag om de arm te houden, en adoptie niet definitief in de ban te willen doen. In *Adoptiebedrog* lijkt die aarzeling weggenomen en wordt er afgesloten met een stelligere quote: ‘Van mij mag adoptie per direct stoppen.’

Het is opvallend dat het EO-programma *Grenzeloos verlangen* weinig tot geen kritiek te voorduren heeft gekregen, terwijl het commerciële equivalent *Met open armen* juist op veel weerstand stuitte. Met name in de Brandpunt-reportage *Kind op bestelling* wordt de nodige kritiek op het programma gespuid. Het 'emo-programma' *Met open armen* wordt verweten adoptiekinderen tot 'een lijdend voorwerp' te maken. Het is opmerkelijk dat de kritiek *Met open armen* uitgerekend uit KRO-hoek komt, aangezien de omroep zelf al ruim zevenentwintig jaar het adoptieprogramma *Spoorloos* uitzendt. In de Brandpunt-reportage klinkt bovendien niet alleen kritiek op het RTL-programma; de hele adoptie-industrie moet het ontgelden. Zo beschrijft een geïnterviewde uit de reportage adoptie als een 'corrupt, verziekt systeem'. *Kind op bestelling* is overigens niet de enige kritische Brandpunt-reportage: ook in *Dubieuze adoptiepraktijken* klinkt forse kritiek.

Deelconclusie

Waar er in televisieprogramma's van tien á twintig jaar geleden nog enige nadruk lag op het idealistische karakter van een adoptie, heeft dit de laatste jaren plaatsgemaakt voor een méér kritische benadering. Geluiden over kinderhandel, corruptie en problemen met adoptiekinderen volgen elkaar snel op, en steeds vaker rijst de vraag of adoptie wel in het belang is van het kind. Parallel aan deze ontwikkeling 'scoort' een adoptieprogramma als *Spoorloos* minder goed dan voorheen, maar heeft het met een 28^e plaats in het jaarklassement nog steeds geen recht tot klagen.

Actualiteitenprogramma's dringen steeds meer aan op de ontwikkeling van programma's die ook de minder rooskleurige kant van adoptie durven te belichten. Een dergelijk programma lijkt bij de Nederlandse Publieke Omroep meer kans op slagen te hebben dan bij de commerciële, afgaande op de hetze rond het RTL-programma *Met Open armen*.

Toegevoegde waarde *Verwesterd*

In tegenstelling tot in de gepasseerde televisieproducties ligt in *Verwesterd* de nadruk niet op de voorkant (komst baby), de achterkant (terugkeer, ontmoeting biologische ouders) of de symptomen (kinderhandel, fraude) van adoptie, maar wordt er ingezoomd op het leven mét adoptie. Uit veel van de huidige adoptieprogramma's wordt niet duidelijk hoe het is om geadopteerd te zijn, welke emoties dit oproept en wat het doet met de identiteit van een jongere.

De meest interessante periode in de ontwikkeling van het adoptiekind, de pubertijd, blijft vooralsnog onderbelicht in de huidige adoptieprogramma's. Ook in jeugdprogramma's wordt slechts zelden aandacht besteed aan adoptie. Dit terwijl de gevoelens van een adoptiekind bij uitstek in de pubertijd puur en echt zijn. Juist in deze leeftijdsfase kan er goed in beeld gebracht worden wat er nu écht in de adoptiekinderen omgaat. Dankzij de reality-insteek van *Verwesterd* komt dit ten volste tot zijn recht.

In *Verwesterd* wordt niet toegewerkt naar één hoogtepunt (aankomst adoptiekind, ontmoeting biologische familie), maar worden adoptiekinderen gevolgd in de oprechte zoektocht naar zichzelf. Zeker nu uit actualiteitenprogramma's is gebleken dat de identiteitspapieren van veel adoptiekinderen niet blijken te kloppen, is deze zoektocht relevanter dan ooit tevoren.

3. Literatuurstudie

Om de veelomvattende thematiek *identiteitsontwikkeling* enigszins af te bakenen, zal er in deze literatuurstudie stilgestaan worden bij drie thema's: de psychosociale en emotionele gevolgen van een adoptie (3.1), de invloed van de gezinssamenstelling (3.2) en de terugkeer naar het geboorteland (3.3). In 3.1 ligt een sterke nadruk op hechtingsproblemen onder adoptiekinderen; in 3.2 wordt ingezoomd op de uitwerking van pure en gemengde adoptiegezinnen en in 3.3 zal worden bekeken wanneer en waarom adoptiekinderen terugkeren naar hun geboorteland. Ieder thema wordt afgesloten met een deelconclusie.

3.1 Psychosociale en emotionele problemen; in relatie tot de hechtingsproblematiek

Het leven van een adoptiekind kent over het algemeen een turbulent begin. Veel adoptiekinderen worden geboren in een armoedige situatie, met ouders die niet voor hen kunnen of willen zorgen. Daarbij komt dat ook de prenatale fase vaak onstuimig is verlopen. Onderzoek heeft uitgewezen dat juist de maanden vóór en ná de geboorte cruciaal zijn in het verloop van de psychische en emotionele ontwikkeling van een kind. De schade die het kind in deze fasen oploopt kan hem voor de rest van zijn leven tekenen (Hoksbergen & Walenkamp, 2000). Hierdoor kunnen adoptiekinderen als een risicogroep op dit gebied worden beschouwd (Walenkamp, 2007).

De psychische en emotionele schade die adoptiekinderen vóór of in de eerste jaren ná hun geboorte hebben opgelopen hoeft in hun vroegste jeugd nog niet zichtbaar te zijn. Vaak komt dit pas in de lagereschoolleeftijd (vanaf 6 jaar) of de adolescentiefase (tot 19 jaar) aan de oppervlakte (Brodzinsky, 1992). Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat bij uitstek in deze levensfasen, en met name in de midden-adolescentiefase (15 tot 18 jaar), psychische problemen kunnen opspelen (Schechter, Carlson & Simmons, 1964; Brodzinsky, Schechter, Braff & Singer, 1984; Hoksbergen & Walenkamp, 2000). Andere veelvoorkomende problemen onder adoptieadolescenten zijn een gebrek aan eigenwaarde, leermoeilijkheden en het vertonen van 'acting out'-gedrag. Met 'acting out'-gedrag wordt de reeks aan opstandige gedragingen als stelen, liegen en agressief gedrag bedoeld (Brodzinsky, 1992). Ook toonde onderzoek aan dat geadopteerde kinderen en adolescenten bovengemiddeld vaak klinische psychotherapie ondergaan, meer dan gemiddeld binnen scholen als 'zintuigelijk, neurologisch of emotioneel gehandicapt' te boek staan en vijf tot zes keer zo vaak uit huis worden geplaatst (Brodzinsky, 1992, pag. 24; Brodzinsky & Steiger, 1991; Geerars, 't Hart & Hoksbergen, 1991).

Als kanttekening bij laatstgenoemde onderzoeken moet worden geplaatst dat adoptieouders vaak van goede komaf zijn, waardoor ze sneller geneigd zijn een hulpverlener in de hand te nemen (Brodzinsky, 1992; Ingersoll, 1997). Bovendien stuitte een significante minderheid aan onderzoekers op afwijkende resultaten (Brodzinsky, 1992). Zo toonde onderzoek van de Zweedse onderzoeker Bohman (1980) aan dat adoptiekinderen op elfjarige leeftijd weliswaar voor meer problemen zorgen, maar dat deze problemen verdwijnen naarmate de kinderen ouder worden. Op achttien- en drieëntwintigjarige leeftijd was er in Bohmans onderzoek zelfs helemaal geen sprake meer van een verschil met niet-geadopteerden (Brodzinsky, 1992; Versluis-den Bieman, 1994).

Volgens Versluis-den Bieman (1994) zijn de afwijkende onderzoeksresultaten van Bohman te verklaren uit het feit dat de door hem gebruikte onderzoeksgroep bestaat uit adoptiekinderen die bij hun geboorte in gezonde staat zijn geadopteerd. Wanneer de adoptiekinderen op latere leeftijd uit een ander land zouden zijn geadopteerd, waren de uitkomsten volgens Versluis-den Bieman wellicht anders geweest. Ze krijgt hierin bijval van Hoksbergen & Walenkamp, die stellen dat de aankomstleeftijd, levensgeschiedenis en omvang van de onderzoeksgroep van grote invloed zijn op de uitkomst van adoptiegerelateerd onderzoek (Hoksbergen & Walenkamp, 2000).

Hechtingsproblematiek

De hechting van een kind begint normaal gesproken al tijdens de zwangerschap en wordt geïntensiveerd in de periode kort na de geboorte. Omdat deze levensfase bij een adoptiekind vaak onrustig en instabiel verloopt, kan het hechtingsproces verstoord worden. De kans hierop wordt vergroot op het moment dat een kind al jong in instituties terecht komt en met wisselende hechtingsfiguren te maken krijgt (Havermans & Verheule, 2007).

Volgens Walenkamp (2007) kunnen adoptiekinderen in deze fase een beschadiging oplopen, die de mogelijkheid tot hechten ‘moeilijk, gecompliceerd en onvoorspelbaar’ maakt (Walenkamp, 2007, pag. 211).

Wanneer een hechtingsproces niet gezond verloopt, wordt er ook wel van ‘niet-veilige’ hechting gesproken (Brodzinsky, 1992). Zo’n niet-veilige hechting is van invloed op iemands emotionele en psychosociale ontwikkeling en kan op latere leeftijd onder andere zichtbaar worden in het krijgen van persoonlijkheidsstoornissen, problemen met relaties en sterke gevoelens van onzekerheid (Brodzinsky, 1992, pag. 51; Bowlby, 1969; Boudewijnse, Oskam & Van Lokven, 2005). Zoals eerder vermeld kan een snelle verplaatsing naar een institutie van negatieve invloed zijn op een kind, omdat het adoptiekind er vaak met veel wisselende hechtingsfiguren te maken krijgt. Wanneer het kind echter voor langere tijd -met vaste verzorgers- in een institutie verblijft, bestaat de mogelijkheid dat het zich alsnog leert hechten. Dit geldt ook voor kinderen die langere tijd bij hun familie verblijven alvorens ze worden geadopteerd. Wel geldt voor deze groep adoptiekinderen dat ze op latere leeftijd sneller een stuk verliesverwerking kunnen ervaren, wat zich veelal uit in gevoelens van boosheid, depressie, wanhoop en hulpeloosheid (Brodzinsky, 1992, pag. 26). Kinderen die kort na hun geboorte zijn geadopteerd ervaren dit doorgaans minder sterk en hechten zich over het algemeen beter, maar toch kan er ook bij hen een ‘gevoel van verlies’ optreden (Hoksbergen & Walenkamp, 2000; Brodzinsky, 1992, pag. 26).

Er is verschillend onderzoek gedaan naar de uitwerking van adoptie op het vermogen tot hechten bij adoptiekinderen. Zo deden Juffer en IJzendoorn (2009) een onderzoek waarin ze adoptiekinderen afkomstig uit een tehuis, vergeleken met hun niet-geadopteerde achterblijvers. Uit het onderzoek bleek dat de adoptiekinderen minder vaak ‘gedesorganiseerd gehecht’ waren dan diegenen die in het kindertehuis waren achtergebleven. Uit hetzelfde onderzoek bleek ook dat adoptiekinderen die vóór hun eerste levensjaar waren geadopteerd, zich even goed konden hechten als hun niet-geadopteerde landgenoten. Kinderen die ná hun eerste levensjaar waren geadopteerd ondervonden echter wel bovengemiddeld veel problemen met hechting. Rosenboom (1994) kwam met haar onderzoek tot gelijksoortige resultaten.

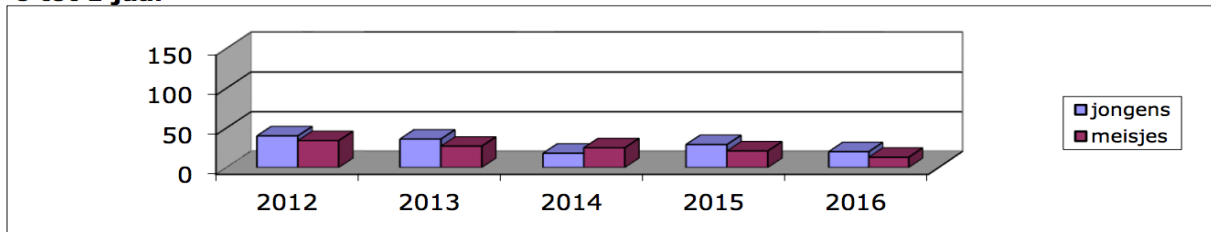
Het onderzoek van Juffer en IJzendoorn toont dus aan dat jong geadopteerde kinderen zich beter kunnen hechten dan de kinderen die in het tehuis achterblijven. Het onderzoek toont echter óók aan dat laat-geadopteerden juist bovengemiddeld veel

problemen met hechting ondervinden. Met het oog op het huidige adoptielandschap is dat een zorgwekkend gegeven.

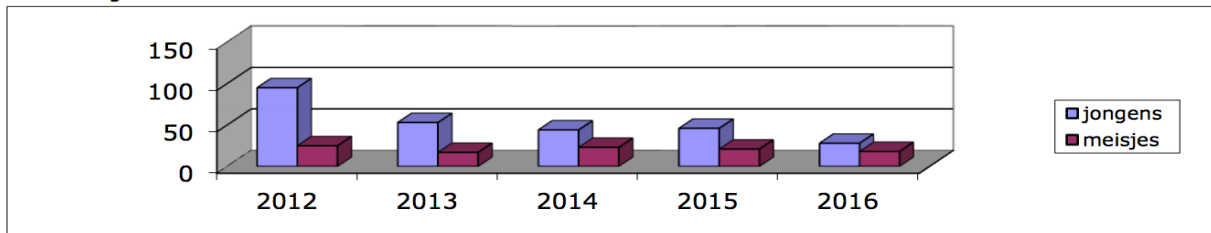
Uit cijfers van het Ministerie van Veiligheid en Justitie (2017) blijkt namelijk dat er steeds minder 'jonge' en steeds méér 'oude' adoptiekinderen naar Nederland komen. De groep 3 tot 5 jaar blijkt zelfs oververtegenwoordigd. (Zie tabel 1)

Tabel 1

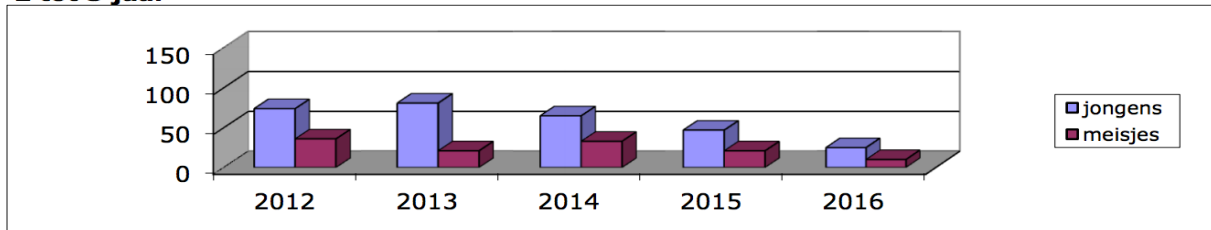
0 tot 1 jaar

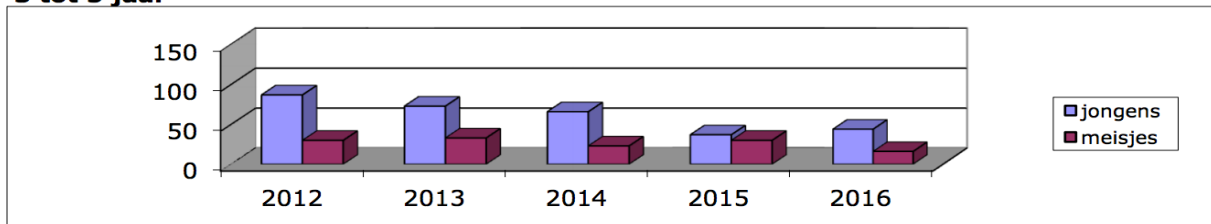
1 tot 2 jaar

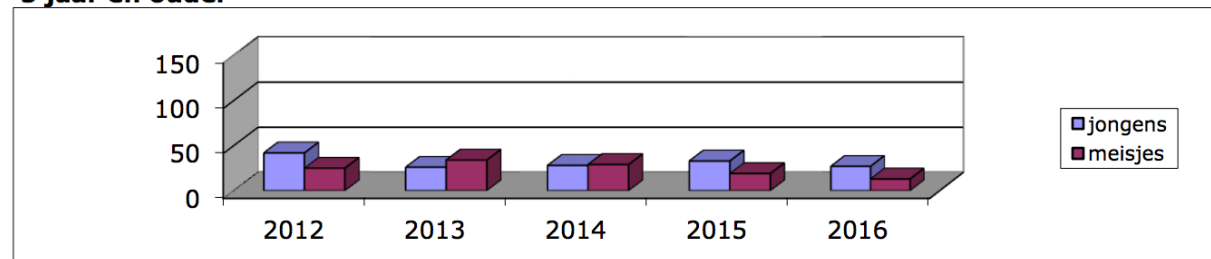
2 tot 3 jaar

3 tot 5 jaar

5 jaar en ouder

In dit overzicht is te zien dat het aantal kinderen jonger dan 1 jaar in 2016 weer is gedaald ten opzichte van 2015. Het aantal kinderen van 1 tot 2 jaar en van 2 tot 3 jaar laat een verdere daling zien. Het aantal kinderen van 3 tot 5 jaar vertoont weer een lichte stijging ten opzichte van 2015.

Reactieve hechtingsstoornis (RHS)

Adoptiekinderen kunnen worden beschouwd als risicogroep op hechtingsgebied. Daarmee is niet gezegd dat ieder adoptiekind ook daadwerkelijk een grote(re) kans heeft op het krijgen van een hechtingsstoornis. Wederom geldt dat kinderen die op latere leeftijd zijn geadopteerd een groter risico lopen dan kinderen die vóór hun eerste levensjaar zijn geadopteerd. Zo tonen Amerikaanse onderzoeken aan dat bij ongeveer tien procent van de adoptiekinderen die na hun derde verjaardag zijn geadopteerd reactieve hechtingsstoornis wordt gediagnosticeerd (Hoksbergen & Walenkamp, 2000). Met name wanneer er radicale veranderingen hebben plaatsgevonden in de leeftijdsfase van veertien tot achttien maanden wordt het risico hierop vergroot (Kim, 1980).

Er dient een duidelijk onderscheid gemaakt te worden tussen adoptiekinderen die 'het moeilijk vinden zich te hechten' en adoptiekinderen die gediagnosticeerd zijn met RHS. Hoksbergen en Walenkamp (2000) beschrijven adoptiekinderen met RHS als volgt: 'Duidelijk gestoorde en niet bij de ontwikkeling passende sociale bindingen in de meeste situaties, beginnend vóór het vijfde levensjaar' (Hoksbergen & Walenkamp, 2000, pag. 72). Agressie, impulsiviteit, destructie, leugenachtigheid en het niet aan kunnen gaan van relaties zijn andere kenmerken van iemand met de stoornis. Volgens Hoksbergen en Walenkamp is RHS een 'uitermate moeilijk te behandelen gedragsstoornis' (Hoksbergen & Walenkamp, 2000, pag. 74).

Geertje van Egmond is adoptiemoeder van een kind met RHS en schreef er het boek *Bodemloos Bestaan over* (1987). Ze heeft de stoornis zelf de naam 'het geen-bodem-syndroom' gegeven; een term die inmiddels breed ingang heeft gevonden in de adoptiewereld. De naam geen-bodem-syndroom zegt volgens Van Egmond iets over de aard van de stoornis: 'RHS'ers missen een bodem in hun bestaan. Dit heeft als gevolg dat het geweten, basaal vertrouwen en vermogen tot het leggen van intieme relaties niet of nauwelijks zijn ontwikkeld. Het kind beleeft in plaats daarvan een sterk afgewezen en weggedaan gevoel' (Egmond, van., 1987, pag. 134). Volgens schrijfster en adoptiemoeder Dido Michielsen is het verhaal van Van Egmond 'the worst case scenario' van een onveilige, traumatische hechting en hoeft het absoluut niet voor alle adoptiekinderen zo te lopen (Michielsen, 2004, pag. 22). In plaats daarvan is Michielsen ervan overtuigd dat in veel gevallen een hechtingsperiode ingehaald kan worden, zolang iemands 'basisvertrouwen' maar wordt hersteld. Dit herstel kan volgens al plaatsvinden wanneer iemand op latere leeftijd een betrouwbare partner of een goede therapeut treft (Michielsen, 2004, pag. 28).

Deelconclusie

De maanden vóór en ná een geboorte zijn cruciaal in het verloop van de psychische en emotionele ontwikkeling van een kind. Bij adoptiekinderen verloopt deze levensfase vaak onrustig en instabiel. De psychosociale problemen die dit tot gevolg kan hebben, kunnen met name in de lagereschooltijd en de adolescentiefase opspelen. De factoren 'aankomstleeftijd' en 'herkomstland' zijn hierbij van grote invloed: kinderen die ná hun eerste levensjaar worden geadopteerd lopen aanzienlijk meer risico op het krijgen van problemen dan kinderen die vóór hun eerste levensjaar zijn geadopteerd.

Wanneer een adoptiekind niet-veilig is gehecht, kan dit zich op latere leeftijd uiten in problemen met (het aangaan van) relaties, persoonlijkheidsstoornissen en sterke gevoelens van onzekerheid. Kinderen die ná hun eerste levensjaar zijn geadopteerd lopen bovengemiddeld veel kans een hechtingsproblematiek te ontwikkelen.

Adoptiekinderen die na hun derde levensjaar worden geadopteerd lopen bovendien een verhoogd risico op het ontwikkelen van de hechtingsstoornis RHS; de meest extreme vorm van de hechtingsproblematiek. Zorgwekkend gegeven hierbij is dat juist deze groep momenteel oververtegenwoordigd is in Nederland.

3.2 Gemengde vs. pure adoptiegezinnen

De onderzoeken waarin specifiek ingegaan wordt op gemengde adoptiegezinnen zijn schaars. Zo schrijven Keijsers en Stilting in *Net even anders* (2006): 'Over gemengde gezinnen is niet veel bekend. Naar adoptie wordt, al is het mondjesmaat, onderzoek gedaan. Naar het wel en wee van gemengde gezinnen niet. Daar wordt hooguit over gespeculeerd.' Femmie Juffer, professor aan de Universiteit in Leiden, voegt daar in hetzelfde boek aan toe: 'Er wordt vaak van alles beweerd over gemengde adoptiegezinnen, maar veel van die beweringen zijn onjuist of uit de lucht gegrepen.' Juffer zelf deed wél onderzoek naar gemengde adoptiegezinnen, wat leidde tot enkel positieve resultaten; de adoptiekinderen uit gemengde gezinnen toonden geen slechtere ontwikkeling dan de kinderen uit pure gezinnen. Wel moet hierbij worden aangetekend dat de kinderen uit haar onderzoek allemaal vóór de leeftijd van zes maanden werden geadopteerd, wat de positieve uitkomst enigszins zou kunnen verklaren (Stilting & Keijsers, 2006, pag. 15-16).

Uit onderzoek van René Hoksbergen (1986) blijkt daarentegen dat het percentage uithuisplaatsingen bij adoptiekinderen uit gemengde gezinnen hoger ligt dan dat bij pure gezinnen (Stilting & Keijsers, 2006; Weijzen, 2007). Juffer noemt als bezwaar bij dit onderzoek dat probleemkinderen voorheen vaker bij 'meer ervaren' ouders werden ondergebracht, waardoor deze kinderen logischerwijs vaker in gemengde gezinnen terechtkwamen (Stilting & Keijsers, 2006, pag. 15; Trouw, 2007). Hoksbergen onderschrijft deze kritische noot in een persoonlijk interview (bijlage 4), maar denkt desondanks dat als het onderzoek herhaald zou worden het gelijksoortige resultaten op zou leveren. Hij onderbouwt dit met het argument dat ieder gemengd gezin per definitie complex en ingewikkeld van aard is; met name wanneer adoptiekinderen op oudere leeftijd aan een gezin worden toegevoegd. Ook is hij van mening dat adoptiekinderen uit gemengde gezinnen zich makkelijk kunnen gaan vergelijken met hun niet-geadopteerde broertjes en zusjes.

Hoksbergen krijgt bijval van Harm 't Hart, professor én adoptievader, die stelt dat het adoptiekind vooral in gemengde gezinnen kan worden geconfronteerd met zijn afkomst, geschiedenis en uiterlijk (Hoksbergen, 2006, pag. 10).

Klinisch orthopedagoog Lucille van Tuyl noemt als ander knelpunt dat een gemengd adoptiegezin in grotere mate afhankelijk is van de overige samenstelling van het gezin. Adoptiekinderen vragen volgens haar vaak om meer aandacht, waardoor niet alleen de adoptieouders maar ook de overige (biologische) kinderen bereid moeten zijn hier zorg voor te dragen (Weijzen, 2007). Haar visie wordt bevestigd door onderzoek van Gibson (2009), waaruit blijkt dat adoptieouders inderdaad méér tijd in hun adoptiekinderen investeren dan in hun biologische kinderen. Hetzelfde onderzoek toont ook aan dat adoptiekinderen -ondanks de extra zorg van hun adoptieouders-, een grotere kans hebben om met justitie in aanraking te komen, voor drugs-, alcohol of psychische problemen behandeld te worden en in een scheiding terecht te komen.

Zoals eerder benoemd is er betrekkelijk weinig onderzoek gedaan naar de uitwerking van gemengde adoptiegezinnen. Wél zijn er verschillende boeken geschreven waarin adoptiekinderen uit zowel gemengde als pure gezinnen aan het woord worden gelaten. Uit deze boeken blijkt dat adoptiekinderen zich inderdaad kunnen vergelijken met hun

niet-geadopteerde broertjes en zusjes. Zo vertelt een adoptiekind in het boek *De Adoptiemonologen*: 'Ik voelde een grote concurrentie met mijn zus. Voor mijn gevoel hield iedereen van haar zonder dat ze er iets voor hoefde te doen en werd er van mij heel veel verwacht' (Van Dongen, 2013, pag. 41). De negatieve geluiden worden afgewisseld met geluiden van overwegend positieve aard: 'Toen ik acht was werd mijn broertje geboren. Volgens mijn ouders was ik heel verliefd op hem. Mijn vader vond het wel eng, hij was bang dat hij meer van zijn 'bloedeigen' kind zou gaan houden dan van mij. Natuurlijk houdt hij anders van mij dan van mijn broertje, maar dat heeft niets met adoptie te maken. Elke ouder-kindrelatie is per definitie anders' (Van Dongen, 2013, pag. 78).

Iemand die onder andere aan het woord komt in *De Adoptiemonologen* is Hilbrand Westra. Westra is opgegroeid in een gemengd adoptiegezin, en heeft een nare nasmaak overgehouden aan zijn adoptie (Van Dongen, 2013). Hij vindt dat adoptie 'vaak niet in het belang van het kind is' (Pronk, 2008). Tegenwoordig helpt hij als counselor adoptiekinderen die volgens hem allemaal worstelen met overeenkomende problemen (Adoptiecoach, 2016; Van Dongen, 2013). In een persoonlijk interview (bijlage 1) voegt hij daaraan toe: 'Een gemengd adoptiegezin ontwikkelt een gigantisch complex familievel.' En: 'Als ouders heel eerlijk zouden zijn, zouden ze tegen hun adoptiekinderen zeggen: 'Het lichaam dat jij hebt, is niet van mij. Ik gedraag me er wel naar, en daardoor ben je mijn bezit geworden, maar het lichaam is niet van mij.' Maar hoeveel adoptieouders durven dat hardop te zeggen?'

Deelconclusie

Er is betrekkelijk weinig onderzoek naar gemengde adoptiegezinnen gedaan, en het Nederlandse onderzoek dat wél is gedaan leverde tegenstrijdige resultaten op. Zo blijkt uit onderzoek van Femmie Juffer dat gemengde adoptiegezinnen níét voor meer problemen zorgen dan pure gezinnen, terwijl een onderzoek van René Hoksbergen tegenovergestelde resultaten opleverde. Bovendien valt op beide onderzoeken het een en ander aan te merken. Op basis van de niet-wetenschappelijke literatuur kan worden gesteld dat adoptiekinderen uit gemengde gezinnen zich mogelijk gaan vergelijken met hun niet-geadopteerde broertjes en zusjes. Bovendien kan het de adoptiekinderen confronteren met hun eigen -afwijkende- afkomst. Of dit in de praktijk ook daadwerkelijk gebeurt, lijkt afhankelijk van de persoonlijkheid van het kind en de specifieke samenstelling van het gezin.

3.3 Terugkeer naar het geboorteland

Veel adoptiekinderen ontwikkelen vroeg of laat de behoefte zich te verdiepen in hun geboorteland. Dit fenomeen wordt ook wel 'stamboomnieuwsgierigheid' genoemd, en komt onder andere tot uiting in een toenemende interesse in de literatuur, religie, taal en gewoonten van het geboorteland (Milis, 2008). Met name in de vroege volwassenheid (20-30 jaar) kan het zich bovendien uiten in een groeiende behoefte aan contact met de biologische familie (Brodzinsky, 1992). Meestal ontstaat deze behoefte als gevolg van een belangrijke levensgebeurtenis: de geboorte van een eerste kind, een huwelijk of het overlijden van de adoptieouders (Storsbergen, 2004; Hoksbergen & Walenkamp, 2000; Brodzinsky, 1992). De uitwerking van een dergelijke gebeurtenis kan zich echter ook beperken tot enkel een stuk bewustwording of bezinning; lang niet alle adoptiekinderen ondernemen ook daadwerkelijk een zoektocht naar hun familie (Hoksbergen & Walenkamp, 2000; Walenkamp, 2007).

Onderzoek van Bogaerts & Van Aelst (1996) toont aan dat ook veel adoptieadolescenten de behoefte ontwikkelen terug te keren naar hun geboorteland: tachtig procent staat welwillend tegenover zo'n terugkeer. Zestig procent geeft hierbij aan meer te weten te willen komen over de omgeving, de leefomstandigheden het kindertehuis en de familieleden in het geboorteland. Wat opvalt is dat het percentage adoptieadolescenten dat tijdens de reis daadwerkelijk in contact wil komen met de biologische ouders, relatief klein is: 45 procent van de jongens, en 55 procent van de meisjes heeft hier behoefte aan. Ander onderzoek leverde gelijksoortige resultaten op: hier gaf negentig procent van de adoptieadolescenten aan het geboorteland te willen bezoeken, terwijl eveneens 'slechts' vijftig procent behoefte had aan een ontmoeting met de biologische ouders (Juffer, Hoksbergen & Waardenburg, 1986). René Hoksbergen wijst er in deze onderzoeken op dat adoptieadolescenten zich vaak bovenmate bewust zijn van de emoties die een ontmoeting met hun biologische ouders bij hun adoptieouders op kan roepen. Dit zou volgens Hoksbergen kunnen verklaren waarom zo'n betrekkelijk grote groep aangeeft geen behoefte te hebben aan een ontmoeting met hun biologische ouders (Hoksbergen & Walenkamp, 2000).

Uit een onderzoek van Hoksbergen en Walenkamp (2000) onder 57 jongvolwassen geadopteerden blijkt 43% weleens terug naar het geboorteland te zijn geweest. De gemiddelde leeftijd waarop ze voor de eerste keer teruggingen lag rond de twintig jaar. De helft van de adoptiekinderen geeft aan terug te zijn gekeerd om meer informatie over de cultuur en levensgewoonten van het land te krijgen, terwijl de andere helft terugging om in contact te komen met de biologische familie. De kinderen met een hoge aankomstleeftijd keerden vaker terug dan de kinderen met een lage aankomstleeftijd. Opvallend gegeven: een op de vier adoptiekinderen ervaaarde zijn terugkeer als negatief of ambivalent. Dit kwam onder andere door het ondervinden van 'niet ingeloste verwachtingen' en 'het gevoel niet geaccepteerd te worden door de plaatselijke bevolking' (Hoksbergen & Walenkamp, 2000).

Ook Storsbergen (1995) deed onderzoek naar het 'terugkeergedrag' van adoptiekinderen, met een toespitsing op adoptiekinderen afkomstig uit Griekenland. Van haar respondenten bleek 91% reeds terug te zijn geweest naar Griekenland; dat percentage ligt dus aanzienlijk hoger dan dat uit het onderzoek van Hoksbergen en Walenkamp. Dit valt te verklaren uit het feit dat de respondenten uit de onderzoeksgroep van Hoksbergen en Walenkamp allemaal uit niet-Europese landen afkomstig waren en hierdoor een langere reisafstand te overbruggen hadden. De Griekse adoptiekinderen keerden overigens niet alleen vaker, maar ook éérder terug naar hun geboorteland: gemiddeld waren ze vijftien jaar oud.

Ondanks dat de kans bestaat dat terugkerende adoptiekinderen negatieve of gemengde gevoelens aan hun reis kunnen overhouden, is een terugkeer volgens David Brodzinsky bijna nooit voor niets: 'Zelfs de zoeker bij wie de speurtocht op een dood spoor eindigt, is tevreden met het proces van zoeken op zich. De actieve zoektocht vervult voor sommigen namelijk een belangrijke psychosociale functie. Ze kunnen controle uitoefenen over krachten waar ze vroeger geen controle over hadden. Het zoeken laat de geadopteerde toe om de eigen identiteit actief te ervaren en hopelijk vragen beantwoord te krijgen; een belangrijk aspect in de groei naar een evenwichtige, stabiele en volwassen identiteit' (Hoksbergen & Walenkamp, 2000, pag. 138 & 139). Volgens Irene Ypenburg (2009) kan een terugkeer bovendien een hoop problemen voorkomen. Ze stelt dat veel adoptiekinderen rond hun dertigste jaar niet meer weten hoe ze verder moeten, omdat ze hun culturele achtergrond te lang

hebben genegeerd. Daarom raadt ze adoptiekinderen aan dat moment vóór te zijn, en zich tijdig in hun wortels te verdiepen.

Voor het ene adoptiekind is de band met deze ‘wortels’ intenser en emotioneler van aard dan voor de ander. Dit blijkt ook uit een artikel van Trouw (2007), waarin twee adoptiekinderen worden opgezocht die permanent zijn teruggekeerd naar hun geboorteland. Beide adoptiekinderen erkennen dat er sprake is van een band met hun geboorteland, al wordt deze band wel totaal verschillend ervaren. De een motiveert haar terugkeer met ‘mijn wortels en voorouders hebben me teruggeroepen’, terwijl de ander simpelweg is teruggekeerd omdat hij in zijn geboorteland een grotere kans op een baan had. Niet heel verrassend voelt de terugkeer voor eerstgenoemde als thuiskomen, terwijl laatstgenoemde zich als een vreemde in zijn geboorteland voelt.

Stichting Adoptievoorzieningen begeleidt adoptiekinderen die (tijdelijk) terug willen keren naar hun geboorteland. Volgens de stichting kan een terugkeer zowel positieve als negatieve ervaring en opleveren. Als positieve punten worden genoemd ‘het versterken van de eigen identiteit, meer (zelf)acceptatie, herkenning, erkenning en begrip’. De kans op een positief effect wordt vergroot wanneer er ook daadwerkelijk contact wordt gelegd met de biologische familie, en dit als positief ervaren wordt. Tegelijkertijd kan een terugkeer ook voor ‘angst, conflicterende belangen, teleurstellingen, moeilijk te hanteren informatie of pijnlijke ervaringen’ zorgen. Daarom is een goede begeleiding volgens de organisatie vereist (Stichting Adoptievoorzieningen, 2017). In bijlage 8 gaat nazorgmedewerker van de stichting, Chris Thie, verder in op de mogelijke effecten van een terugkeer.

Volgens Walenkamp (2007) zijn rootsreizen inmiddels gemeengoed geworden in veel adoptiegezinnen en zien steeds meer adoptieouders er het belang van in. Dit in tegenstelling tot de eerste generatie adoptieouders die de complexe achtergrond van hun kind vaak leken te willen vergeten. Nu is dat dus anders: steeds meer adoptiegezinnen ondernemen samen een rootsreis, die vaak vlak vóór of vlak ná de pubertijd plaatsvindt. Op de vraag of het hierbij verstandig is om ook op zoek te gaan naar de biologische ouders bestaat volgens Walenkamp geen eensluidend antwoord op (Walenkamp, 2007). In Bastiaanse-Kuijpers’ (2006) optiek bepaalt vooral de mate waarin een gezin de geboortecultuur van het adoptiekind weet te accepteren, het uiteindelijke verloop van de pubertijd. Ze is ervan overtuigd dat in ieder adoptiekind ‘de uitingen van de cultuur van het voorgeslacht zijn weggelegd’ en dat je door dit te accepteren je adoptiekind helpt bij het vinden van zijn identiteit in de pubertijd (Bastiaanse-Kuijpers, 2006, pag. 68 & 108).

Deelconclusie

Adoptiekinderen kunnen in verschillende levensfasen de behoefte ontwikkelen terug te keren naar hun geboorteland. Bij jongvolwassenen ligt hierin vaak een belangrijke focus op het ontmoeten van de biologische familie. Adolescenten hebben deze behoefte -naar het lijkt- minder en willen vooral meer te weten komen over hun geboortestreek en specifieke afkomst.

Onderzoek (Hoksbergen & Walenkamp, 2000) heeft uitgewezen dat een (te) lange reisafstand een barrière kan vormen voor het adoptiekind om terug te keren naar zijn geboorteland. Ook de aankomstleeftijd blijkt van invloed op de behoefte het land te bezoeken: adoptiekinderen die op latere leeftijd zijn geadopteerd keren vaker terug dan kinderen die hun geboorteland op jonge leeftijd hebben verlaten. Een terugkeer kan erg verschillend ervaren worden; daarom is een goede begeleiding gewenst.

4. Analyse Interviews

Voor dit onderzoek zijn verschillende adoptiekinderen en deskundigen geïnterviewd, waarvan de transcripten terug te vinden zijn in de bijlagen 1 t/m 9. De interviews zijn gehouden aan de hand van de drie thema's die ook als richtlijn zijn aangehouden in de literatuurstudie uit voorgaand hoofdstuk, namelijk: de psychosociale en emotionele gevolgen van een adoptie (3.1), de invloed van de gezinssamenstelling (3.2) en de terugkeer naar het geboorteland (3.3).

Doormiddel van de interviews met de adoptiekinderen is geprobeerd om vanuit het wetenschappelijke kader van de literatuurstudie de vertaalslag te maken naar de persoonlijke beleving van de adoptiekinderen. In de interviews met de deskundigen zijn de kernbegrippen uit de literatuurstudie geduid.

Doordat er zowel in de literatuurstudie als in de interviews is gewerkt aan de hand van dezelfde drie thema's, zal er in deze analyse herhaaldelijk worden gerefereerd aan de literatuur uit voorgaand hoofdstuk.

In 4.1 zijn de geïnterviewde adoptiekinderen en deskundigen in twee kolommen weergegeven. In 4.2 volgt de analyse van de interviews.

4.1 Geïnterviewde personen

Geïnterviewde adoptiekinderen

Tabitha Ketting (31), gemengd adoptiegezin

Jonathan Ketting (33), gemengd adoptiegezin

Mariam Tempelman (19), puur adoptiegezin

Lieke Vink (18), puur adoptiegezin

Juan Scheper (13), 'biologisch adoptiegezin'

Yeraldin Scheper (17), 'biologisch adoptiegezin'

Geïnterviewde deskundigen

Hilbrand Westra - Adoptiekind & deskundige; actief als adoptiecoach

René Hoksbergen – Emeritus-Hoogleraar adoptie

Chris Thie – Nazorgmedewerker bij Stichting Adoptievoorzieningen

Irma Roovers – Psychotherapeute, specialisatie in identiteitsproblematiek

4.2 Psychosociale en emotionele problemen; in relatie tot de hechtingsproblematiek

Tabitha noemt als gevolg van haar adoptie dat ze het moeilijk vindt relaties aan te gaan. Dit is ook iets wat veelvuldig terugkomt in de literatuur (Van Dongen, 2013). Ook wijt ze haar wederkerende depressies aan haar adoptie. Ze beschrijft haar depressies als 'een diep afgewezen gevoel van minderwaardigheid en onzekerheid' en 'alles goed willen doen, bang om afgewezen te worden.' Jonathan is opgegroeid in hetzelfde gezin als *Tabitha* en herkent zich niet in deze gevoelens. Dit zou volgens hem kunnen komen doordat hij de eerste weken van zijn leven bij zijn moeder heeft doorgebracht. Hij denkt dat hij in die weken weldegelijk liefde heeft gehad, maar dat zijn moeder simpelweg niet voor hem kon zorgen. Dit heeft zijn biologische moeder tijdens een persoonlijke ontmoeting ook bevestigd. Er zijn diverse onderzoeken die aantonen dat de prenatale fase en de eerste weken na de geboorte inderdaad van grote invloed kunnen zijn op de verdere (emotionele) ontwikkeling van een adoptiekind (Hoksbergen & Ter Laak, 2007; Stiling & Keijsers, 2006, pag. 15; Oskam & Van Lokven, 2013, pag. 456; Weijzen, 2007).

Mariam zegt een onzeker en negatief zelfbeeld aan haar adoptie overgehouden te hebben. Ook herkent ze zich in de hechtingsproblemen waarmee adoptiekinderen vaak in verband worden gebracht. Mariam beschrijft haar identiteit als 'heel breed en vaag' en voegt daaraan toe dat er wellicht een puzzelstukje in haar identiteit ontbreekt. Ze denkt zelf dat haar adoptie de kern is van dit puzzelstukje. Lange tijd heeft Mariam gedacht dat ze beter af was dan haar zusje -die ook geadopteerd is en aan een hechtingsstoornis lijdt- maar de laatste tijd ondervindt ze vooral moeite op het gebied van relaties. Verder geeft ze aan op veertien- en vijftienjarige leeftijd het meest met vragen rond haar adoptie geworsteld te hebben. Dit ligt in lijn met de onderzoeken die hebben uitgewezen dat de midden-adolescentiefase in psychosociaal opzicht doorgaans als het lastigst ervaren wordt (Brodzinsky, 1992; Hoksbergen & Walenkamp).

Lieke is in haar middelbareschooltijd vaak uitgescholden voor 'Chinees'. Dit riep destijds de nodige agressie bij haar op. Ook ervaart ze een stuk boosheid wanneer ze aan haar biologische moeder denkt. Volgens de literatuur kan Liekes boosheid een onderdeel zijn van haar verliesverwerking. Juist ook omdat Lieke ná haar eerste jaar is geadopteerd, en de kans op het opspelen van dergelijke emoties bij deze groep het grootst is (Brodzinsky, 1992). Verder vertelt Lieke dat haar adoptiemoeder haar weleens een bepaalde 'gevoelloosheid' verwijt. Ze herkent zich deels in deze woorden, maar wijst tegelijkertijd op hun verschil in karakter. Tot slot geeft Lieke aan zich moeilijk te kunnen binden. Dit zou naar eigen zeggen door haar adoptie kunnen komen.

Adoptiekinderen hoeven volgens Irma Roovers niet per definitie verkeerd gehecht te zijn, maar hebben volgens haar wel een extra ontwikkelingstaak op dit gebied. Volgens Roovers komt dit doordat er bijna altijd een breuk is ontstaan in de eerste gehechtheidsrelatie van een adoptiekind; soms is er zelfs helemaal geen sprake van een gehechtheidsrelatie geweest. Hierdoor kunnen juist in de adolescentiefase 'oude angsten' en 'dieperliggende pijnen' opspelen. Het draait in deze angsten veelal om het gevoel 'verlaten te worden' en 'alleen achter te blijven'. Roovers denkt dat dergelijke angsten bovengemiddeld vaak bij adoptiekinderen voorkomen, omdat veel adoptiekinderen een soort emotioneel litteken hebben. Wel benadrukt ze dat zeker niet alle adoptiekinderen hechtingsproblemen hoeven te ontwikkelen: sommige adoptiekinderen zijn 'flexibel' of hebben 'gewoon geluk'.

Wellicht behoren Juan en Yeraldin tot die laatste groep. Yeraldin heeft enkel op twaalf- en dertienjarige leeftijd enige tijd met vragen rond haar adoptie geworsteld. Toen ze echter op veertienjarige leeftijd in contact kwam met haar moeder, kwam er ook direct een einde aan haar vragen. Juan heeft helemaal nooit vragen over zijn adoptie gehad; hij is zijn adoptieouders vooral dankbaar. Wel realiseert hij zich dat hij misschien geluk heeft gehad.

De biologische zus van Juan en Yeraldin, die tegelijk met hen is geadopteerd, lijdt aan een hechtingsstoornis. Op de vraag waarom een dergelijke stoornis Juan en Yeraldin bespaard is gebleven, antwoordt Yeraldin: 'Onze zus is van zichzelf al niet open en bij het onderwerp adoptie heeft ze daar nóg meer moeite mee. Ik denk dat zij er meer last van heeft dan wij, omdat ze een ander karakter heeft. Ze is veel geslotener dan wij.' Juan voegt daaraan toe: 'Adoptie is voor haar écht een slechte herinnering. Ze heeft het idee dat onze biologische moeder niet van haar hield; dat ze haar niet meer wilde.'

4.3 Gemengde vs. pure adoptiegezinnen

René Hoksbergen geeft aan dat onderzoek naar gemengde adoptiegezinnen alleen kans van slagen heeft op het moment dat het een groot onderzoek, met veel mensen en kinderen betreft. Bovendien is het volgens hem lastig om kinderen uit gemengde en pure gezinnen met elkaar te vergelijken. Die moeilijkheid verklaart wellicht waarom er zo weinig onderzoek naar dit onderwerp is gedaan (Keijsers & Stiling, 2006). Dat het lastig is om goed onderzoek naar dit thema te doen, blijkt ook uit het feit dat Juffer en Hoksbergen zowel bij hun eigen onderzoek als bij het onderzoek van de ander enkele kanttekeningen hebben moeten plaatsen (Keijsers & Stiling, 2006; Hoksbergen, 1988).

Volgens Hoksbergen kunnen kinderen uit gemengde gezinnen het idee krijgen dat ze zich moeten vergelijken met hun niet-geadopteerde broertjes en zusjes. Dit maakt de constructie volgens hem complex en ingewikkeld. Hoksbergen krijgt hierin bijval van professor en adoptievader Harm 't Hart, die stelt dat voornamelijk in een gemengd gezin het adoptiekind kan worden geconfronteerd met zijn afkomst, geschiedenis en uiterlijk (Hoksbergen, 2006). Hilbrand Westra stelt dat dit komt doordat een biologisch kind van nature een andere bindingsdiepte heeft met zijn moeder dan een geadopteerd kind. Hierdoor zullen biologische kinderen en adoptiekinderen volgens hem nooit helemaal gelijk zijn aan elkaar, wat een 'gigantisch complex familieveld' creëert.

Tabitha geeft aan dat ze haar gemengde adoptiegezin als erg complex heeft ervaren. Met name de geboorte van haar jongere broertje was voor haar confronterend. Door zijn komst zag ze in dat zij uit 'een andere buik' kwam dan hij. Dit mondde uiteindelijk uit in een sterk gevoel van jaloezie en rivaliteit jegens hem. Haar eveneens geadopteerde broer, Jonathan, herkent zich niet in de worsteling van Tabitha: hij heeft de gezinssamenstelling nooit als negatief ervaren en heeft zich ook nooit anders of achtergesteld gevoeld. Voor zijn gevoel waren alle kinderen uit het gezin gelijk; zowel de twee adoptiekinderen als de twee biologische kinderen.

Mariam en Lieke denken van geluk te mogen spreken dat ze in een puur adoptiegezin zijn opgegroeid. Ze kunnen zich de moeilijkheid van een gemengd adoptiegezin goed inbeelden. Mariam denkt dat opgroeien in een gemengd adoptiegezin ingewikkeld kan zijn, doordat je als adoptiekind kunt gaan twifelen aan de gelijkheid van ieder kind. Adoptiekinderen uit pure adoptiegezinnen hebben daar volgens haar geen last van. Lieke denkt dat het makkelijker is om in een puur

adoptiegezin op te groeien, omdat adoptieouders dan geen ‘vergelijkingsmateriaal’ hebben; ze weten niet hoe het voelt om zelf een kind te hebben. Overigens komt Lieke uit Zuid-Korea, terwijl haar adoptiebroers uit Sri Lanka komen. Qua uiterlijk verschilt ze dus significant van haar broers. Toch vergelijkt Lieke zichzelf nooit met hen; ook is ze zich niet bewust van hun verschil in huidskleur. Zelf denkt ze dat dit komt doordat haar broers -net als zichzelf- geen gelijkenissen met haar adoptieouders vertonen. Wanneer dit wel het geval was geweest, had ze dit moeilijk gevonden. Mariam denkt dat je als adoptiekind uit een gemengd gezin het idee kunt krijgen dat je niet-geadopteerde broers en zussen ‘beter’ zijn dan jij. Ook kan het volgens haar de irrationele angst creëren dat wanneer je ouders een keuze zouden moeten maken, ze uiteindelijk voor het biologische kind kiezen. Verder denkt Mariam dat het belangrijk is dat je als adoptiekind bepaalde dingen in je ouders herkent. Wanneer je als adoptiekind in alles verschilt van je adoptieouders, kan een broer of zus die wél op diezelfde ouders lijkt, volgens haar confronterend zijn.

Juan en Yeraldin zijn samen met hun biologische zus geadopteerd; hun adoptieouders hebben géén biologisch eigen kinderen. Juan had het niet erg gevonden wanneer er ook een niet-geadopteerde broer of zus in hun gezin was geweest. Vooral een broer had hij leuk gevonden: ‘Daar groei je dan mee op, en dan voelt het gewoon als een broer.’ Wel kan hij zich voorstellen dat een biologisch kind méér als ‘echt’ kan voelen voor adoptieouders. Yeraldin geeft aan dat ze het apart had gevonden wanneer ze nog een niet-geadopteerde broer of zus had gehad. Ze zou zich net als Juan voor kunnen stellen dat een ouder dan méér om zijn bloedverwant gaat geven.

4.4 Terugkeer naar het geboorteland

Hilbrand Westra stelt dat veel adoptiekinderen zich niet bezighouden met hun afkomst, omdat ze bang zijn afgewezen te worden. Hier kan volgens hem verandering in komen op het moment dat adoptiekinderen zelf een kind krijgen. Dit wordt deels bevestigd in het verhaal van Tabitha, die aangeeft dat ‘de angst verlaten te worden’ verdween op het moment dat ze haar eerste kind kreeg. Met de komst van haar kind kwam echter ook een einde aan de behoefte haar biologische moeder te ontmoeten. Hierbij moet worden aangetekend dat Tabitha al vóór de geboorte van haar dochter, tijdens haar huwelijksreis, een voorzichtige poging heeft ondernomen in contact te komen met haar biologische moeder. Uit deze zoektocht bleek echter dat haar identiteitspapieren niet klopten. Daarna is ze de zoektocht gestaakt.

Dat de geboorte van een kind extra bijzonder kan zijn voor adoptiekinderen, blijkt ook uit het verhaal van Jonathan. Bij de geboorte van zijn eerste kind ervaarde hij sterk de behoefte zijn kind aan zijn familie in Sri Lanka te laten zien. Ook riep de gedachte dat hij zijn kind af zou moeten staan onverwachte emoties bij hem op. Volgens Westra zijn dit symptomen die aantonen dat een adoptiekind de primaire binding tussen ouder en kind ontdekt die het zelf heeft gemist.

Het verhaal van zowel Jonathan als Tabitha wordt bevestigd in de literatuur die aantoont dat adoptiekinderen stilgezet kunnen worden (bij hun adoptie) als gevolg van een levensbepalende gebeurtenis (Storsbergen, 2004; Hoksbergen & Walenkamp, 2000; Brodzinsky, 1992).

Volgens Chris Thie is de pubertijd per definitie een periode waarin adoptiekinderen vragen over hun afkomst ontwikkelen. Thie zegt dat dit komt doordat adoptiekinderen juist in deze fase op zoek gaan naar hun identiteit. Hierbij lopen de adolescenten vaak tegen veel vraagtekens aan met betrekking tot hun oorsprong. Dit komt volgens Thie

doordat iemands identiteit voor een groot deel wordt bepaald door zijn of haar stamboom. Volgens Irma Roovers worstelen veel puberende adoptiekinderen met dezelfde vraag: 'Wie was ik geweest wanneer ik niet was geadopteerd.' Daarom is het volgens haar verstandig om adoptiekinderen al in de adolescentiefase te laten ontdekken waar ze vandaan komen. Voor een ontmoeting met de biologische ouders vindt ze het in deze levensfase echter nog te vroeg; daarvoor zijn pubers volgens Roovers nog teveel gebonden aan hun adoptieouders.

Lieke en Mariam zijn nog nooit terug geweest naar hun geboorteland en interesseren zich nauwelijks in het land. Mariam heeft in haar basisschooltijd een periode gehad waarin ze zich voor haar land interesseerde, maar die interesse is daarna weer verdwenen. Lieke heeft op geen enkel moment interesse in haar geboorteland ontwikkeld. Op de vraag welke nationaliteit ze zichzelf geven, is zowel Mariam als Lieke stellig: 100% Nederlands. Wel zouden ze allebei in de toekomst nog eens terug willen keren naar hun geboorteland, met als voornaamste reden om hun biologische moeder te ontmoeten. Mariam noemt ook het zien van haar geboortestad als reden.

Juan en Yeraldin zijn eenmaal terug geweest in hun geboorteland. Dit voelde voor hen beiden als 'thuiskomen'. Juan gaf hierbij aan zich in zijn geboorteland 'meer zichzelf' te voelen; Yeraldin herkende dit gevoel. Sinds hun reis naar Colombia zijn ze zich overigens niet méér in hun geboorteland gaan verdiepen: ze volgen géén nieuws en de (digitale) ontmoeting met hun moeder is bij één ontmoeting gebleven. Op de vraag welke nationaliteit ze het liefst in hun identiteitsbewijs zouden hebben staan, noemen ze allebei Colombiaans. Wel is er sprake van een bepaalde ambivalentie: ze voelen zich Nederlander, maar ervaren tegelijkertijd een connectie met hun geboorteland. Yeraldin beschrijft het gevoel als: 'Ik voel me Nederlander, maar Colombia zit in me. Dat kan ik verder niet verklaren.' Volgens Bastiaanse-Kuijpers (2006) is dit gevoel van de kinderen weldegelijk te verklaren, en komt het doordat in ieder adoptiekind de cultuur van het voorgeslacht weggelegd ligt.

Deelconclusies

Op het gebied van hechting hebben adoptiekinderen 'een extra ontwikkelingstaak', omdat in veel gevallen het hechtingsproces niet vlekkeloos is verlopen. Het is afhankelijk van de specifieke achtergrond van een adoptiekind én diens karakter hoe dit zich verder zal ontwikkelen. Vooral in relaties lijken adoptiekinderen met hun hechtingsgeschiedenis geconfronteerd te kunnen worden.

De aanwezigheid van niet-geadopteerde broers en zussen kán een adoptiekind confronteren met zijn afkomst. Met de nadruk op kán: het lijkt in grote mate afhankelijk van diens persoonlijkheid en karakter. Wat opvalt is dat de adoptiekinderen uit pure adoptiegezinnen zich sterk kunnen inleven in adoptiekinderen die een gemengd gezin als problematisch ervaren. Ze noemen het ontstaan van 'vergelijkingsmateriaal' en het ontstaan van een tweescheiding tussen 'echte kinderen' en 'niet-echte kinderen' als mogelijke knelpunten.

De adolescentiefase blijkt bij uitstek de periode waarin een adoptiekind vragen over zijn afkomst ontwikkelt. Dit hoeft echter niet te betekenen dat een adoptiekind zich in deze levensfase ook daadwerkelijk méér in zijn geboorteland gaat verdiepen: geen van alle puberende adoptiekinderen is op de hoogte van wat er zich afspeelt in hun geboorteland en niemand van hen volgt het nieuws over het land. Verder voelen de puberende adoptiekinderen zich allemaal Nederlander, al ervaren de reeds teruggekeerde adoptieadolescenten wel een sterke connectie met hun geboorteland. De adoptiekinderen die nog niet terug zijn gekeerd, zouden in de toekomst graag terug willen keren om hun moeder te ontmoeten en hun geboortestad te zien.

5. Verantwoording onderzoeksmethode

Om een goed beeld te krijgen van de belevingswereld van adoptiekinderen, zijn er voor dit vooronderzoek een tiental interviews gehouden: zes met adoptiekinderen, vier met deskundigen. Omdat dit vooronderzoek onderdeel is van het beroepsproduct *Verwesterd*, is er daarnaast ook een mediaverkenning uitgevoerd (Hoofdstuk 2). Door middel van deze mediaverkenning is geprobeerd de mediaberichtgeving over adoptie van de afgelopen twintig jaar in kaart te brengen.

In dit hoofdstuk zal er verantwoording worden afgelegd over de uitvoering van de interviews, de mediaverkenning en de meesterproef *Verwesterd*.

5.1 Interviews

Volgens Grit en Julsing (2012) kun je doormiddel van kwalitatief onderzoek de houding en achterliggende oorzaken van bepaald gedrag in kaart brengen. Er is daarom gekozen voor de kwalitatieve onderzoeksmethode *interviews*, om zodoende tot de kern van de belevingswereld van adoptiekinderen te komen: hun identiteit. Hieronder volgt een verantwoording per geïnterviewde.

Het interview met **Hilbrand Westra** heeft reeds in oktober 2016 plaatsgevonden. Op dat moment was het doel van dit onderzoek om een documentaire over adoptie te maken. Westra had hierin een prominente rol kunnen spelen. Mede hierom is er voor gekozen om Westra in levenden lijve te ontmoeten, en het niet bij een telefonisch interview te laten. In hoofdstuk 8 zal verder worden toegelicht waarom er uiteindelijk is afgezien van het idee een documentaire te maken.

Ondanks het feit dat Westra geen rol meer hoefde te vertolken in de documentaire, is het interview met hem absoluut van waarde geweest. Niet in de laatste plaats omdat Westra enkele waardevolle boeken en dvd's heeft uitgeleend ter ondersteuning van dit onderzoek.

Er is in het interview met Westra gekozen voor een *half gestructureerde* interviewvorm (Mertens, 2010), waarin hij ruimte kreeg om zelf informatie met betrekking tot de thematiek in te brengen. Op deze manier is geprobeerd zijn ervaring en expertise optimaal te benutten.

Volgens Koetsenruijter en Van Hout (2014) is het in kwalitatief onderzoek mogelijk om te werken vanuit een methodetriangulatie. Er is sprake van zo'n triangulatie wanneer er gebruik wordt gemaakt van meer dan één methode om data te verzamelen. In het gesprek met **Tabitha Ketting** is ervoor gekozen om een interview, participerende observatie en videoregistratie met elkaar te combineren. De compilatie van de videoregistratie is toegevoegd aan de exclusieve bijlage van dit onderzoek.

Er is voor de gespreksessie met Tabitha ruimschoots de tijd genomen (circa 150 min), waardoor de klok geen moment een hinderende factor heeft kunnen vormen (Plooi, 2009; Verhoeven, 2014).

Er is in het interview gebruik gemaakt van een *ongestructureerde gegevensverzameling*; Tabitha heeft alle ruimte en vrijheid gekregen om haar verhaal te doen (Plooi, 2009; Verhoeven, 2014). Het overgrote deel van het gesprek is opgenomen met een camcorder, zodat eventuele waardevolle fragmenten uit het gesprek in de documentaire gebruikt konden worden (Plooi, 2009). De interviewer is zich er van bewust dat het gedrag van Tabitha wellicht beïnvloed had kunnen worden

door de aanwezigheid van de camera (Boom, 2004). Daarom is er gericht voor gekozen om een weinig opvallende camcorder te gebruiken, en geen professionele (grote) camera. Om een zo realistisch mogelijk beeld van het gesprek te schetsen, heeft het gesprek bij Tabitha thuis plaatsgevonden (Koetsenruijter & Van Hout, 2014).

Het gesprek met **Jonathan Ketting** is op een vergelijkbare manier aangepakt als het interview met Tabitha. Opnieuw heeft de interviewer ruimschoots de tijd genomen, het gesprek met een camcorder opgenomen en de geïnterviewde thuis opgezocht.

De interviews met deskundigen ***René Hoksbergen, Chris Thie en Irma Roovers** waren van formele aard, waardoor de inschatting is gemaakt dat een telefonisch interview zou volstaan. De gesprekken waren van betrekkelijk korte duur en *volledig gestructureerd* (Mertens, 2010).

Bij de **onderstaande interviews** is voor een groot deel een overeenkomende verantwoording van toepassing: de desbetreffende adoptiekinderen vallen allemaal binnen de leeftijdscategorie 14-19 jaar (met uitzondering van Juan; die binnenkort veertien wordt) en zijn stuk voor stuk afkomstig uit niet-gemengde adoptiegezinnen. Hier is gericht voor gekozen, omdat de literatuur en voorgaande interviews een te minimaal inzicht gaven in de beleavingswereld van (puberende) adoptiekinderen uit pure adoptiegezinnen. Een bijkomend voordeel hierbij was dat er doormiddel van deze interviews goed gepeild kon worden of puberende adoptiekinderen openstaan voor deelname aan *Verwesterd*.

De adoptiekinderen zijn allemaal op publieke, rustige locaties geïnterviewd. Er is bewust voor gekozen om de adoptiekinderen níét thuis te interviewen, zodat de aanwezigheid van adoptieouders of broers- en zussen uitgesloten zou zijn. De kans op geluidsoverlast was op deze locaties bovendien uitgesloten, waardoor de interviews goed opgenomen konden worden.

De adoptiekinderen is nadrukkelijk verzocht ruim de tijd voor het interview te nemen, zodat de interviewer alle tijd zou hebben om een goed beeld van hun beleavingswereld te krijgen.

Na afloop van ieder interview is de adoptiekinderen gevraagd of ze open zouden staan voor deelname aan *Verwesterd*. Hier reageerden alle adoptiekinderen positief op. Juan en Yeraldin gaven hierbij te kennen graag samen aan het programma mee te willen doen.

Het interview met **Mariam Tempelman** is -in overleg- op film opgenomen. Dit zodat de beelden wellicht in een later stadium gebruikt kunnen worden in de verkoop van het format. Ook is het interview op audio opgenomen, met hetzelfde doeleinde.

Het gesprek met **Lieke Vink** is enkel met audioapparatuur opgenomen. Deze opname leverde enkele fraaie fragmenten op, waarin Lieke onder meer vertelt waarom ze mee zou willen doen aan *Verwesterd*.

* In navolging op het telefonische interview met René Hoksbergen heeft er een vervolginterview bij hem thuis plaatsgevonden. Hier is voor gekozen omdat hij met zijn netwerk en ervaring in de adoptiewereld van waarde zou kunnen zijn in de totstandkoming van het format *Verwesterd*.

De interviewer heeft deze fragmenten tot een coherent geheel gemonteerd, welke hij heeft doorgestuurd naar Postlounge ter ondersteuning van de verkoop van *Verwesterd*. De geluidsopname is toegevoegd aan de exclusieve bijlage van dit onderzoek.

Juan en Yeraldin Scheper zouden samen met hun -eveneens geadopteerde- biologische zus geïnterviewd worden, al was de deelname van deze zus al in eerste instantie uiterst onzeker. Daarom is voorgesteld om Juan, Yeraldin en hun (anonieme) zus tegelijk te interviewen, waarmee is ingestemd. In een later stadium heeft de zus echter alsnog besloten van het interview af te zien, waardoor Juan en Yeraldin samen zijn geïnterviewd. Het interview is opgenomen met geluidsapparatuur.

5.2 Mediaverkenning

Volgens Koetsenruijter en Van Hout (2014) is een kwalitatieve inhoudsanalyse geschikt voor het doen van verkennend onderzoek en heeft het als voornaamste doel om ‘kenmerken in kaart te brengen en patronen bloot te leggen in een grote verzameling tekst of beeldmateriaal’ (Koetsenruijter en Van Hout, 2014, pag. 166). Met de mediaverkenning uit hoofdstuk 2 is geprobeerd de patronen in de adoptieberichtgeving van de afgelopen twintig jaar aan te tonen. Om dit zorgvuldig te doen is ervoor gekozen om de verschillende programma’s met elkaar te vergelijken aan de hand van specifieke ‘kwalitatieve data’. Omdat zowel de strekking als de vorm van de adoptieproducties sterk van elkaar verschilden, is er per type productie ingezoomd op een bepaald soort data. Zo is er bij de kritische reportages gekeken naar de afsluiting (laatste quote); bij de debatprogramma’s naar de introteksten en bij de adoptieprogramma’s naar de reacties vanuit andere media.

5.3 Meesterproef

Het journalistieke doel met *Verwesterd* is om een realistisch en eerlijk beeld van de adoptiethematiek te schetsen, zonder hiermee te verzanden in maatschappelijk activisme. Het format biedt ruimte voor een kritische noot, maar is géén poging om de interlandelijke adoptie te gronde te richten. Verder heeft *Verwesterd* als doel om een open platform over adoptie te creëren, met ruimte voor informatie en debat. Kijkers krijgen via het programma de mogelijkheid zowel te consumeren (kijken) als te participeren (reageren, discussiëren).

Op basis van deze beschrijving zou je het format onder de noemer ‘publieksgerichte journalistiek’ kunnen plaatsen (Snel, 2016, pag. 89 & 130).

Er is bij de ontwikkeling van *Verwesterd* uitgegaan van een jong en digitaal kijkerspubliek. Dit is ook terug te zien in een aantal inhoudelijke keuzes die zijn gemaakt. Zo is er met het oog op de jeugdige doelgroep (NPO3) gekozen voor het relevante thema ‘identiteit’ als kern van het programma. Verder is er met de online toepassing van het format ingespeeld op de behoefte van de jonge kijker aan eigentijdse, multimediale storytelling.

In het bepalen van de leeftijdscategorie voor de deelnemende adoptiekinderen is besloten af te wijken van de traditionele afbakening van de adolescentiefase (12 tot 19 jaar) zoals in hoofdstuk 1.1. beschreven, en de minimumleeftijd op te schroeven naar veertien jaar. Dit omdat twaalf- en dertienjarigen gevoelsmatig nog net iets te jong zijn voor deelname aan een inhoudelijk jongerenprogramma als *Verwesterd*.

Bovendien heeft onderzoek (Versluis-den Bieman, 1994) uitgewezen dat oudere geadopteerde pubers (vijftien tot achttien) hun adoptie doorgaans intenser beleven dan jonge pubers; ook dit heeft meegewogen in de keuze de leeftijdscategorie op 14-19 jaar te zetten.

In de ontwikkeling van het format is gezocht naar een juiste balans tussen ‘sensatie’ en ‘informatie’. Deze begrippen lijken op het eerste gezicht misschien elkaars tegenpolen, maar volgens Kovach & Rosenstiel (2014) is dit een misvatting. Zij stellen: ‘The evidence suggests that most people want both: they read the sports and the business pages, the New Yorker’s long stories and its cartoons, the book review and the crossword puzzle.’ En verder: ‘Storytelling and information are not contradictory. They are better understood as points of a continuum of communication’ (Kovach & Rosenstiel, 2014, pag. 213).

Met *Verwesterd* wordt ingespeeld op deze verschillende behoeften van het kijkerspubliek. Enerzijds biedt het programma ruimte voor de ernst en dramatiek die een adoptie tot gevolg kan hebben; anderzijds is er ook ruimte voor de hilarische taferelen die een terugkeer naar het geboorteland op kan leveren. Juist deze combinatie maakt het programma tot een veelzijdig geheel.

In de reflectie van hoofdstuk 8 zal er verder worden ingegaan op de keuzes die zijn gemaakt in het werkproces.

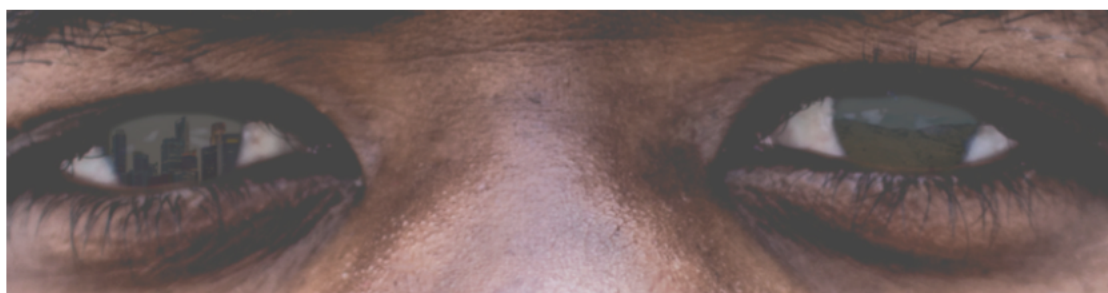
6. De meesterproef: Verwesterd

De meesterproef *Verwesterd* bestaat uit een formatbeschrijving, een online-toepassing en een aanvullende trailer. Omdat het productiehuis Postlounge momenteel de mogelijkheden onderzoekt om het format aan een externe afnemer te verkopen, is ervoor gekozen de producties niet in dit onderzoeksverslag op te nemen. Dit om de exclusiviteit van het format te bewaken. De producties zullen los van dit onderzoeksverslag worden ingeleverd bij de desbetreffende beoordelaars. Om toch een impressie te geven van de inhoud van deze meesterproef, volgt er in dit hoofdstuk per product een korte omschrijving, inclusief een schermafbeelding van de desbetreffende productie.

6.1 Het format

In de formatbeschrijving van *Verwesterd* wordt ingezoomd op de inhoud, doelgroep en relevantie van het programma. Ook wordt er een stuk achtergrond van de adoptiethematiek gegeven. Om de lezer een indruk te geven van de worsteling die adoptiekinderen kunnen doormaken, is er gebruik gemaakt van pakkende quotes uit de literatuurstudie. Iedere quote toont iets van de beleavingswereld van de adoptiekinderen.

De boodschap van het format is ook doorgevoerd in verschillende vormgevingselementen. Zo is er in de ogen van onderstaand model een westerse stad (links) en een onherbergzaam gebied (rechts) geprojecteerd. Hiermee wordt het contrast tussen het leven in Nederland en in het geboorteland aangeduid; beiden zijn onderdeel van het adoptiekind.

6.2 Online toepassing

Als toevoeging op het format is er een online toepassing ontwikkeld. Dankzij deze toepassing is *Verwesterd* multimediaal inzetbaar, wat het interessant(er) maakt voor een partij als NPO3. In de online toepassing is -net als in de formatbeschrijving- gebruik gemaakt van citaten uit het literatuuronderzoek, zoals ook te zien is in de afbeelding hieronder.

'Geadopteerd zijn is moeilijk op te lossen met mensen die dat zelf niet zijn.'

Uit: Adopte en aan eigen

Verwesterd Online

Verwesterd is een jong, verfrissend en modern format, met een *trun* mediale opzet. Dat wil zeggen dat de storytelling van het programma zich niet beperkt tot enkel de televisie-uitzending, maar zal worden verspreid over verschillende mediakanalen. Er ligt hierbij een belangrijke focus op de online-kant: de content op het web vormt één geheel met de inhoud uit de televisie-uitzendingen.

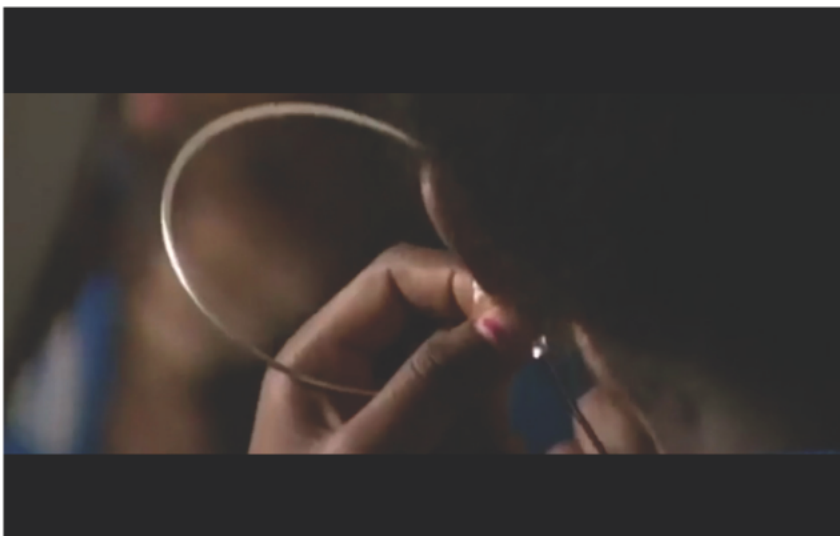
Vloggend op weg

In de periode voorafgaand aan iedere tv-uitzending worden de adoptiekinderen gevolgd in hun voorbereiding op de grote reis. Dit leggen ze vast in een aantal vlogs, die bestaan uit een combinatie van camjo- en selfie-beelden. De vlogs creëren samen een scherp contrast tussen het leven dat ze hier in Nederland leiden en het leven dat hen in hun geboorteland te wachten staat. De adoptiekinderen verdiepen zich samen met hun beste vrienden in de opmerkelijke gebruiken van hun geboorteland, beoefenen samen de nationale sport, bereiden enkele delicatessen, volgen een taalles, halen de benodigde inentingen en gaan in gesprek met hun naaste familie over de naderende reis.

De vlogs zijn bedoeld voor publicatie op YouTube en zullen ook als zodanig vormgegeven worden, inclusief vlotte animaties, graphics, tekstjes en filmpjes. De inhoud en insteek van de vlogs zal per adoptiekind verschillen. Hier een mogelijke invulling:

6.3 Trailer

De trailer geeft een goede impressie van de sfeer en inhoud die uiteindelijk zal worden neergezet in *Verwesterd*. Op mooie en indringende wijze wordt duidelijk hoe adoptiekinderen een terugkeer naar hun geboorteland kunnen ervaren en welke emoties dit bij hen oproept. De beelden uit de trailer zijn afkomstig uit verschillende adoptiegerelateerde programma's.

7. Conclusie en aanbeveling

Wat is de uitwerking van interlandelijke adoptie op de identiteitsontwikkeling van (puberende) adoptiekinderen in Nederland?

De pubertijd is bij uitstek een levensfase waarin iemand op zoek gaat naar zijn identiteit. Voor adoptiekinderen kan deze zoektocht worden bemoeilijkt doordat in veel gevallen specifieke informatie over hun levensgeschiedenis en stamboom ontbreekt. De informatie die ze wél hebben blijkt bovendien vaak incompleet of onjuist. Hierdoor is het voor -met name- geadopteerde adolescenten een hele zoektocht om een bevredigend antwoord te vinden op de vraag: 'Wie ben ik?'

Dat er met de pubertijd een extra ingewikkelde periode aanbreekt voor het adoptiekind, blijkt ook uit onderzoek dat aantoonde dat adoptiekinderen in de pubertijd een verhoogde kans lopen op het krijgen van psychosociale problemen (Schechter, Carlson & Simmons, 1964; Brodzinsky, Schechter, Braff & Singer, 1984; Bimmel, 2005). Adoptiekinderen vormen al vanaf de basisschoolleeftijd een risicogroep op het krijgen van dergelijke problemen, maar in de midden-adolescentiefase geldt dit in bovengemiddelde mate (Walenkamp & Hoksbergen, 2000). Hierbij moet worden aangetekend dat kinderen die vóór hun eerste levensjaar zijn geadopteerd, níét voor meer problemen zorgen dan niet-geadopteerden. Wel kan worden geconcludeerd dat vrijwel ieder adoptiekind op enigerwijze kan worden geconfronteerd met zijn adoptie. De mate waarin dit gebeurt en hoe intens dit wordt ervaren, verschilt echter sterk per adoptiekind.

De gezinssamenstelling waarin een adoptiekind opgroeit kan van invloed zijn op het ontstaan van (identiteits)problemen, al ontbreekt er vooralsnog steekhoudend wetenschappelijk bewijs. Deskundigen stellen dat een gemengd adoptiegezin het adoptiekind kan confronteren met zijn afkomst en uiterlijk, maar in de praktijk hoeft dit zeker niet voor alle adoptiekinderen te gelden. Wat wel opvalt is dat de geïnterviewde adoptiekinderen uit pure adoptiegezinnen zich de mogelijke problemen uit gemengde adoptiegezinnen goed in kunnen beelden. Vooral het ontstaan van 'vergelijkingsmateriaal' zou een gemengd adoptiegezin ingewikkelder kunnen maken dan een puur adoptiegezin.

De zoektocht van het adoptiekind naar zijn identiteit hoeft geen groeiende algemene interesse in het geboorteland tot gevolg te hebben. Wel ontwikkelt de meerderheid van de adoptiekinderen op termijn de behoefte terug te keren naar het land van herkomst. Met name bij jongvolwassenen ligt hierin een sterke focus op het ontmoeten van de biologische familie. Adolescenten hebben deze behoefte doorgaans minder, al lijkt wel duidelijk dat de rol van de adoptieouders hierin een bepalend kan zijn. De meerderheid van de adolescenten geeft aan bij een terugkeer meer te weten te willen komen over het land, de geboortestreek en hun specifieke achtergrond.

Uit onderzoek van Storsbergen (1994) en Hoksbergen en Walenkamp (2000) blijkt dat adoptiekinderen afkomstig uit Europese landen aanzienlijk vaker (43% vs. 91%) en vroeger (vijftien vs. twintig jaar) terugkeren naar hun geboorteland dan kinderen afkomstig uit niet-Europese landen. Het merendeel van de adoptiekinderen die terugkeren ervaren hun verblijf als positief. Dit geldt echter zeker niet voor alle gevallen: een terugkeer kan ook negatieve ervaringen opleveren. Met name een ontmoeting met de biologische familie kan veel onverwachte emoties oproepen. Daarom is een goede begeleiding tijdens én na de reis gewenst.

Aanbeveling Verwesterd

De zoektocht van adoptiekinderen naar hun ‘eigen identiteit’ raakt de kern van de adoptiethematiek. Waar recente en minder recente televisieprogramma’s vooral de nadruk legden op de voorkant (komst adoptiekind), achterkant (ontmoeting familie) en de symptomen (kinderhandel, fraude) van adoptie, wordt hiermee voorbijgegaan aan de meest wezenlijke vraag van de kwestie: Hoe is het om te leven met een adoptie?

Als er een levensfase valt aan te wijzen waarin deze vraag het meest intens en primair wordt beleefd is het de pubertijd. Momenteel wonen er naar schatting zo’n zesduizend geadopteerde adolescenten in Nederland, die allemaal -in meer of mindere mate- worstelen met vragen rondom hun adoptie. Het ene adoptiekind is zich bewuster van deze zoektocht dan het andere, maar voor hen allen is de vraag ‘Wie ben ik?’ een erg reële.

In *Verwesterd* gaan de adoptiekinderen op zoek naar een antwoord op die vraag (Wie ben ik?) en ontdekken ze hoe hun leven eruit had gezien wanneer ze niet waren geadopteerd. Zijn de adoptiekinderen verwesterd, en blijkt hun identiteit in Nederland te liggen? Of voelt de terugkeer als thuiskomen, en liggen de missende puzzelstukjes van hun identiteit in hun geboorteland?

Doordat de zoektocht van de adoptiekinderen op pure en ongeraffineerde wijze in beeld wordt gebracht, kan er een goed beeld worden geschetst van de werkelijke belevingswereld van de adoptiekinderen. Uit zowel de literatuurstudie als de interviews blijkt dat adoptiekinderen hun adoptie erg verschillend kunnen ervaren en juist dat maakt de zoektocht van de adoptiekinderen intrigerend en divers.

Tot slot past de toon van *Verwesterd* uitstekend in het huidige maatschappelijke debat over adoptie, waarin steeds meer ruimte is voor een méér kritisch kijk op de thematiek. In *Verwesterd* zal niet worden geschroomd ook de minder mooie kant van adoptie te belichten; wat dat betreft sluit het programma naadloos aan op de vraag vanuit de samenleving.

8. Reflectie

Exploratory experiment is the probing, playful activity by which we get a feel for things. It succeeds when it leads to the discovery of something there. – Donald Schön

De reflectie uit dit hoofdstuk is vormgegeven aan de hand van het reflectiemodel dat doorgaans wordt gebruikt door journalisten die mee willen dingen om dé prijs voor onderzoeksjournalisten: De Loep. Aan de hand van dit model zal ik het werkproces van het afgelopen jaar stapsgewijs beschrijven en aantonen hoe het product *Verwesterd* tot stand is gekomen.

Publicatie product

Het format *Verwesterd* is nóg niet gepubliceerd. De inzet is om het format in 2017-18 op een toonaangevende Nederlandse televisiezender te krijgen, bij voorkeur op NPO3. Contractueel is vastgelegd dat ik in geval van publicatie verzekerd ben van twee jaar werk voor een vastgesteld tarief, plus een winstpremie.

Achtergrond

Ik kom zelf uit een gemengd adoptiegezin en ik heb met name mijn adoptiezus grote delen van haar jeugd zien worstelen met haar identiteit. Vragen als ‘Waarom ben ik afgestaan?’, ‘Waar kom ik vandaan?’ en ‘Wat was er van mij terechtgekomen wanneer ik niet was geadopteerd?’ hebben haar vooral in haar pubertijd lange tijd achtervolgd. Ik heb me vaak afgevraagd waarom er nooit een televisieprogramma is gemaakt wat de achtergrond van deze thematiek eens goed en grondig in beeld zou brengen. Een programma waarin duidelijk wordt wat adoptie met een kind doet en wat de (emotionele) gevolgen zijn voor zowel het kind als zijn omgeving. Met *Verwesterd* gaat er nu eindelijk zo’n programma komen.

Objectiviteit in gevaar?

Het feit dat ik zelf uit een adoptiegezin kom, maakt dat ik met een bepaalde ‘gekleurdheid’ aan dit onderzoek begon. Hierdoor was het des te meer van belang nauwkeurig te werk te gaan. De quote van Patty Calhoun uit *The elements of journalism* gold hierin als belangrijke richtlijn: ‘What we’re saying is you cannot be objective because you’re going to go in with certain biases. But you can certainly pursue accuracy and fairness and the truth, and that pursuit continues.’ (Kovach & Rosenstiel, 2014, pag. 50)

Vanwege mijn persoonlijke ervaringen met adoptie begon ik dit onderzoek met bepaalde aannames. Zo ging ik er (onbewust) vanuit dat een adoptie voor problemen kon zorgen, simpelweg omdat ik mijn eigen zus met de nodige problemen had zien worstelen. Om te voorkomen dat een dergelijke aanname mijn zicht op de zaak zou beperken, heb ik betrekkelijk veel tijd in de literatuurstudie gestoken. Zodoende heb ik een goed beeld gekregen van de verschillende (andere) zienswijzen die er over de thematiek bestaan. Verder heb ik met name in de interviews met de adoptiekinderen geprobeerd om zoveel mogelijk neutrale vragen te stellen, zodat ik een eerlijk en realistisch beeld van hun beleveniswereld zou krijgen. Aansluitend op de quote van Calhoun zou je kunnen stellen dat ik door mijn persoonlijke ervaringen met adoptie per definitie niet-objectief aan dit onderzoek begon, maar dat ik door het toepassen van een nauwkeurige werkwijze wel objectief te werk ben gegaan.

Eindproduct

Dit onderzoek dient als vooronderzoek voor het format *Verwesterd* en heeft als voornaamste doel om de haalbaarheid, geloofwaardigheid en urgentie van het format aan te tonen. Ook dient het als inhoudelijke leidraad voor de uiteindelijke productie van het format. Het is vanaf het begin af aan de insteek geweest om het onderzoek en het format complementair aan elkaar te laten zijn. Mede daarom zijn enkele bevindingen uit de literatuurstudie (pakkende quotes, algemene info) toegevoegd aan het format, en is er met het oog op de ontwikkeling van het format een mediaverkenning in het onderzoek uitgevoerd (Hoofdstuk 2).

Ook procesmatig hebben het format en het onderzoek elkaar wederzijds beïnvloed. Zo heb ik naar aanleiding van mijn literatuuronderzoek besloten om het thema 'identiteit' tot focus van het format te maken en heeft de ontwikkeling van het format me doen besluiten de hoofdvraag van het onderzoek te veranderen in de huidige hoofdvraag. Mijn vorige hoofdvraag '*Hoe verhouden geadopteerde en biologische kinderen zich tot elkaar, opgroeiend in één gezin?*' bleek niet goed aan te sluiten op de inhoud van het format. Daarom heb ik de strekking van deze hoofdvraag veranderd in een deelvraag (deelvraag 2) en de nieuwe hoofdvraag veranderd in: '*Wat is de uitwerking van interlandelijke adoptie op de identiteitsontwikkeling van (puberende) adoptiekinderen in Nederland?*' Zodoende sloten format en onderzoek goed op elkaar aan.

Werkwijze

Al in september 2016 wist ik dat ik als afstudeerproject een journalistieke productie over het onderwerp adoptie wilde maken. Het allereerste idee was om dit in de vorm van een autobiografische documentaire te doen, waarin ik voor de eerste keer in gesprek zou gaan met mijn adoptiebroer- en zus over de uitwerking van hun adoptie op ons gezin. Deze gesprekken wilde ik opnemen met een camcorder, zodat de documentaire een intiem en persoonlijk karakter zou krijgen. In oktober 2016 hebben de gesprekken met mijn broer en zus ook daadwerkelijk plaatsgevonden. Met name het gesprek met mijn zus leverde aangrijpende en ontroerende fragmenten op. Onverhoopt heb ik wegens persoonlijke gezinsomstandigheden uiteindelijk tóch moeten besluiten een streep door het idee van een autobiografische documentaire te zetten. Dit was op het moment zelf een grote teleurstelling, maar achteraf gezien is het geenszins verspeelde tijd gebleken. De opname van het gesprek met mijn zus heb ik in een later stadium namelijk goed kunnen gebruiken bij de *pitch* van het tv-format bij Postlounge.

Aan de totstandkoming van het huidige format is een heel proces voorafgegaan. Reeds in april 2016 heb ik een conceptversie van het format *Verwesterd* naar 3LAB gestuurd. Met deze conceptversie hoopte ik aanspraak te maken op de 3LAB-talentenbeurs. Tot mijn teleurstelling bleef de toegezegde inhoudelijke reactie van 3LAB echter uit. Na herhaaldelijk contact te hebben gezocht met hun redactie, werd mij uiteindelijk verteld dat 3LAB voorlopig geen nieuwe verhalen meer aanneemt. Ik heb deze tegenslag snel verwerkt en ben aan de slag gegaan met een format dat we naar de NPO zouden kunnen sturen. Twee weken later was dit format af. Als aanvulling hierop heb ik bovendien een audiovisuele trailer gemaakt die ingezet kon worden tijdens de eventuele *pitches* van het format. Omdat Postlounge geen verdere kosten wilde maken aan de pre-productie van het product, heb ik bij het maken van deze trailer enkel gebruik gemaakt van kosteloos archiefmateriaal. Dit heeft me het nodige zoekwerk gekost, maar het resultaat mag er zijn.

Na de ontwikkeling van zowel het format als de trailer, hebben mijn collega's van Postlounge contact opgenomen met een van hun partners; Siety Boerhave. Siety onderhoudt goede connecties met NPO3 en dus zou haar feedback ongetwijfeld van waarde zijn. Tot ons grote genoegen toonde Siety zich erg enthousiast over het format. Ook heeft ze aangegeven in mij een potentiële presentator van het programma te zien, wat ik als groot compliment opvat. Wel adviseerde ze ons om nog een online toepassing bij het format te bedenken; dit zou het volgens haar interessanter maken voor een partij als NPO3. Naar aanleiding van deze feedback heb ik de huidige online toepassing bij het format bedacht.

Presentatie

In de presentatie van het format heb ik rekening gehouden met twee mogelijke afnemers: 3LAB en de NPO. Op advies van mijn Postlounge-collega's Robbert en Kees heb ik in de formatbeschrijving voor 3LAB enige nadruk gelegd op mijn persoonlijke betrokkenheid met de thematiek. Dit zou de kans op het krijgen van de talentenbeurs volgens hen aanzienlijk vergroten. In de formatbeschrijving voor de NPO werd me dit juist afgeraden, en kreeg ik het advies me te beperken tot de inhoud.

De vormgeving van het NPO-format is uitbesteed aan een professionele vormgever. Wel heb ik een grote invloed gehad op het bepalen van de stijl en de opmaak. Omdat deelname aan 3LAB via een digitaal aanmeldformulier verloopt, is dit format níét opgemaakt.

Ik heb de slagingskans van *Verwesterd* geprobeerd te vergroten door mijn eigen aandeel open te laten. Wel is contractueel vastgelegd dat ik op enigerwijze betrokken zal worden bij de uiteindelijke productie; dit kan een rol in de redactie, regie of presentatie van het programma zijn.

Verkoop

Op 25 april 2017 heb ik een overeenstemming bereikt met Postlounge over de voorwaarden van de (verdere) verkoop van *Verwesterd*. In navolging hierop heeft Postlounge begin juni geïnformeerd bij de KRO-NCRV en de EO met de vraag of ze interesse hadden in het format. De EO toonde zich direct geïnteresseerd en heeft ons uitgenodigd voor een pitch. Op 22 juni hebben mijn collega's van Postlounge het format ook daadwerkelijk gepresenteerd bij de EO, en met succes: ze waren enthousiast! De komende weken moet blijken of het format daadwerkelijk via de EO op tv zal komen. De ontwikkelingen zijn te recent om hier reële uitspraken over te kunnen doen.

De laatste twee maanden heb ik vrijwel wekelijks contact gehad met mijn collega's van Postlounge. Zodoende ben ik goed op de hoogte gehouden van alle ontwikkelingen rond de verkoop van het product.

De dag ná de inleverdatum van dit onderzoek, op 4 juli, staat een meeting met Postlounge gepland waarin we de vervolgstappen met betrekking tot *Verwesterd* zullen bespreken. Van hieruit hopen we belangrijke stappen te kunnen zetten in de realisering van het absolute einddoel van dit project: de lancering van *Verwesterd* op de nationale televisie.

*In bijlage 10 is een tijdslijn opgenomen waarin stap voor stap is weergegeven hoe het format *Verwesterd* is tot stand gekomen: van (allereerste) idee tot contract.*

Nawoord

Als jongste telg van een gemengd adoptiegezin, weet ik niet anders dan dat ik een bruine broer en zus heb. Mensen noemden ons gezin ook weleens geksheerend ‘duo-penotti’, doelend op de twee ‘witte’ en de twee donkere kinderen die ons gezin rijk is. Zo’n vijftien jaar geleden zijn we met het gezin voor de eerste maal teruggegaan naar het geboorteland van mijn broer en zus: Sri Lanka. Jonathan (mijn broer) en Tabitha (mijn zus) zaten destijds middenin de pubertijd, en vielen met hun jeans en sneakers volledig uit de toon. In niets leken ze op de plaatselijke bevolking; hun overeenkomende huidskleur daargelaten. Ik kan me nog goed herinneren dat dit me verbaasde. Dit was tenslotte hun thuis... Toch?

Eenmaal terug in Nederland verslechterde de situatie in ons gezin. Met name mijn adoptiezus zat zichtbaar met zichzelf in de knoop. Ook mijn adoptiebroer zorgde voor de nodige problemen, al waren die wel van een ander kaliber. Ik heb me vaak afgevraagd of er een verband was tussen hun gedrag en het feit dat ze geadopteerd waren. Het antwoord daarop bleef me verschuldigd: een gespreksonderwerp werd het in ons gezin nooit. Tot een jaar geleden. Mijn afstudeerjaar was net aangebroken en ik zinspeelde met het idee om een documentaire over adoptie te maken. In deze documentaire wilde ik -eindelijk- met mijn broer en zus in gesprek gaan over de uitwerking die hun adoptie op ons gezin heeft gehad.

Niet veel later zat ik mét mijn camcorder bij ze op de bank. Met name het gesprek met mijn zus leverde ontroerende fragmenten op. Daarom was het des te treuriger om uiteindelijk te moeten besluiten het idee van een documentaire te laten varen: het bleek in meerdere opzichten niet haalbaar. Het verlangen om een verhaal over adoptie te maken liet me echter niet los.

Niet lang nadat ik mijn ‘documentaire-idee’ in de ijskast had gezet, gingen mijn gedachten terug naar de Sri Lanka-reis van vijftien jaar geleden. Ik dacht terug aan mijn broer die ietwat ontheemd door de straten van de Sri Lankaanse miljoenenstad Colombo slenterde; nota bene door de stad waarin hij ooit voor het eerst het levenslicht zag. Ook dacht ik terug aan mijn zus die zich geforceerd in een felgekleurde sari liet hijsen, waardoor ze voor even op een échte Sri lankaanse zou lijken. En opeens wist ik het: Er moest geen documentaire, maar een televisieprogramma over dit onderwerp komen! Een televisieprogramma waarin puberende adoptiekinderen het leven in hun geboorteland gaan beleven zoals het er écht had uitgezien wanneer ze niet waren geadopteerd. Een programma dat de kinderen helpt om een antwoord te vinden op die meest wezenlijke vraag: ‘Wie ben ik?’ Dit inzicht heeft uiteindelijk geleid tot de totstandkoming van het format *Verwesterd*.

Woord van dank

In de eerste plaats wil ik Jonathan en Tabitha, mijn adoptiebroer- en zus, bedanken. Zonder hen was het onderwerp *adoptie* tenslotte nooit in mijn hart geboren. Ook hebben ze zich enkel bereidwillig getoond in de realisering van dit hele project, waarvoor ik ze dankbaar ben.

Ook een speciaal dankwoord aan Kees en Robbert van het productiehuis Postlounge. Zij hebben me vanaf het begin af aan gesteund en geholpen bij het bedenken en uitwerken van *Verwesterd*. Zonder hen was het format niet geworden wat het nu is.

Verder gaat mijn dank uit naar René Hoksbergen: ondanks zijn drukke agenda was hij altijd bereid met me mee te denken en me van nuttige adviezen en informatie te voorzien.

Als laatst wil ik ook mijn afstudeerbegeleider Stijn Postema noemen: hij stond altijd voor me klaar en heeft me meer dan geholpen bij de totstandkoming van het vooronderzoek.

Allen dank!

Referenties

- Adoptiecoach. (2016) *Afstand en Adoptie*. Geraadpleegd op 3 oktober 2016, van <http://www.adoptiecoach.com/COACH>
- Anthias, F. & Davis, Y. (1992). *Racialized boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and anti-racist Struggle*. New York: Routledge.
- Baat, M. de. (2012, oktober) *Wat werkt bij interlandelijke adoptie?* Geraadpleegd op 3 oktober 2016, van [http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/\(311053\)-nji-dossierDownloads-WatWerkt_adoptie.pdf](http://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/(311053)-nji-dossierDownloads-WatWerkt_adoptie.pdf)
- Bastiaanse-Kuijpers, W.G.J. (2006). *Adoptie een levenslang spoor*. Nederland, Kampen: Uitgeverij ten Have.
- Bimmel, N.J. (2005). *Development and Adjustment of Adopted Adolescents. Longitudinal and concurrent factors*. Nederland, Leiden: Universiteit Leiden.
- Bogaerts, S. & Aelst, van. G. (1996). *Integratie van 15-16-jarige Indiase adoptie-adolescenten in Vlaamse gezinnen. Een retrospectief en exploratief onderzoek*. Leuven: Onderzoekscentrum Marginaliteit, afdeling Criminologie.
- Bogaerts, S. & Aelst, van. G & Blockmans, L. (1998). *Adolescentie en interculturele adoptie*. België, Antwerpen: Garant Uitgevers.
- Bohman, M.S. (1970). *Adopt Children and their families. A follow-up study of adopt children, their background, environment and adjustment*. Stockholm: Proprius.
- Boudewijnse, H.B. & Oskam, E. & Lokven, E.M. van. Kernredactie (2004). *Nederlands Leerboek Jeugdgezondheidszorg Deel B*. (pag. 50-152) Nederland, Assen: Van Gorcum.
- Bowlby, John. (1969). *Attachment and Loss I, Attachment*. New York, Basic Books.
- Brodzinsky, D. & Schechter, M. (1992). *Geadopteerd, een leven lang op zoek naar jezelf*. Nederland, Amsterdam: Ambo.
- Brodzinsky, D. & Schechter, M. & Braff & Singer. (1984). *Psychological and Academic Adjustment in Adopted Children*. Journal of Consulting and Clinical Psychology.
- Brodzinsky, D. & Steiger, C. (1991). *Prevalence of Adoptees in Special Education Populations*. Journal of Learning Disabilities. Geraadpleegd op 19 mei, van <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/002221949102400807>
- Castelein, N. & Riha, P. & Hagenbeek, E. (2016). *Psychologie, Sociologie en Gezondheidspsychologie*. Nederland, Amsterdam: Pearson Benelux.
- Dongen, M. van. (2013). *De adoptiemonologen*. Nederland: Scriptum Psychologie.

Dries, van den. L., Juffer, F., Van IJzendoorn, M.H. & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2009). *Fostering security? A meta-analysis of attachment in adopted children*. (pag. 410-421). Children and Youth Services Review.

Egmond, G. van. (2011). *Bodemloos bestaan*. Nederland, Amsterdam: Ambo.

Geerars, H.C., 't Hart, H. & Hoksbergen, R. (1991). *Waar ben ik Thuis? Geadopteerde adolescenten over adoptie, hun familie, problemen, uithuisplaatsing en toekomstvisie*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Gibson, K. (2009) *Differential parental investment in families with both adopted and genetic children*. Geraadpleegd op 21 oktober 2016, van <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090513809000038>

Grit, R. & Julsing, M. (2012). *Zo doe je een onderzoek*. (pag. 63-94) Nederland, Houten: Noordhoff Uitgevers.

Havermans, A. & Verheule, C. (2007) *Gehechtheid in beeld*. Nederland, Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Hoksbergen, R. (2006). *Vertraagde start*. Nederland, Soesterberg: ASPEKt.

Hoksbergen, R. & Juffer, F. & Waardenburg, B. C. (1986). *Adoptiekinderen thuis en op school*. Nederland, Lisse: Swets & Zeitlinger b.v.

Hoksbergen, R. & Laak, J. ter. (2009) *Handbook of Adoption. Part VII: Assessment and treatment issues in adoption*. Geraadpleegd op 3 oktober 2016, van https://books.google.nl/books?id=dMfuIeJT0WwC&pg=PA169&dq=adoption+Juffer&hl=nl&sa=X&ved=0ahUKEwi_jIOQ7_XPAhUBLcAKHdSyD9MQ6AEIHZA#v=onepage&q=adoption%20Juffer&f=false

Hoksbergen, R. & Walenkamp, H. (2000) *Adoptie: een levenslang dilemma*. Nederland, Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

IJzendoorn, van. M. & Juffer, F. (2009). *International Advances in Adoption Research for Practice. International adoption comes of age: development of international adoptees from a longitudinal and meta-analytical perspective*. (pag. 169-187) Hoboken, Wiley-Blackwell.

Ingersoll, B. (1997) *Psychiatric Disorders Among Adopted Children*. *Adoption Quarterly*. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J145v01n01_04

Kim, P.S. (1980). *Behavior symptoms in three transracially adopted Asian children: Diagnosis dilemma*. *Child Welfare*.

Koetsenruijter, W. & Hout, T. van. (2014). *Methoden voor journalism studies*. Nederland, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

- Kovach, B. & Rosenstiel, T. (2014). *The elements of journalism. What newspeople should know and the public should expect.* (2014). New York: Three Rivers Press.
- Maso, I. & Smaling, A. (2004). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie.* Nederland, Amsterdam: Boom.
- Mertens, J. (2010). *Praktijk onderzoek voor bachelors.* (pag. 73-93) Nederland, Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Michielsen, D. (2004). *Wennen en Hechten, een handreiking voor adoptiegezinnen.* Nederland, Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Milis, C. (2008). Adoptie: kind dankzij verschillende ouders. Masterscriptie Universiteit Leuven.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie. (2016, februari) *Adoptie – Trends en Analyse.* Geraadpleegd op 10 oktober 2016, van http://adoptie.nl/WSMdocument/documents/2011_tm_2015_Trends_en_analyse_interlandelijke_adoptie.pdf
- Ministerie van Veiligheid en Justitie. (2017, maart) *Adoptie – Trends en Analyse.* Geraadpleegd op 18 mei 2017, van http://www.aoo.nl/downloads/Trends_en_analyse_2016.pdf
- Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid. (2017). Geraadpleegd van, <http://www.beeldengeluid.nl/?gclid=CIfKh8vH59QCFUYcGwodq0kL7Q>
- Nourhussen, S. (2007, 4 oktober). *Identiteit / je wortels: ze zijn deels een keuze.* Trouw. Geraadpleegd op 5 mei 2017, van <https://www.trouw.nl/home/identiteit-je-wortels-ze-zijn-deels-een-keuze~a3cd33fe/>
- NRC. (2002, 9 augustus). *Adoptiekinderen vaker onaangepast.* Geraadpleegd op 3 oktober 2016, van <http://vorige.nrc.nl/binnenland/article1549364.ece>
- NU. (2014, 24 november). *RTL-programma Met Open Armen schaadt belangen adoptiekinderen.* Geraadpleegd op 9 juni 2017, van <http://www.nu.nl/media/3936147/rtl-programma-met-open-armen-schaadt-belangen-adoptiekinderen.html>
- Oskam, E. & Lokven, E.M. van. Kernredactie (2013). *Nederlands leerboek Jeugdgezondheidszorg.* (pag. 448-458) Nederland, Assen: Van Gorcum.
- Plooi, F. (2009). *Onderzoek doen.* (pag. 58-85) Nederland, Amsterdam: Pearson Education.
- Pronk, I. (2008, 1 maart). *Adoptie is lang niet zo goed als velen denken.* TROUW. Geraadpleegd op 3 oktober 2016, van <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1246744/2008/03/01/rsquo-Adoptie-is-lang-niet-zo-goed-als-velen-denken-rsquo.dhtml>

- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming. (2016). *Bezinning op interlandelijke adoptie*. Geraadpleegd van, https://www.rsj.nl/binaries/Bezinning_interlandelijke_adoptie_tcm26-174311.pdf
- Rosenboom, L. (1994) *Gemengde gezinnen, gemengde gevoelens? Hechting en compensatie van adoptiebaby's in gezinnen met biologisch eigen kinderen*. Utrecht: Adoptie Centrum, dissertatie.
- Schechter, M. & Carlson, P. & Simmons, J. & Work. (1964) *Emotional Problems in the Adoptee*. Archives of General Psychiatry. <http://jamanetwork.com/journals/jamapsychiatry/article-abstract/488486>
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner. How professionals think in action*. New York: Taylor & Francis Ltd.
- Slot, B. (2007, 12 maart). *Is adoptie betuttelend? Ja, en nogal ouderwets*. NRC. Geraadpleegd op 21 oktober 2016, van <http://vorige.nrc.nl/opinie/article1777899.ece>
- Snel, J. (2016). *Tien journalistieke idealen*. Nederland, Amsterdam: Boom Uitgevers.
- Sorosky, A.D., Baran, A., Pannor, R. (1978). *The adoption triangle*. New York: Anchor.
- Stichting Adoptievoorzieningen. (2017, 18 mei). *Rootsinteresse*. Geraadpleegd op 18 mei 2017, van <http://www.adoptie.nl/p/1712/rootsinteresse/>
- Stichting Kijkonderzoek. (2017, 9 juni). Jaar top-100 ex. Sport. Geraadpleegd op 9 juni 2017, van <https://kijkonderzoek.nl/kijkcijfers>
- Stilting, M. & Keijsers, G. (2006). *Net even anders*. Nederland, Amsterdam: Klapwijk & Keijsers Uitgevers.
- Storsbergen, H. (1995). *Geadopteerd zijn is...., Het begon in Griekenland*. Nederland, Utrecht: Adoptie Centrum.
- Storsbergen, H. (2004). *Psychische gezondheid en welbevinden bij volwassen geadopteerden*. Nederland, Delft: Uitgeverij Eburon.
- Swaab, D. (2011). *Wij zijn ons brein, van baarmoeder tot alzheimer*. Nederland, Ruinen: Drukkerij Bariet.
- Tweede Kamer. (2017, 24 mei). *Interlandelijke adoptie*. Geraadpleegd van, https://www.tweedekamer.nl/debat_en_vergadering/commissievergaderingen/details?id=2017A01091

Tomas, I. (2016, 4 mei). *De tv van gisteren: Geen overtuigende start voor Met Open Armen van Natasja Froger*. Geraadpleegd op 10 juni 2017, van <https://www.televizier.nl/categorie/kijkcijfers/de-tv-van-gisteren-geen-overtuigende-start-voor.766586.lynkx>

Verhoeven, N. (2014). *Wat is onderzoek?* (pag. 148-164) Nederland, Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Versluis-den Bieman, H. (1994). *Interlandelijk geadopteerden in de adolescentie. Vervolgonderzoek naar gedragsproblemen en vaardigheden*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.

Walenkamp, H. (2007). *Adopteren in Nederland*. Nederland, Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Weeda, F. (2011, 27 mei). *Een adoptiekind? Verwacht niet te veel*. NRC. Geraadpleegd op 21 oktober 2016, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2011/05/27/een-adoptiekind-verwacht-niet-te-veel-12017805-a1229978>

Weijzen, M. (2007, 23 januari). *In gemengde gezinnen gaat het erom een balans te vinden tussen de eigen kinderen en de adoptiekinderen*. TROUW. Geraadpleegd op 24 oktober, van <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1329879/2007/01/23/In-gemengde-gezinnen-gaat-het-erom-een-balans-te-vinden-tussen-de-eigen-kinderen-en-de-adoptiekinderen.dhtml>

Wekker, G. & Åsberg, C. & Tuin, I. van der. & Frederiks, N. (2007) *Je hebt een kleur maar je bent Nederlands*. Universiteit Utrecht.

Ypenburg, I. (2009). *De multiculturele persoonlijkheid, als gevolg van adoptie en migratie*. Nederland, Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

BIJLAGEN

Bijlage 1

Interview met Hilbrand Westra - adoptiecoach én zelf geadopteerd

Jij ageert fel tegen de bestaande theorieën omtrent adoptie: welke zijn dit en wat klopt hier niet aan?

De adoptiebeweging ontkent vaak de primaire binding die te maken heeft met afkomst. Iedere moeder die een kind heeft gebaard begrijpt dat er na een adoptie geen binding meer kan ontstaan, maar hooguit hechting. Dat is een natuurlijk fenomeen. Als biologisch kind ben je geboren uit je moeder, wat tot een natuurlijk evenwicht tussen jou en je moeder leidt. Daar hoeft je niet over na te denken; dat is een soort universeel, metafysisch bewustzijnsvermogen. Hechting probeert dit te vervangen, omdat men weet dat het nooit de competitie met de moeder aan zal kunnen. Daarom hebben veel adoptietheoretici het niet over binding, maar enkel over hechting. Hechting is namelijk te construeren, reconstrueren en deconstrueren.

Dus het bestaan van binding tussen moeder en kind wordt over het hoofd gezien?

Iedereen begrijpt dat een kind zich bij de geboorte al heeft gebonden aan zijn moeder. Dat kind haalt men bij zijn moeder vandaan en zet het ergens anders neer. Daarna wordt tegen het kind gezegd: 'Hier kun jij je beter hechten dan bij je moeder.' Denk je dat dat geen effect heeft voor beide partijen? De hechtingstheoretici zeggen echter dat kinderen zich ook prima bij hun adoptiemoeder kunnen hechten.

En dat kan dus niet?

Volgens de hechtingstheorie kan dat wel. Die zeggen: 'Als jij op gezonde wijze de affectieve transactie met je adoptiemoeder aan kunt gaan, dan kan er hechting plaatsvinden'. Dat is heel raar, want dat zegt indirect iets over het feit dat er dus een gezonde en een ongezonde hechting is. Deze situatie ontstaat doordat de binding er bij hen niet toe doet. Een voorbeeld: een geadopteerde vriendin van mij heeft altijd geprotesteerd dat ze haar adoptiemoeder als moeder moest zien, omdat ze al een moeder had. Volgens hechtingstheoretici zou zij dus ongezond gehecht zijn. Maar haar reactie is misschien wel de meest gezonde in haar situatie.

Omdat zij wél teruggaat naar de basis; de binding?

Ja inderdaad. Zij komt tot de conclusie: ik heb al een moeder, waarom moet ik hier dan een nieuwe moeder-kind-relatie aangaan? Zij zegt eigenlijk: 'Ik ga geen hechtingsrelatie aan zoals de hechtingstheoretici dat zouden willen, want die affectiviteit heb ik niet met mijn adoptiemoeder'. Iedereen in Nederland zou zeggen: 'Dan gaat het vast mis met dat kind', maar het is helemaal niet mis gegaan met dat kind; het is juist een hele sterke, autonome vrouw geworden. Toch zal volgens de hechtingstheorie ongezond gehecht zijn.

Is die primaire binding een biologisch of een psychologisch verschijnsel?

De relatie tussen jou en je biologische moeder heeft een andere bindingsdiepte dan die van jouw moeder met haar geadopteerde kinderen. Dat is niet per se alleen iets

biologisch, want het gaat veel verder dan het lichaam; het gaat over datgene wat door het lichaam gepresenteerd wordt. Iets als wat wij 'de ziel' zouden noemen.

Welke conclusies kun je dan trekken bij kinderen die geen behoefte hebben om terug te gaan naar hun *roots*?

Veel kinderen houden zich niet bezig met hun afkomst en doen hun best om zich te hechten; bang om afgewezen te worden. Wanneer zulke kinderen zelf kinderen krijgen, ontdekken ze dat het eigenlijk heel gek is wat ze doen. Dan ontdekken ze bij zichzelf dat er weldegelijk zoiets bestaat als een primaire binding tussen moeder en kind.

Heb je het idee dat je alleen staat in het adoptiedebat?

Er is nog niemand geweest die het debat met mij hierover aan heeft durven gaan, omdat ze weten dat ik gelijk heb. Simpelweg omdat niemand hier een antwoord op heeft. Ik kom ook geregeld adoptieouders tegen die tien jaar geleden 300% achter adoptie stonden en nu zeggen: 'Als we dit hadden geweten, hadden we het niet gedaan'. Dan denk ik: dat had je tien jaar geleden moeten beslissen.

Slaan ouders van gemengde adoptiegezinnen die beweren dat hun biologische kinderen en hun adoptiekinderen allemaal gelijk zijn, eigenlijk de plank mis?

Als ze heel eerlijk zouden zijn, zouden ze tegen hun adoptiekinderen zeggen: 'Het lichaam dat jij hebt, is niet van mij. Ik gedraag me er wel naar, en daardoor ben je mijn bezit geworden, maar het lichaam is niet van mij.' Maar hoeveel adoptieouders durven dat hardop te zeggen?

Wat zou het oplossen om dit te zeggen?

Adoptie neemt met zich mee dat het een gigantisch complex familieveld ontwikkelt. Adoptiekinderen zouden zich dus ook heel onveilig kunnen gaan voelen door zo'n eerlijke boodschap. Maar ik heb ook gezinnen gezien waarin ouders wél duidelijk en eerlijk naar hun (adoptie)kinderen zijn geweest, waardoor de verplichting verdween om bepaalde dingen voor elkaar te móéten voelen. Heel veel kinderen hebben het idee dat ze iets terug moeten betalen omdat ze geadopteerd zijn. Tuurlijk weten ze dat het absurd is wat ze denken, maar ze voelen het wel zo. Dit 'gevoel van afbetalen' kan verdwijnen wanneer er openheid is over de afkomst van het kind.

Jij vindt eigenlijk dat adoptie niet in het belang is van het kind?

Adoptie is niet in het belang van het kind wanneer het geforceerd wordt. Wanneer ouders van een kind komen te overlijden, is er bijvoorbeeld sprake van een niet-geforceerde aanleiding. Zo was adoptie vroeger ook bedoeld. Nu forceren we het, doordat we denken recht op kinderen te hebben. Dat is het hele probleem met de huidige adoptie: we claimen een kind, in plaats van dat het toevallig op je pad komt. Het feit dat wij zomaar kinderen aan de andere kant van de wereld op kunnen halen, daar heb ik wel kritiek op ja.

Is die kritiek geboren uit je eigen ervaringen met adoptie of uit je deskundigheid op dit gebied?

Het is natuurlijk wel zo dat ik me er ooit in ben gaan verdiepen, omdat ik zelf geadopteerd ben. Maar dat is geen vanzelfsprekendheid: ik kom uit een gezin met acht geadopteerde kinderen, waarvan ik de enige ben die zich met dit onderwerp bezig houdt. Mijn broers en zussen zien zichzelf allemaal als 100% Nederlander,

terwijl ze wel gewoon allemaal een kleurtje hebben. Daarnaast zit ik al meer dan vijfentwintig jaar in dit circuit, dus heb ik al heel veel gezien. Ik ken duizenden geadopteerden van over de hele wereld, en ik ken ook minimaal zoveel verhalen. Op basis van mijn ervaring kan ik niet een heel positief boek schrijven. Sterker nog: ik ben tot de conclusie gekomen dat er iets radicaal mis is met adoptie. Daarmee zeg ik niet dat je als adoptiekind geen gelukkig leven kunt hebben, want dat heb ik namelijk ook. Het gaat om het feit dat ik zelf nooit de keuze heb gehad, en dat niemand mij ooit heeft verteld welke prijs ik daar voor zou moeten gaan betalen.

Wat is die prijs precies?

Je hebt een zoontje van één jaar, die breng je naar Tibet, en dan zeg je: dit is de rest van je leven. Dat levert als vanzelfsprekend een heel scala aan problemen op, en die betaal je als geadopteerde. Bovendien is dat ongewild: geen enkele geadopteerde heeft er ooit voor getekend om verscheept of vervlogen te worden naar de andere kant van de wereld.

Bijlage 2

Samenvatting interview met Tabitha Ketting – mijn adoptiezus

Toen ik jou opbelde om je te vertellen dat ik een documentaire over adoptie ging maken, vertelde je me (gekscherend) dat jij de problematiek omtrent adoptie hebt uitgevonden. Wat bedoelde je daar precies mee?

Ik denk dat ik wel een probleemgeval ben; een zorgenkindje. Bovendien denk ik dat veel problemen die ik in mijn leven heb ervaren voortgekomen zijn uit die adoptie. Ik heb er wel echt last van gehad...

Op welke problemen doel je?

Een diep afgewezen gevoel, waar ook mijn depressies uit voort komen. Ik stoei daar al heel lang mee en ik heb er nog steeds wel last van. Het is een gevoel van minderwaardigheid en onzekerheid. Bovendien wil ik altijd alles heel goed doen, omdat ik bang ben afgewezen te worden. Ik denk wel dat die dingen daar vandaan komen.

Wat hebben deze emoties en negatieve gevoelens volgens jou precies met adoptie te maken?

Bij mij komt het voort uit het idee dat ik ooit gedumpt ben. Dat ik denk dat mijn biologische moeder mij te makkelijk aan een ander heeft gegeven. Ook al is dat gevoel misschien heel kort door de bocht.

Wanneer heb je dat gevoel precies?

Ik heb dit gevoel vooral in relaties. Het is de angst om weer verlaten te worden of dat hij (mijn partner) me niet meer zou moeten. Ik had ook veel vragen richting mijn biologische moeder: met name waarom ze me had afgestaan. Ondanks de vragen ben ik eigenlijk nooit gaan zoeken naar mijn moeder. Tijdens mijn huwelijksreis in Sri Lanka heb ik eenmaal voorzichtig geïnformeerd, maar kwam er toen achter dat mijn identiteitspapieren niet klopte. Daarna ben ik ook direct weer gestopt met zoeken. Ik moet wel zeggen dat ik het gevoel verlaten te worden, en de vragen richting mijn biologische moeder, sinds de geboorte van mijn dochter Iva niet meer heb gevoeld. Misschien omdat Iva mijn bloed is. Zij is écht van mij; ze groeide in mijn buik en ik zie dingen van mezelf in haar. Ook al is ze soms super irritant, dan weet ik dat ze die buien van mij heeft. Dat kan me dan heel erg trots maken; het is eigen.

Heb je dat altijd gemist?

Ja, dat heb ik heel erg gemist en ik werd er voortdurend mee geconfronteerd. Op eigenlijk ieder gebied van mijn leven. Toen jij (ik, Tim Thijs) geboren werd, was dat voor mij bijvoorbeeld heel erg confronterend. Vooral het feit dat jij uit mama's buik kwam en ik met het vliegtuig was gekomen. Ik kon dat als kind niet benoemen, maar ik voelde dat jouw komst anders was dan de mijne. Ook doordat de eerste zes weken van mijn leven één groot raadsel zijn. Mama vertelde mij altijd dat ik in haar hartje was geboren, maar dat wilde ik niet: ik wilde uit haar buik komen. Toen jij wél uit haar buik kwam, had ik het idee dat jij mijn plekje inpikte. Dat uitte ik in een stuk boosheid en in een sterk gevoel van jaloezie. Ik was altijd bang dat jij meer zou krijgen dan ik.

Nam jij het je adoptieouders kwalijk dat ze nog een vierde (biologisch) kind wilden?

Nee, ik nam het papa en mama niet kwalijk. Ik nam het jou vooral kwalijk, terwijl jij er natuurlijk niets aan kon doen.

Heb jij het idee dat je je adoptieouders iets terug moet geven vanwege het feit dat ze je geadopteerd hebben?

Omdat er altijd wordt gezegd dat het een daad van liefde is van de adoptieouders om een kindje in hun gezin op te nemen, ontstaat er een soort schuldgevoel om dat terug te betalen. Ik had het idee dat ik dankbaar moest zijn, terwijl er altijd tegen me werd gezegd dat ik een ondankbaar kind was. Wanneer dat tegen me werd gezegd, raakte me dat heel diep. Bovendien frustreerde het me dat ik blijkbaar niet aan hun verwachtingen kon voldoen.

Wanneer Lorraine (mijn biologische zus) en ik er niet geweest waren, was het dan makkelijker voor je geweest?

Ik had vooral moeite met jouw komst; je komst was voor mij erg confronterend. Met Lorraine had ik een stuk minder moeite, omdat zij er al was voordat ik er was. Wanneer jij eerder was gekomen, had ik het misschien wel een stuk minder moeilijk gevonden.

Denk je dat er meer over gepraat had moeten worden in ons gezin?

Misschien wel. Jonathan is alleen niet zo'n prater, en bij mij zat er zóveel boosheid dat er misschien ook niet over gepraat kon worden. Papa en mama zeiden gewoon altijd: 'Jullie zijn allemaal onze kinderen, wij houden van jullie allemaal, en goed is goed.' Misschien was het goed geweest om het wél gewoon te benoemen, hoe hard dat ook kan zijn. Er is namelijk een overduidelijk verschil; we hebben een verschillende kleur, we komen uit een verschillende buik; dat had best benoemd mogen worden.

Bijlage 3

Samenvatting interview met Jonathan Ketting – mijn adoptiebroer

Hoe heb jij adoptie beleefd als adoptiekind in een gemengd adoptiegezin?

Ik heb het nooit als een nadeel ervaren; ik zie mezelf niet als een ander kind of als een tweederangs kind. Dit komt misschien ook doordat papa en mama nooit onderscheid tussen ons hebben gemaakt en altijd hebben benadrukt dat het hen niet uitmaakt of we nu wit of zwart zijn. Voor hen zijn wij alle vier hetzelfde.

Toch hebben we als gezin wel periodes gehad dat er altijd spanning was: of tussen papa en mama en Tabitha, of tussen papa en mama en jou. Had dat niets met de adoptie te maken?

Ja dat klopt wel ja. Toch was het negen van de tien keer Tabitha die voor spanning zorgde. De ruzies die ik met papa en mama had gingen meer om typische puberdingen; te laat thuis komen en spullen niet opruimen. Die dingen hadden verder niets met adoptie te maken.

Anders dan Tabitha heb jij wél op volwassen leeftijd je biologische moeder ontmoet; hoe was dat?

Ik was niet zozeer naar haar op zoek, maar ontmoette haar per toeval tijdens een vakantie in Sri Lanka. Ik had daarvoor ook nooit echt de behoefte gehad om haar te ontmoeten. Toen ik haar uiteindelijk wél ontmoette had ik ook niet het idee dat het mijn moeder was, ondanks dat ik wel uiterlijkheden in haar herkende. Er is daarna ook niet veel veranderd: mijn adoptiemoeder zie ik nog steeds als mijn echte moeder.

Maar je kunt toch niet ontkennen dat je biologische moeder je échte moeder is?

Ik ben uit haar geboren, maar dat is ook het enige voor mij. Het heeft mij verder ook niet zo heel veel gebracht: niets negatiefs, maar ook niet per se iets positiefs. Wel heeft het een stukje berusting gegeven: ik wist vanaf dat moment waar ik vandaan kwam en waar ik had gewoond. Verder is er eigenlijk niets veranderd.

Hoe zie jij Lorraine en mij?

We zijn niet super close met elkaar, maar dat ben ik ook niet met Tabitha. Ik zie jullie wel gewoon als mijn broer en zussen.

Heb jij je nooit afgevraagd of papa en mama jou anders zien dan mij, omdat jij geadopteerd bent en ik niet?

Nee, ik zie mezelf ook niet echt als een geadopteerd kind. Ik weet het natuurlijk wel, maar ik voel het niet. Mijn collega noemt mij ook wel eens een bounty; van buiten is hij bruin, maar van binnen is hij wit. Als ik ergens kom waar bruine mensen zitten, dan denk ik: 'Hé wat gek, daar zitten bruine mensen.' Ik zie mijzelf helemaal niet als een bruin, geïmporteerd persoon.

Is het zo dat je het misschien niet toelaat om erover na te denken?

Misschien, dat weet ik niet. De gedachte: 'Was ik maar uit mijn adoptiemoeder gekomen', die gedachte heb ik écht nog nooit gehad. Ik heb me ook nooit afgewezen gevoeld door mijn adoptie, wat wel veel andere adoptiekinderen hebben. Ik heb er nooit een seconde over nagedacht dat ze mij misschien niet zouden moeten.

Welk gevoel roept adoptie wél bij je op?

Het idee dat ze niet voor me konden zorgen. Daarom hebben ze mij ter adoptie afgestaan, en dat bleek later ook de reden te zijn geweest. Ik denk ook dat ik wel liefde heb gehad in de weken voorafgaand aan mijn adoptie. Ik heb in die weken gewoon nog bij mijn moeder gewoond en heb dus niet in een weestehuis of iets dergelijks gezeten. Misschien is dat wel de reden dat ik ook niet met die gevoelens kamp.

Hoe heb jij de geboorte van je eigen kinderen ervaren?

Ik werd alleen bij de geboorte van mijn oudste dochter met mijn eigen afkomst geconfronteerd. Ik dacht toen: 'Je zou nu maar een kind af moeten staan'. Daar kreeg ik toen ook wel emoties bij, terwijl ik eigenlijk nooit emotioneel ben. Ik ervaarde toen ook sterk de drang om mijn kind in Sri Lanka te laten zien. Dat vond ik gek.

Bijlage 4

Interview met René Hoksbergen - emeritus hoogleraar adoptie

Heeft een gemengd adoptiegezin volgens u kans op slagen?

De vraag wanneer een gemengd gezin succesvol kan zijn is geen interessante vraag. De motieven van kinderen en ouders uit een gemengd gezin zijn veel interessanter om te onderzoeken. Kinderen uit gemengde gezinnen en kinderen uit pure gezinnen zijn bovendien heel moeilijk met elkaar te vergelijken.

Wat is volgens u een goede motivatie om te adopteren?

Voor adoptie is het belangrijk dat je je richt op het kind zelf, en niet dat je je idealen na gaat streven. Wanneer je adopteert om een zielig kind uit de derde wereld te helpen, dan is dat een slecht motief. Dit gevaar heeft bestaan in de jaren 70. Er was toen sprake van een roze wolk; mensen werden gedreven door idealen. Een aantal gezinnen zijn hier de dupe van geworden.

Werd u verrast door de rooskleurige uitkomst van het onderzoek dat Prof. dr. Juffer naar gemengde adoptiegezinnen deed?

Het probleem met Juffer is, is dat ze het lastig vindt om de wat kritischere benadering van adoptie te aanvaarden. Bovendien: als je zo'n onderzoek doet als dat zij deed moet je een groot onderzoek doen met veel mensen en met veel kinderen; dat valt buiten haar mogelijkheden.

Wat vindt u van de kanttekening die Juffer bij uw onderzoek naar gemengde adoptiegezinnen plaatst?

Laat ik duidelijk zijn: ik ben volkomen gebrouilleerd met Juffer. Daar waar ze kritiek kan hebben op mij, doet ze dat. In het rapport van Bittere Ervaringen heb ik zelf al de kanttekening geplaatst die zij plaatst, namelijk dat adoptiekinderen uit gemengde gezinnen voornamelijk een verhoogd risico op problemen lopen omdat ze vaak op oudere leeftijd in het gezin arriveerden. Die kanttekening staat op pagina 114 van het boek.

Wat betreft mijn onderzoek uit de jaren 80: het zou me niets verbazen als dat tot dezelfde resultaten zou leiden. Een gemengd gezin is nu eenmaal complexer dan een gezin dat niet gemengd is. Adoptiekinderen hebben het idee dat ze zich moeten vergelijken met de niet geadopteerde kinderen, dat maakt het ingewikkeld.

Wat is volgens u de kern van de adoptiethematiek?

Ik neem steeds meer de stelling in dat niet alleen de hechtingsmogelijkheden van belang zijn, maar dat het met name draait om de identiteit van het adoptiekind. Vragen omtrent identiteit beheersen voor 90 tot 95 procent van de gevallen het leven van een adoptiekind. Veel adoptiekinderen zijn daarom wanhopig op zoek naar zichzelf en zoeken een antwoord op de vraag: 'Wie ben ik?' Die vraag vormt vaak ook de voornaamste aanleiding voor een terugkeer naar het geboorteland.

Bijlage 5

Duo-interview met Juan (14) en Yeraldine (17) – geadopteerde pubers, afkomstig uit een ‘biologisch’ adoptiegezin

Waar komen jullie vandaan, en wanneer zijn jullie geadopteerd?

Juan: Wij komen uit Medellin; dat is een redelijk grote stad in Colombia. Onze andere zus (blijft anoniem), Yeraldine en ik zijn in 2005 samen naar Nederland gekomen. We zijn dus biologische broer en zussen van elkaar.

Dat betekent dat jij (Juan) je waarschijnlijk niets meer kan herinneren van de adoptie, terwijl dat voor jou (Yeraldine) wellicht anders is?

Juan: Ik kan me er inderdaad niets meer van herinneren.

Yeraldine: Ik wel wat. Ik kan me bijvoorbeeld nog wat dingetjes van mijn eerste weken op de basisschool in Nederland herinneren. Ik sprak daar soms Spaans en dan snapten mijn vriendinnen niet wat ik bedoelde. En ik kan me nog herinneren dat het hier heel erg koud was in vergelijking met het weer in Colombia.

Spreek jij (Yeraldine) nog steeds Spaans?

Nee, dat ben ik helemaal kwijtgeraakt; wat natuurlijk heel erg jammer is.

Jullie zijn biologische broertjes en zusjes: wat weten jullie over jullie biologische ouders?

Yeraldine: Over onze vader weten we niets, over onze moeder wel.

Juan: We hebben een paar jaar geleden een keer met onze moeder geskypet. Dat verliep alleen best moeizaam, omdat we natuurlijk geen Spaans spreken. Het enige wat we konden ontcijferen is dat ze ‘Ik hou van jullie’ tegen ons zei. Verder heeft ze niet zo veel verteld of gevraagd.

Hoe zijn jullie met haar in contact gekomen?

Yeraldine: In 2012 zijn we met het hele gezin terug naar Colombia gegaan. We hebben toen zelf detective gespeeld en kwamen er achter dat onze moeder nog in leven was. Ook kwamen we er achter dat we nog meer familie hadden, o.a. een oudtante. Die tante heeft ons later met onze moeder in contact gebracht.

Wat was jullie situatie vóór jullie adoptie?

Juan: Ik kan me er niets meer van herinneren, maar het is niet best geweest. Mijn adoptiemoeder heeft me eens verteld dat als we niet geadopteerd waren geweest, we naar een adoptiegezin in Colombia zouden zijn gegaan. We waren dus sowieso niet bij onze moeder gebleven.

Yeraldine: We hebben vóór onze adoptie ook al in een soort pleeggezin of pleegtehuis gezeten.

Waarom kon jullie moeder niet voor jullie zorgen?

Juan: Drugs...

Yeraldine: Ze was niet echt een goede moeder, zeg maar.

Hoe ging het met haar toen jullie haar spraken via Skype?

Juan: Het ging op dat moment wel beter met haar.

Yeraldine: Ze leek inderdaad wel afgekickt. We hebben alleen geen idee hoe het nu met haar is. We hebben al een hele lange tijd niet meer geskypet.

Is dat niet apart? Dan heb je eindelijk weer contact met je moeder en dan is dat opeens weer over?

Juan: Nee, niet per se. Het voelt voor mij niet als een moeder. Ik weet wel dat het mijn echte moeder is, maar het voelt niet zo.

Yeraldine: Ik had in het begin wel heel erg de behoefte om te weten wie ze was en hoe het met haar ging. Maar toen we eenmaal hadden geskypet, wilde ze continue contact houden. Ik heb toen wat meer afstand genomen, omdat ik hier in Nederland natuurlijk gewoon mijn eigen leven heb. Dat gevoel hadden mijn broertje en zusje ook.

Had jij (Yeraldine) specifieke vragen die je je moeder wilde stellen? Welke waren dat?

Yeraldine: Voornamelijk waarom ze ons weg heeft gedaan en waarom ze niet voor ons kon zorgen. En ook of we nog een vader of nog meer familie hadden.

Waren dat ook vragen die bij jou (Juan) speelde?

Juan: Jawel, al was ik natuurlijk een stuk jonger. Daarom denk ik dat Yeraldine die vragen sterker had.

Was jullie moeder in staat om een bevredigend antwoord op jullie vragen te geven?

Yeraldine: Jawel, we weten nu waarom ze niet voor ons kon zorgen én we weten nu dat we nog meer familie hebben.

Juan: En we weten nu onze verjaardagen! Die waren daarvóór onbekend. Ik ben bijvoorbeeld 4 mei jarig, maar mijn moeder vertelde me dat ik eigenlijk 23 Februari jarig ben. Ook mijn zussen bleken op een andere dag geboren te zijn dan ze dachten.

Vonden jullie dit niet shocking?

Yeraldine: Ik vind het wel cool dat ik kan zeggen dat ik twee keer jarig ben.

Juan: We houden ons gewoon aan onze oude verjaardagen, dus er is niet zoveel veranderd.

Jullie lijken er vrij onverschillig onder? Je geboortedatum is toch een heel persoonlijk gegeven?

Yeraldine: Die verjaardagen vonden we gewoon niet zo boeiend. Wat ik wel erg vond was dat mijn moeder ons vertelde dat de namen van mij en mijn zusje verwisseld zouden kunnen zijn. Dat zou dus betekenen dat de naam van mijn zusje eigenlijk mijn naam is, en andersom.

Juan: (aanvullend) Dat vonden ze écht niet leuk: zowel Yeraldine als mijn andere zus niet. Wanneer die namen daadwerkelijk omgewisseld zijn, zou dat betekenen dat Yeraldine twee jaar jonger -en dus niet meer de oudste- is.

Maar dat verhaal klopt dus niet?

Yeraldine: Nee, dat kan onmogelijk kloppen. We wisten sowieso niet wat we allemaal van de verhalen van onze moeder moesten geloven...

Welk gevoel riep de terugkeer naar Colombia bij jullie op?

Juan: Voor mij voelde het als thuiskomen. Ik voelde me echt op mijn gemak daar op straat.

Yeraldine: Voor mij ook.

En al vergelijk je het met het gevoel dat je hier in Nederland hebt?

Juan: Hier voel ik me ook wel thuis, maar daar voelde ik me wat vrijer. Meer mezelf denk ik..

Yeraldine: In Colombia hadden we geen moment het idee dat mensen vreemd opkeken wanneer ze ons zagen. Het was er gewoon fijn en gezellig.

Zouden jullie er ooit willen wonen?

Juan: Nee, dat niet. Wel op vakantie, maar niet wonen.

Yeraldine: Ik zou er misschien wel voor een jaartje naar toe willen, puur om de taal weer te leren. Ik zou er alleen niet willen blijven.

Wanneer jullie je paspoort opnieuw in zouden mogen vullen: zou er dan Nederlands of Colombiaans in staan?

Yeraldine: Colombiaans!

Juan: Het liefst allebei, maar als ik zou moeten kiezen zou ik ook voor Colombiaans gaan.

Waarom die keuze?

Yeraldine: Ik weet het niet; het geeft een trots gevoel.

Juan: Ik zou in mijn papieren wel Nederlands willen blijven. Maar als het om mijn identiteit gaat, zou ik voor Colombia kiezen.

Voelen jullie je ook meer Colombiaans dan Nederlands?

Yeraldine: Nee, dat helemaal niet. Ik voel me verder echt een Nederlander. Maar Colombia zit in je. Ik kan het verder niet verklaren.

Juan: Ik voel me ook echt een Nederlander. Maar de connectie met Colombia is een gevoel.

Alsof het in de genen zit?

Juan: Precies.

Yeraldine: Inderdaad.

Welke gevoelens roept jullie adoptie bij jullie op?

Juan: We hebben het hier veel beter dan dat we het daar zouden hebben gehad. Dus vooral een positief gevoel. Ik heb er in ieder geval geen slechte ervaringen mee.

Yeraldine: Ik ook niet eigenlijk.

Het feit dat jullie er geen negatieve gevoelens bij hebben, kan dat komen doordat jullie al contact met jullie biologische moeder hebben gehad?

Yeraldine: Jazeker, het heeft mij wel echt gerust gesteld. Daardoor heb ik minder vragen.

Hoe oud was je (Yeraldine) toen je wel met vragen rondliep?

Yeraldine: Ik was toen een jaar of 12/13. Een jaar later hebben we contact gehad met onze moeder.

Juan: In mijn geval was het zo dat we al contact met onze moeder hadden vóórdát ik er überhaupt over na ging denken.

Hebben jullie adoptieouders ook nog biologisch eigen kinderen?

Yeraldine: Nee, wij zijn de enige.

Wat vinden jullie daarvan?

Juan: Ik had het wel leuk gevonden wanneer ik nog een broer had gehad. Een paar jaar geleden ben ik erachter gekomen dat ik een biologische broer heb, maar die woont in Frankrijk. Die heb ik dus maar een enkele keer gezien.

Wat nou als die broer die je graag had gewild, een biologisch kind van je adoptieouders was geweest?

Juan: Ik had het denk ik niet erg gevonden. Daar groei je dan gewoon mee op en kan als een echte broer voelen.

Yeraldine: Ik had dat denk ik wel apart gevonden. Je ouders hebben dan opeens een eigen bloedverwant en dat is toch gek. Het zou kunnen dat adoptieouders dan meer om hun biologische kinderen gaan geven. Ik denk alleen niet dat dat bij onze ouders het geval was geweest.

Hoe zien jullie je ouders?

Juan: Ik zie ze wel gewoon als mijn echte ouders.

Yeraldine: Ik ook.

En zij zien jullie als hun echte kinderen?

Juan: Ja.

Yeraldine: Ja.

Wat dat betreft zou er dan toch niets veranderen als er een biologisch kind in het spel zou zijn?

Juan: Het zou gewoon zo kunnen zijn dat een biologisch kind meer als een echt kind voelt. Nu weten ze niet hoe een echt kind voelt.

Hadden jullie dat gevoel ook bij jullie ‘echte’ biologische familie: dat zij méér als familie voelden dan jullie adoptieouders?

Juan: Nee, dat voelde niet zo. Als ik mijn echte moeder zou ontmoeten, zou ik het ook niet fijn vinden als ze me zou knuffelen. Het zou voelen als een vreemdeling.

Yeraldine: Nee, onze biologische moeder voelt eigenlijk helemaal niet als mijn moeder. Zij heeft ons ook niet opgevoed, onze adoptieouders wel.

Dus het voelde méér als thuiskomen om voet op Colombiaanse bodem te zetten, dan in contact te komen met jullie eigen moeder?

Juan: Ja, dat is heel moeilijk om uit te leggen...

Yeraldine: Ja, onze moeder kent ons verder ook helemaal niet. Het land kent ons natuurlijk ook niet, maar toch voelde het wel als thuiskomen.

Jullie geven allebei aan betrekkelijk weinig last van jullie adoptie gehad te hebben. Hoe ervaart jullie zus dat?

Yeraldine: Onze zus is daar wat moeilijker in. Ze is van zichzelf al niet open en bij het onderwerp adoptie heeft ze daar nóg meer moeite mee. Ik denk dat zij er meer last van heeft dan wij, omdat ze een ander karakter heeft. Ze is veel geslotener dan wij.

Juan: Ze heeft het altijd al lastig gehad met het idee dat ze geadopteerd is. Het is voor haar een slechte herinnering. Wij hebben er geen moeite mee om er over te praten, zij heeft dat wel.

Wat vindt zij het lastigst; weten jullie dat?

Juan: Het idee dat ze weggehaald is en bij een andere vader en moeder zit. Ze heeft het idee dat onze biologische moeder niet van haar hield; dat ze haar niet meer wilde.

Heeft jullie zus ook last van hechtingsproblemen?

Yeraldine: Ja, nogal.

Juan: Ze heeft laatst tegen mijn ouders gezegd dat ze het niet erg zou vinden wanneer ze naar een ander gezin zou moeten. Ze heeft voortdurend het idee dat ze moet overleven.

En hoe is ze naar jullie; kan ze zich wél aan jullie hechten?

Yeraldine: Ik heb een heel goede band met mijn zusje, maar naar andere mensen is ze anders. Ik denk dat ze ons makkelijker in vertrouwen neemt omdat we haar echte broer en zus zijn. Bij ons voelt ze zich meer op haar gemak.

Juan: Ik heb ook een hele goede band met mijn zus.

Komt dat doordat jullie haar bloed zijn?

Yeraldine: Ja, dat moet er wel mee te maken hebben.

Juan: Inderdaad.

Herkennen jullie je in de hechtingsproblemen van jullie zus?

Juan: Nee, ik heb daar geen last van.

Yeraldine: Ik ook niet.

Zouden jullie anderen een adoptie aanraden?

Yeraldine: Ik vind dat het meer zou moeten gebeuren in Nederland. Er zijn nog heel veel kinderen die nog ouders zoeken.

Juan: Aan de andere kant kan het dus ook zorgen voor hechtingsproblemen, wanneer een adoptiekind zich niet thuis voelt in z'n familie. Het ligt dus heel erg aan het karakter van het adoptiekind.

Bijlage 6

Lieke Vink (18) – geadopteerde puber, afkomstig uit een puur adoptiegezin

Wanneer en waar vandaan ben je geadopteerd?

Ik ben geadopteerd uit Zuid-Korea toen ik net 1 jaar oud was.

Ben je wel eens terug geweest of zou je dit willen?

Nee nog nooit, maar zou het wel graag willen.

Waarom zou je terug willen?

Omdat ik mijn moeder een keer wil zien. Ik vind het land minder belangrijk, maar ook dat is wel leuk om een keer te zien.

Waarom zou je je moeder willen ontmoeten?

Ik lijk in geen enkel opzicht op mijn adoptiemoeder. Sowieso niet wat betreft uiterlijk natuurlijk, maar verder ook niet. Het lijkt me leuk om te zien of er iemand is waar ik wel op lijk.

Je zoekt dus een stuk herkenning?

Ja, inderdaad.

Welke vragen zou je je moeder willen stellen?

Om eerlijk te zijn vind ik het niet nodig dat ik geadopteerd ben. Mijn broers (ook geadopteerd) waren dood gegaan wanneer ze niet waren geadopteerd, maar dat was bij mij niet het geval. Mijn biologische moeder is óf vreemdgegaan óf ze is verkracht. Wanneer ze verkracht is, snap ik wel dat ze me niet wilde houden. Maar wanneer ze daadwerkelijk vreemdgegaan is, vind ik dat ze haar verantwoordelijkheid had moeten nemen.

Je wilt dus antwoorden op je vragen?

Inderdaad. Ik wil weten wat de reden was. Ik weet niet of ik vrolijk van het antwoord word, maar ik wil het wel weten.

Wat weet jij van Zuid-Korea?

Niks. Ik volg niet wat er in het land gebeurt. Het boeit me eigenlijk niet echt.

Waarom boeit het je niets?

Ik heb geen idee, ik vind het gewoon niet interessant. Totaal niet zelfs.

Voel je je Nederlander of Koreaan?

Ik voel me 100% Nederlander.

Op wat voor manier heeft je afkomst je geconfronteerd in het leven?

Op de middelbare school werd ik weleens uitgescholden voor Chinees. Ik reageerde daar dan niet op of ik werd agressief. Op die momenten heb ik wel eens gedacht: 'Was ik maar in Nederland geboren.'

Hoe zou het leven in Zuid-Korea jou bevalen?

Ik zou het denk ik niet overleven. De schooldagen duren daar héél lang: van 8 tot 5. Ik ga nu bijna nooit naar school; ik lig bijna heel de dag in mijn bed. De mensen daar zijn heel de dag bezig. Ik daarentegen: ik ga naar school, ik sport en ik slaap. En in het weekend ga ik stappen. Dat is het wel.

Wanneer je aan je biologische moeder denkt, welke gevoelens spelen er dan op?

Vooraf boosheid. Ik vind gewoon niet dat ze een goede reden heeft gehad om mij weg te doen.

Roept het nog meer emoties op dan alleen boosheid?

Nee, eigenlijk alleen dat.

Denk je veel over je adoptie na?

Nee, eigenlijk niet zoveel.

Welke uitwerking heeft je adoptie verder op je leven gehad?

Ik denk dat ieder geadopteerd kind beschadigd is, omdat je gewoon weggedaan wordt door je moeder. Ik merk daar alleen niet zoveel van.

En die boosheid waar je het net over had....?

Tja. Mijn moeder vind soms dat ik een beetje gevoelloos ben. Maar mijn moeder is extreem gevoelig, dus zij is zelf het andere uiterste.

En herken jij je in die woorden van je moeder?

Ik vind mezelf niet gevoelloos, maar ik snap wel wat ze bedoelt.

Wat bedoelt ze dan?

Mijn moeder kan van heel veel dingen een probleem maken, terwijl ik het gewoon loslaat. Ik denk al snel: 'Boeiend', en ga weer verder met mijn leven.

In hoeverre zou die houding een gevolg van je adoptie kunnen zijn?

Ik heb in de vijfde van de havo een verslag over adoptie gemaakt. Toen heb ik heel veel over adoptie opgezocht en kwam erachter dat veel adoptiekinderen zich niet kunnen binden.

Is dat bij jou ook het geval?

Ik kan me wel binden, maar doe het niet snel. Mijn vriendinnen van de middelbare school zie ik bijvoorbeeld helemaal niet meer, maar dat boeit me niet.

Je vindt het dus lastig om relaties te onderhouden?

Klopt.

Welke mensen zou je écht niet willen verliezen?

Mijn familie. Dat is het wel. Ik heb eigenlijk geen vrienden die dat gevoel bij me oproepen.

Waarom je familie wel?

Die vind ik het toch het belangrijkste denk ik. En dan vooral mijn ouders en mijn opa. Mijn broers ook wel, maar toch minder.

Wat maakt dat je je adoptiefamilie ‘mijn familie’ noemt?

Het voelt als thuis. Ik heb niet het gevoel dat ik bij vreemden op de bank zit; het zijn echt mijn ouders.

Zij zijn je échte ouders...?

Inderdaad. Ik zie mijn biologische moeder niet als mijn echte moeder.

Het begrip identiteit draait om de vraag: ‘Wie ben ik?’. Wat zou jouw antwoord daarop zijn?

Nou gewoon; Lieke.

En wie is dat? Wat zijn de dingen die je zou noemen als je jezelf zou moeten omschrijven?

Ik heb geen idee.

Zou je adoptie bijvoorbeeld in die omschrijving voorkomen?

Nee, dat in ieder geval niet.

Hoe zou je je karakter omschrijven?

Ik kan wel lief zijn, maar ik kan ook erg agressief zijn. Ik vind mensen snel zielig. Ook heb ik het gevoel dat ik de wereld moet verbeteren. Dat was het wel.

Dat ging snel: van ‘ik weet het niet’, naar hele concrete eigenschappen!?

Haha...

Je noemt dat je erg agressief kunt worden. In wat voor situaties bijvoorbeeld?

Ik raak heel erg snel geïrriteerd. Bizar snel zelfs. Met name mijn moeder kan me irriteren.

Is je moeder de enige die je irriteert of kunnen meer mensen je irriteren?

Eigenlijk iedereen waar ik (veel) mee omga.

Zijn er bepaalde specifieke dingen die je erg kunnen *triggeren*?

Het hoeft niets bijzonders te zijn. Als mensen niet naar me luisteren, kan ik al erg geïrriteerd raken. Ik kan eigenlijk om alles geïrriteerd raken.

Zit die neiging tot irritatie in je karakter?

Ik denk het wel ja.

Je noemt jezelf ook een wereldverbeteraar: waarom?

Ik zou graag mensenrechtenadvocaat willen worden, om mensen in nood te helpen.

Wat zou die droom met je adoptie te maken kunnen hebben?

Ik denk niets.

Zijn er periodes in je leven geweest dat je méér moeite met je adoptie had. En zo ja: welke?

Ja. In de eerste of tweede klas van de middelbare school. Dat kwam ook doordat ik toen werd uitgescholden vanwege mijn uiterlijk.

Toen heb je wel eens de gedachte gehad: ‘Was ik maar níét geadopteerd.’.

Ja.

Even over jullie gezin: jij komt uit een gezin met enkel adoptiekinderen. Hoe heb je dat ervaren?

Het was gewoon normaal. Mijn broers voelen gewoon als mijn broers. Dat zij bruiner zijn dan ik heb ik eigenlijk niet door.

Hoe was het geweest wanneer je adoptiebroers biologische kinderen van je ouders waren geweest?

Ik denk wel dat het scheelt dat ze óók geadopteerd zijn. Wanneer mijn broers wél op mijn ouders hadden geleken, en ik niet, had ik dat wel moeilijk gevonden.

Dus het feit dat je broers er anders uitzien is niet erg, zolang ze maar niet op je ouders lijken?

Precies...

Hoe had je een combinatie van twee adoptiekinderen en twee biologische kinderen ervaren?

Had ik ook niet fijn gevonden. Dan zou ik tóch het gevoel hebben dat ze meer van die kinderen houden dan van mij. Simpelweg omdat die kinderen dan uit haar (de adoptiemoeder) lijf waren gekomen, en ik niet.

Wat is het voordeel om wél uit ‘je moeders lijf’ te komen?

Het is toch anders denk ik. Dan weet je moeder opeens het verschil tussen het hebben van een écht kind en een adoptiekind. Mijn moeder kan het nu niet vergelijken.

Eerder zei je dat je je adoptieouders als je échte ouders ziet, en dat jij hun échte kind bent. Tegelijkertijd zeg je dat dit met de komst van een biologisch kind weer kan veranderen...?

Klopt, omdat ze het dan opeens kunnen vergelijken. Misschien houden ze dan wel meer van dat kind.

Je kunt je voorstellen dat jij daar ook gevoelig voor was geweest?

Ik denk het wel ja. Vooral als ik als enige geadopteerd was geweest. Maar ook met een evenredige verdeling had ik het gehad denk ik.

Bijlage 7

Mariam Tempelman (19), geadopteerde puber uit puur adoptiegezin

Kun je jezelf even kort voorstellen?

Ja, ik ben Mariam, 19 jaar en ik ben geboren in de hoofdstad van Ethiopië: Addis Abeba.

Wat weet je over je geboorteland?

Ik ben er dit jaar achter gekomen dat ik vrij weinig van mijn geboorteland weet. Ik weet wel dat de hoofdstad relatief rijk is in vergelijking met de rest van Ethiopië. Verder weet ik eigenlijk vrij weinig.

Zou je hier verandering in willen brengen?

Ik weet genoeg over mijn eigen verleden en op dit moment hoef ik niet per se méér over mijn geboorteland te weten. Althans: niet vanuit Nederland.

Ben je sinds je adoptie wel eens terug geweest in het land?

Nee, ik ben nooit meer terug gegaan. Dit zou ik wel heel graag willen. Ik ben niet echt op de hoogte van datgene wat er in het land speelt; ik volg het nieuws bijvoorbeeld niet. Wel zou ik graag naar mijn geboortestad terug willen.

Is er een moment geweest dat je meer interesse in je geboorteland had?

Ik heb het als kind erg interessant gevonden. Mijn adoptieouders hadden ook op jonge leeftijd een boekje voor me gemaakt met allemaal plaatjes van Ethiopië en mijn familie. Zodoende kreeg ik er een goed beeld van. Als het gaat om de cultuur van het land hebben mijn ouders ook altijd dingen meegegeven, zoals de muziek, kleding en het eten. Dat vond ik altijd reuze interessant.

In jouw paspoort staat dat je Nederlandse bent, voel je je ook zo?

Ja, absoluut. Ik denk er eigenlijk nooit over na dat ik in een ander land ben geboren. Op die manier voel ik me dus wel echt een Nederlander. Ik hecht me ook veel meer aan de cultuur hier. Het is niet zo dat ik het nooit over mijn Afrikaanse roots heb; ik maak er ook wel grapjes over. Maar over het algemeen zie ik me wel als Nederlander.

Zijn er wel dingen in jouw persoonlijkheid die af te leiden zijn aan jouw Ethiopische roots?

Ja...dat denk ik wel. Maar dan meer de eigenschappen die ik als gevolg van mijn adoptie heb, en niet zozeer vanwege mijn roots. Ik heb hooguit mijn ritmegevoel en dansmoves dankzij mijn roots.

Wat zijn de karaktereigenschappen die je als gevolg van je adoptie hebt ontwikkeld?

Dat zijn vooral de negatieve dingen, zoals onzekerheid en een negatief zelfbeeld. Dat link ik wel aan mijn adoptie. Ik heb ook gelezen dat adoptiekinderen moeite met hechting kunnen ervaren en daar herken ik mezelf ook wel in.

Waaruit blijkt dat?

Ik sta vaak het liefst op de achtergrond en kijk graag de kat uit de boom. Dat is natuurlijk niet zo erg, want dat hebben wel meer mensen. Maar bij mij is dat gekoppeld aan het gevoel dat ik niet goed genoeg ben om naar voren te stappen. Ook vind ik het lastig om voor mijzelf op te komen; ik maak mezelf gemakkelijk heel erg klein.

Wat hebben deze dingen volgens jou met adoptie te maken?

Het heeft te maken met zelfkennis. Ik kan niet met zekerheid over mezelf zeggen: ik weet wie ik ben. Er is altijd een stukje pijn dat maakt dat ik uit het niets heel heftig op dingen kan reageren. Ik kruip dan -gevoelsmatig- weg in een hoekje. Ik denk zelf dat dat te maken heeft met een gevoel van afwijzing; een gevoel dat je door je adoptie onbewust met je meedraagt. Ik heb altijd het idee dat als ik me aan mensen laat zien, ze van me weg zullen lopen. Want dat is met mijn adoptie tenslotte ook gebeurd.

Uit zich dat ook in relaties?

Jazeker. Dat is alleen wel iets dat ik pas de laatste tijd ben gaan merken. Mijn zusje is bijvoorbeeld ook geadopteerd, en heeft veel meer problemen dan ik. Ik dacht in mijn basisschool- en middelbareschooltijd dat ik er goed vanaf was gekomen. Nu merk ik echter dat ik in relaties met vrienden ontzettend bang ben voor die afwijzing. Hoe intiemer een vriendschap of relatie wordt, des te enger ik het vind. Hierdoor stoot ik mensen uiteindelijk af. Dat merk ik ook bij het hebben en zoeken naar werk. Wanneer ik een langere tijd ergens werk, worden bepaalde relaties intiemer. Dan volgt vaak de gedachte: 'Jij hoort hier niet, jij bent anders, dus ga maar weg!'.

Waarin voel je je dan anders?

Dit uit zich vooral in kleine groepen die erg kostbaar voor me zijn. Juist in de groepen waarin ik het naar mijn zin heb besluit me het gevoel: hier hoor ik niet bij.

En waarom hoor je daar dan gevoelsmatig niet bij?

Als ik dat helemaal zou kunnen omschrijven, dan was het misschien wel opgelost geweest. Ik denk dat het niet eens met hele concrete dingen te maken hoeft te hebben. Misschien in mijn gedrag; dat ik me makkelijk met mensen vergelijk. Als ik zie dat de rest van het groepje het heel gezellig heeft met elkaar en bijvoorbeeld heel extravert met elkaar omgaat, dan denk ik: 'Hé, dat doe ik niet', en dus ben ik anders. Het gevoel kan zich eigenlijk op veel verschillende manieren uiten. Laatst ging ik bijvoorbeeld eten met wat mensen in een restaurant. Er was één plekje aan de rand van de tafel waar niemand ging zitten. Uiteindelijk ging ik daar maar zitten. Toen had ik direct weer het gevoel: 'Ik val er dus helemaal buiten; ik stop wel met deze vriendengroep'.

En wat heeft zo'n voorbeeld heel concreet met jouw adoptie te maken?

Ik denk het gevoel van afwijzing.

Net zoals jouw biologische ouders er voor kozen jou af te staan...?

Inderdaad. En dan neem ik liever het voortouw om dat te voorkomen: dan ga ik zelf wel weg.

Zie je je adoptie als een litteken?

Ja...En niemand is in staat het weg te nemen.

Wat betekent het woord *identiteit* voor jou?

Heel breed en vaag. Ook omdat ik niet weet hoe mijn identiteit in elkaar zit. Vorig jaar heb ik voor mijn opleiding een beeld van mezelf gemaakt: mijn nek bestond uit een aantal puzzelstukjes, waarvan er -heel cliché- één puzzelstukje ontbrak. Dat ontbrekende puzzelstukje stond voor mijn identiteit. Ik zie mijn adoptie als centrum van dit puzzelstukje.

Denk je dit puzzelstukje ooit te vinden?

Misschien. Ik heb weleens gehoord dat adoptiekinderen teruggingen naar hun geboorteland en dat de puzzel daarna opeens compleet was. Maar ik heb ook verhalen gehoord van mensen die vooral verward raakten door hun terugkeer. Ik heb altijd gedacht dat ik bij een eventuele zoektocht naar mijn ouders mijn puzzelstukje wel zal vinden, maar dat durf ik niet meer met zekerheid te zeggen.

Wanneer je ooit eens teruggaat naar Ethiopië: wat hoop je daar dan te vinden?

Ik denk dat ik daar vooral dingen af zou kunnen sluiten; ik zou op zoek gaan naar antwoorden op mijn vragen. Eigenlijk zou ik vooral willen weten waarom mijn moeder me heeft afgestaan en wat er door haar hoofd ging.

Zojuist zei je dat je eigenlijk niet goed weet wie je bent; zou je toch eens kunnen proberen een beschrijving van jezelf te geven?

Ik kan vooral een beschrijving van oppervlakkige dingen geven. Ik weet waar mijn talenten liggen en wat mijn kwaliteiten en valkuilen zijn. Maar verder vind ik het lastig. Wanneer ik moeite ondervind in het onderhouden van relaties, dan besef ik me dat er nog een stuk in mijzelf is dat ik niet ken. Ik denk dat daar nog een hoop verdriet en pijn zit.

Denk je dat de pubertijd per definitie een lastigere periode voor adoptiekinderen is dan voor niet-geadopteerden?

Je hebt als adoptiekind wel minder grip op de antwoorden die je wilt. Heel veel pubers stellen zichzelf de vraag: 'Wie ben ik?' Ik heb wel informatie van mijn adoptieouders gekregen over mijn achtergrond en dergelijke, maar op sommige vragen heb ik gewoon heel weinig antwoorden gehad. Daardoor is het misschien wel lastiger geweest.

Op welke vragen heb je géén antwoord gekregen?

Met name de vragen over mijn afkomst: 'Waarom heeft mijn moeder me afgestaan?' en 'waarom wilde ze me niet meer?'.

Hoe heb je daar dan tóch mee leren leven; je hebt er tenslotte geen antwoord op gekregen?

Ik heb een knop omgezet, omdat ik er toch geen antwoord op kreeg. Althans: niet op dat moment. Ik wilde niet dat het me ging beheersen. Ik weet dat als ik er nu weer veel over na ga denken, dat het me weer in beslag gaat nemen.

Wanneer worstelde je het hevigst met deze vragen?

Ik denk in de derde of vierde klas, toen ik een jaar of 14 á 15 was. Toen heb ik er echt een tijd mee gelopen. Mijn adoptiemoeder bestempelde dat toen als de ‘verliesverwerking’ waar alle adoptiekinderen mee te maken krijgen.

Wat betekenen jouw adoptieouders voor je?

Ik zie ze wel echt als mijn echte ouders en onze relatie is goed.

Hoe had je gezin eruit gezien wanneer je ouders –naast jou en je adoptiezusje- ook biologische kinderen hadden gehad?

Ik weet natuurlijk niet hoe het anders geweest was, maar ik denk wel dat het dan moeilijker was geweest. Dan hadden mijn ouders opeens kinderen van vlees en bloed gehad, en dat ben ik natuurlijk niet. Maar ik had ze absoluut een biologisch kind gegund.

Welke gevoelens hadden er bij jou op kunnen spelen wanneer jullie gezin gemengd was geweest?

Ik denk dat je je dan toch gaat vergelijken en kan denken: ‘Ik ben níét hun biologische kind.’ Bovendien kun je je af gaan vragen of de liefde voor de biologische- en adoptiekinderen wel gelijk is.

Waarom zouden adoptieouders anders naar een biologisch kind dan naar een adoptiekind kijken?

Omdat je het gevoel bij een biologisch kind kunt hebben: deze hoort écht bij mij.

Maar jij hoort toch ook bij écht bij hen?

Klopt, maar ik kan me voorstellen dat je als adoptiekind dan toch denkt: ‘Ik ben geadopteerd en zij niet, en dus zijn zij...beter’. En het irreële gevoel dat als ze zouden moeten kiezen tussen jou en hun eigen vlees en bloed, dat ze uiteindelijk tegen het adoptiekind zeggen: ‘Doei!’.

Bijlage 8

Interview met Chris Thie – Nazorgmedewerker Stichting Adoptievoorzieningen

Op jullie website staat dat een terugkeer naar de roots de ‘eigen identiteit’ van het adoptiekind kan versterken. Wat bedoelen jullie met deze eigen identiteit?

Eigen identiteit is natuurlijk altijd -bij iedereen- een puzzel, maar dit is bij adoptiekinderen in extremere mate het geval. Dit omdat er bij adoptiekinderen veel vraagtekens bestaan rond hun identiteit. Je identiteit wordt namelijk voor een groot deel bepaald door je stamboom: wie je familie is, uit welke lijn je komt en of je van adel bent of niet. Maar ook je ras, cultuur en geloof zijn belangrijke puzzelstukjes van je identiteit. Aan je geschiedenis en stamboom ontleen je wie je bent, maar bij geadopteerden is dat vaak voor een vreselijk groot deel onbekend. Die kunnen alleen maar in de spiegel kijken en zeggen: ‘Zo zie ik eruit, en deze karaktereigenschappen heb ik, maar waar dat vandaan komt weet ik niet’. Er is soms enkel een dossier aanwezig wat in land van herkomst is gemaakt, maar daarvan moet je je ook weer afvragen of het wel klopt. Al die puzzelstukjes waaruit je identiteit bestaat zijn voor geadopteerden vaak een geheim en een onzichtbare factor. Dit maakt dat veel geadopteerden veel vragen krijgen over hun afkomst. De antwoorden op die vragen zijn hier vaak niet te krijgen en daarom zien we dat veel adoptiekinderen in de loop van het opgroeien een interesse in hun roots ontwikkelen. Bij de één is dit op zijn zesde en bij de ander op zijn zesendertigste, maar ergens komen die vragen een keer. En dan kan het goed zijn om in ieder geval te proberen deze antwoorden ook daadwerkelijk te krijgen.

U zegt dat de één op zijn zesde en de ander op zijn zesendertigste deze behoefte ontwikkeld; is er ook een bepaalde leeftijdscategorie waarin dit bovengemiddeld vaak voorkomt?

Jazeker. De pubertijd is natuurlijk per definitie de periode waarin dit in versterkte mate naar bovenkomt. Juist ook omdat je je in deze fase veel meer gaat meten aan je leeftijdsgenoten en je minder op je ouders gaat richten. De vragen: ‘Wie ben ik’ en ‘Op wie lijk ik’ zijn natuurlijk de identiteitsvragen waar je met name in de pubertijd mee bezig bent. En dan komen al die puzzelstukjes naar voren. Daardoor kun je stellen dat deze periode voor een adoptiekind toch echt een stuk lastiger is. Maar we zien het ook bij kinderen tussen de zes en de acht; dat er toch interesse ontstaat in hun achtergrond. Het kind in deze fase kan zich af gaan vragen hoe de biologische moeder eruit ziet en waarom ze hem of haar heeft afgestaan. Dat zijn natuurlijk ook allemaal identiteitsvragen. In die fase kunnen de adoptiekinderen die vragen dus al ontwikkelen.

Wat zou een terugkeer kunnen veranderen?

Wat wij de laatste tijd (gelukkig) zien is dat veel gezinnen niet meer bang zijn voor dit onderwerp, maar het kind al heel jong met zijn afkomst introduceren. Veel adoptiekinderen gaan in de basisschooltijd van het adoptiekind al een keer terug naar het land van herkomst, gewoon om het land beter te leren kennen. Soms gaan ze terug naar het kindertehuis om zijn of haar bedje van vroeger te laten zien. Dat kan al een hele hoop rust geven. Veel kinderen vinden dit ook wel spannend, maar toch ook wel fijn om te doen.

Bijlage 9

Interview met Irma Roovers – Psychotherapeut

Wat houdt de hechtingsproblematiek precies in?

In de notendop draait de problematiek om deze vraag: wat gebeurt er met mij wanneer ik in nood ben? Mensen met een gezonde hechting ontwikkelen een basaal vertrouwen dat er in geval van nood iemand is die hen komt helpen. Bij een hechtingsstoornis ontwikkelt iemand een andere waarheid, namelijk dat er in geval van nood niemand komt helpen. Die persoon gelooft dat hij aan zichzelf overgeleverd is. Deze mensen beleven dit vaak niet bewust zo, maar ervaren het in hun diepere gevoelslagen.

Ik heb de term ‘geen-bodem-syndroom’ vaak voorbij zien komen. Wat houdt dit precies in? Dat is een andere term voor een hechtingsstoornis. In deze gevallen is de hechting zo stuk, dat iemand geen contact meer kan verdragen. Zo’n stoornis is heel moeilijk behandelbaar. Vaak is er bij zulke kinderen zoveel stuk gegaan in de vroege hechting, dat ze daarmee moeten leren leven. Als het al behandeld wordt, is het vaak in instellingen.

Komt de hechtingsproblematiek bovengemiddeld vaak voor onder adoptiekinderen?

Adoptiekinderen hoeven niet per definitie verkeerd gehecht te zijn. Wel is er bijna altijd een breuk geweest in de eerste gehechtheidsrelatie en soms is er zelfs helemaal geen sprake van een gehechtheidsrelatie geweest. Maar wanneer een kind geluk heeft, of erg flexibel is, kan dit hechtingsvermogen zich herstellen. Bij kinderen die op drie- á vierjarige leeftijd worden geadopteerd kan de schade echter al zo groot zijn, dat dit bijna niet meer te repareren is. Zelfs niet wanneer het adoptiekind goede adoptieouders krijgt. Toch kunnen er zelfs in deze categorie nog kinderen bij zitten die wél hechtingsmogelijkheden hebben. Het is dus heel lastig om hier verstrekkende uitspraken over te doen. Wat je wel kunt zeggen is dat je er als adoptiekind een extra ontwikkelingstaak bij hebt.

In welke leeftijdsfase komt deze problematiek het meest aan de oppervlakte?

Ik zie in mijn praktijk veel adolescenten. Bij deze adolescenten is de problematiek vaak niet héél ernstig -dus geen hechtingsstoornis- maar is er sprake van een dieperliggende pijn. Hun pijn komt vaak aan de oppervlakte wanneer ze bijvoorbeeld het huis uit gaan.

Waarom precies in deze fase?

Omdat een adolescent zich dan losmaakt van zijn ouders en bepaalt wat hij van zijn ouderlijk huis wil behouden en wat hij anders wil doen. Wanneer de hechting in de kindertijd van het adoptiekind niet helemaal goed is verlopen, kan dit voor de nodige problemen zorgen.

U heeft het over de adolescentiefase. Aan welke leeftijdscategorie moet ik dan concreet denken?

Ongeveer vanaf het moment dat je gaat studeren tot een leeftijd van rond de dertig. Ik zie het als de periode aansluitend op de pubertijd.

Wat zijn de emotionele problemen die juist in deze fase op kunnen spelen?

Mensen krijgen last van oude angsten. Bijvoorbeeld de angst verlaten te worden of helemaal alleen achter te blijven. Het zijn vaak hele impliciete angsten. Ik heb geen mensen met echte hechtingsstoornis in mijn praktijk, die kan ik niet behandelen. Ik ontvang wel mensen met de hechtingsproblematiek. Zo'n problematiek uit zich vaak in een stuk verlatingsangst of bindingsangst. Het zijn vaak angsten die onder de oppervlakte zitten en waar moeilijk woorden aan gegeven kunnen worden, maar die veelal iets te maken hebben met het gevoel dat je je ooit moederziel alleen hebt gevoeld.

Zijn deze problemen te herleiden naar een adoptie?

Je kunt dat natuurlijk nooit met zekerheid zeggen. Deze problemen kun je tenslotte ook hebben wanneer je niet geadopteerd bent. Het komt alleen vaker voor bij adoptiekinderen, omdat er al een soort van litteken zit.

Kun je stellen dat de pubertijd voor adoptiekinderen per definitie een lastigere periode is dan voor niet-geadopteerden?

Nee, want er zijn heel veel factoren. Wat je wel kunt stellen is dat adoptiekinderen in de pubertijd een extra ontwikkelingstaak hebben.

En dat is?

In de pubertijd maak je je los van je ouders en ga je onderzoeken wie je bent. Deze zoektocht is voor een adoptiekind extra ingewikkeld, want: wie is het nu eigenlijk? In welk land ligt de 'ik' van het adoptiekind? Het is heel erg afhankelijk van de eigen persoonlijkheidsstructuur en de steun van anderen hoe dit proces verloopt.

Deze extra ontwikkelingstaak heeft alles te maken met de identiteitsontwikkeling van het adoptiekind?

Ja, precies. Het moet natuurlijk een heel vreemd gevoel zijn. Dat je denkt: wie was ik geweest wanneer ik daar gebleven was? Was ik dan dezelfde persoon geweest?

En die gedachte komt veel voor onder adoptiekinderen?

Ja! En ook de vraag: was ik daar zoveel slechter af geweest? En: is het materiële dat we hier hebben zoveel gelukkigmakender? Maar ook de vraag waarom het adoptiekind is afgestaan. Het kan zich af gaan vragen of het misschien niet goed genoeg was. Toch is de meest centrale vraag in de identiteitsvorming van het adoptiekind: 'Wie ben ik?'

Is het daarom ook dat adoptiekinderen vaak in deze fase de naam gaan dragen die ze ooit van hun biologische ouders hebben gekregen?

Ja precies. Kinderen gebruiken deze naam om zich te kunnen identificeren. Er treedt een soort ontvreemdingsgevoel op. Dat kan daar dus een uiting van zijn.

Veel adoptiekinderen kiezen er in de late adolescentiefase voor om terug te gaan naar hun geboorteland; wat zou de uitwerking zijn wanneer kinderen al in de periode hiervóór –de pubertijd- terug zouden keren naar hun geboorteland?

Ik zie het niet vaak gebeuren, want het roept nogal wat op. Het ligt ook heel erg aan de strekking van de terugkeer. Het lijkt mij te vroeg om op zoek te gaan naar

biologische ouders, omdat je nog teveel gebonden bent aan je adoptieouders. Maar weten waar je vandaan komt, en wie je bent: dat is altijd goed.

Is er een groep adoptiekinderen die het meest vatbaar is voor problemen?

Dat kun je niet zeggen. Wat ik wel een lastige groep vind, zijn de kinderen die pas met zes á zeven jaar zijn geadopteerd. Die kunnen ook nog eens een cultureel verschil ervaren, bovenop de problemen die je al kunt hebben als adoptiekind. Wat ik ook nog wel eens terugkrijg van adoptiekinderen is dat ze zich een ‘soort van een andere soort’ kunnen voelen. Je kunt je voorstellen dat hoe meer geschiedenis je hebt, hoe groter de kans is dat je dit gaat ervaren. Ook is het bepalend hoeveel eigenheid een kind in zijn adoptiegezin mag behouden.

In hoeverre kan een cultuur volgens u in de genen zitten?

Nou, wat ik wel grappig vind: ik had hier eens iemand die zijn biologische vader in Korea had gevonden. Zijn vader had een verslavingsproblematiek en dat bleek puur genetisch bepaald te zijn. Dat zegt natuurlijk niet zoveel over cultuuroverdracht, maar wel over het feit dat genen een belangrijke rol bij het ontwikkelen van een karakter kunnen spelen. Ik denk overigens wel dat ook cultuur in de genen kan zitten. Surinamers zijn nu eenmaal een heel ander soort volk dan Hollanders. Wanneer je een heel expressief karakter hebt kan ik me voorstellen dat je je als een vreemde kunt voelen in een heel nuchter en rationeel gezin. Verder doen kinderen die uit Azië komen het vaak iets beter dan kinderen uit Zuid-Amerika; ligt dat aan de aard van het volk of komt het bijvoorbeeld door het verschil in kwaliteit van de kindertehuizen in deze landen. Dat is heel moeilijk te zeggen, wat het onmogelijk maakt om te generaliseren.

In hoeveel van de gevallen ervaren adoptiekinderen hun terugkeer als positief?

Dat verschilt heel erg. Sommige adoptiekinderen komen gelukkig terug en anderen depressief. Wanneer de adoptiekinderen bijvoorbeeld een ideaalplaatje van hun geboorteland hebben gecreëerd, kan het in de praktijk erg tegenvallen.

Bijlage 10

Het ontstaan van *Verwesterd*: van idee tot contract.

